

บทที่ 4

ผลการดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้แบ่งผลการวิจัยออกเป็น 3 ตอนด้วยกัน ดังนี้

- ตอนที่ 1 บริบทจังหวัดเชียงใหม่
- ตอนที่ 2 ลักษณะการคงอยู่ของเพลงพื้นบ้าน(ขอ)
- ตอนที่ 3 ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการคงอยู่ของขอ

ตอนที่ 1 บริบทจังหวัดเชียงใหม่

บริบทของจังหวัดเชียงใหม่ในที่นี้เป็นการนำเสนอ ข้อมูลทั่วไปของจังหวัดเชียงใหม่ ศิลปวัฒนธรรมประเพณีที่พบในจังหวัดเชียงใหม่ ศิลปะการแสดงและการละเล่นพื้นบ้านที่ใช้ในงานประเพณีต่าง ๆ และความเป็นมาของขอในจังหวัดเชียงใหม่

1.1 ข้อมูลทั่วไปของจังหวัดเชียงใหม่

เชียงใหม่เป็นจังหวัดที่มีประวัติศาสตร์ความเป็นมาอันยาวนานมีคนหลายชาติหลายกลุ่มเข้ามาตั้งถิ่นฐานในเชียงใหม่ทั้งในเขตตัวเมือง เขตรอบนอกตัวเมือง และอำเภอต่าง ๆ คนกลุ่มต่าง ๆ ประกอบด้วยชาวไทยยวนหรือที่เรียกกันว่า“คนเมือง” ซึ่งเป็นกลุ่มชนที่มีจำนวนมากที่สุด ส่วนชาวไทยสาขาอื่น ๆ ซึ่งถูกกวาดต้อนมาในสมัย “เก็บผักใส่ซ้า เก็บข้าใส่เมือง” ได้แก่ ไทยใหญ่(เงี้ยว) ไทยลื้อ ไทยเขินและไทยยอง นอกจากนี้ยังมีชาวพื้นเมืองที่อาศัยอยู่ในดินแดนนี้มาก่อนและชนกลุ่มน้อยกลุ่มต่าง ๆ เช่น ละว้าหรือลัวะ มอญหรือม้ง ชาวจีนฮ่อ และชาวเขาเผ่าต่าง ๆ คนชาติต่าง ๆ ที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานในเมืองเชียงใหม่อยู่ร่วมกับคนเมืองมาแต่อดีตกาลจนถึงปัจจุบันและได้มีการผสมผสานเข้าด้วยกันในทางวัฒนธรรม ทั้งในด้านภาษาพูด อาหาร การแต่งกาย ประเพณีและพิธีกรรมต่าง ๆ จนกลายเป็นวัฒนธรรมเฉพาะถิ่นของเชียงใหม่ในที่สุด และคนกลุ่มต่าง ๆ เหล่านี้ก็ถือว่าตนเองเป็นชาวเชียงใหม่เหมือน ๆ กัน

เชียงใหม่ยังเป็นศูนย์กลางทางเศรษฐกิจและอุตสาหกรรมที่สำคัญของภาคเหนือตอนบน โดยการประกอบอุตสาหกรรมในเชียงใหม่มีส่วนด้วยกัน ได้แก่ การประกอบอุตสาหกรรมที่เป็นการแปรรูปผลผลิตทางการเกษตร ส่วนที่สองคือการประกอบอุตสาหกรรมในครัวเรือน ได้แก่ งานหัตถกรรมประเภทต่าง ๆ ที่ผลิตขึ้นเพื่อตอบสนองการท่องเที่ยวเป็นสำคัญ เช่น การแกะสลักไม้ การทำเครื่องเงิน การปั้นเครื่องปั้นดินเผา การทอผ้า การทำร่ม และผลิตภัณฑ์ที่ทำจากกระดาษสา เป็นต้น ส่วนที่สามซึ่งเป็นรายได้ที่สำคัญของเชียงใหม่คืออุตสาหกรรมการท่องเที่ยว เนื่องจากเชียงใหม่มีแหล่งท่องเที่ยวที่น่าสนใจเป็นจำนวนมาก ประกอบกับเชียงใหม่เป็นศูนย์กลางวัฒนธรรมประเพณีของภาคเหนือตอนบน ทำให้ในแต่ละปีมีผู้ให้ความสนใจเข้ามาท่องเที่ยวในจังหวัดเชียงใหม่เป็นจำนวนมาก ทำให้เกิดกิจการต่อเนื่องได้แก่ ร้านอาหาร การท่องเที่ยว โรงแรม การขายของที่ระลึกเป็นจำนวนมาก

ปัจจุบันเชียงใหม่แบ่งเขตการปกครองออกเป็น 22 อำเภอ 2 กิ่งอำเภอ 188 ตำบล 1,542 หมู่บ้าน อำเภอในจังหวัดเชียงใหม่มีดังต่อไปนี้ อำเภอเมืองเชียงใหม่ อำเภอจอมทอง อำเภอเชียงดาว อำเภอไชยปราการ อำเภอดอยเต่า อำเภอดอยสะเก็ด อำเภอฝาง อำเภอพร้าว อำเภอแม่แจ่ม อำเภอแม่แตง อำเภอแมริม อำเภอแม่วาง อำเภอแม่อาว อำเภอเวียงแหง อำเภอสะเมิง อำเภอสารภีอำเภอสันกำแพง อำเภอสันทราย อำเภอสันป่าตอง อำเภอหางดง อำเภออมก๋อย อำเภอฮอด กิ่งอำเภอดอยหล่อและกิ่งอำเภอแม่ออน มีจำนวนประชากรทั้งสิ้น 1,586,723 คน เป็นชาย 787,744 คน เป็นหญิง 798,979 คน (ข้อมูลจากกรมปกครองกระทรวงมหาดไทย)

1.2 ศิลปวัฒนธรรม ประเพณี

เชียงใหม่เป็นจังหวัดที่มีประวัติความเป็นมากว่า 700 ปีทำให้มีวัฒนธรรมประเพณีที่หลากหลายและมีลักษณะเฉพาะเป็นของตนเอง เช่น ภาษา ความเชื่อ การแต่งกาย อาหาร ศิลปะ ดนตรีและประเพณีต่าง ๆ แม้ว่าเชียงใหม่ได้ถูกผนวกเข้าเป็นส่วนหนึ่งของประเทศไทย แต่วัฒนธรรม ประเพณีหลายประการ ที่มีมาแต่อดีตก็ยังคงมีการสืบทอดและถือปฏิบัติอยู่จนถึงปัจจุบัน

ประเพณีของเชียงใหม่สามารถแบ่งออกได้เป็นสองส่วนคือ

1.2.1 ประเพณีประจำเดือนหรือเป็นเทศกาล คือประเพณีที่มีการกำหนดให้จัดขึ้นในเดือนต่าง ๆ หรือเป็นงานประเพณีที่มีเฉพาะในเดือนนั้น ๆ งานประเพณีบางงานอาจจะจัดได้ในหลายเดือนตามช่วงเวลาที่เหมาะสม โดยงานประเพณีในรอบปีของทางล้านนาจะเริ่มต้นนับจากเดือนเมษายน ซึ่งทางล้านนาไทยเรียกว่าเดือน 7 เหนือ และไปสิ้นสุดรอบปีในเดือนพฤศจิกายนหรือเดือนยี่ เหนือ

ประเพณีประจำเดือนของเชียงใหม่ที่น่าสนใจมีดังต่อไปนี้

ประเพณีเดือน 7 เหนือ หรือ เดือนเมษายน ในเดือนนี้มีประเพณีที่สำคัญคือ ประเพณีปีไหมเมือง ประเพณีขึ้นท้าวทั้ง 4 และประเพณีสืบชะตาบ้าน ชะตาเมือง

ประเพณีเดือน 8 เหนือ หรือเดือนพฤษภาคม มีดังนี้ประเพณีขึ้นพระธาตุ ประเพณีปอยบวช-เบิกซ์ (บรพชา-อุปสมบท) ประเพณีปอยหลวง

ประเพณีเดือน 9 เหนือ หรือเดือนมิถุนายนมีดังนี้ ประเพณีเลี้ยงผีปู่ย่า ตายาย ประเพณีฟ้อนผีมด-ผีเม็ง ประเพณีเลี้ยงผีขุนน้ำ ประเพณีบวช-เบิกซ์ ประเพณีแฮกนา หว่านกล้า

ประเพณีเดือน 10 เหนือ หรือตรงกับเดือนกรกฎาคม มีดังนี้ ประเพณีแฮกนา หว่านกล้า ประเพณีข้าวสา หรือ ข้าวพรรษา ประเพณีทานขันข้าวอุทิศแด่ผู้ตาย ประเพณีคารวะครูบาอาจารย์ ประเพณีถวายเทียนวัสสา ประเพณีอาบน้ำฝน

ประเพณีเดือน 11 เหนือ หรือเดือนสิงหาคมมีดังนี้ ประเพณีการฟังเทศน์ฟังธรรม ประเพณีแฮกนา ประเพณีเอามื้อ (ลงแขก) ประเพณีสู่ขวัญควาย หรือมัดมือควาย ประเพณีบูชาพุ่มท้าวและแม่โพสพ

ประเพณีเดือน 12 เหนือ หรือเดือนกันยายน มีดังนี้ ประเพณีจากระข้าว ประเพณีเทศน์ธรรมอุทิศหาผู้ตาย ประเพณีทานสลากภัตรหรือกินกล้วยสลาก

ประเพณีเดือนเกี๋ยง เหนือ หรือเดือนตุลาคม มีดังนี้ ประเพณีทานสลากภัตรหรือกินกล้วยสลาก ประเพณีทานผ้าวัสสา ประเพณีทำบุญทอดกฐิน ประเพณีทอดผ้าป่า

ประเพณีเดือนยี่ เหลือ หรือเดือนพฤศจิกายน มีดังนี้ ประเพณีเดือนยี่เป็ง ประเพณีลอยกระทง ประเพณีตั้งธรรมหลวง ประเพณีบูชาผางผะตับ(ถ้วยประทีป) ทำอายุคนบูชา

ประเพณีเดือน 3 เหลือ หรือเดือนธันวาคม มีดังนี้ ประเพณีเอามือเกี่ยวข้าว ประเพณีสู่ขวัญข้าว ประเพณีตีข้าว หะข้าว ประเพณีเข้ากรรม รุกขมูล หรือโสสานน์

ประเพณีเดือน 4 เหลือ หรือเดือนมกราคม มีดังนี้ ประเพณีตานข้าวจี ข้าวหลาม ประเพณีตั้งธรรมหลวง ประเพณีเข้ากรรม รุกขมูล หรือโสสานน์

ประเพณีเดือน 5 เหลือ หรือเดือนกุมภาพันธ์ มีดังนี้ ประเพณีไหว้พระธาตุ อบรมพระธาตุ (สมโภชพระเจดีย์) ประเพณีมาฆะบูชา ประเพณีปอยหลวง (งานฉลอง) ประเพณีปอยหน้อย (งานบรรพชา อุปสมบท)

ประเพณีเดือน 6 เหลือ หรือเดือนมีนาคม มีดังนี้ ประเพณีปอยหน้อย (งานบรรพชา อุปสมบท) ประเพณีตั้งธรรมหลวง ประเพณีปอยหลวง (งานฉลอง) ประเพณีปอยลื้อ(งานฉาบปัดกิจศพพระสงฆ์) ประเพณีปอยข้าวสังข์ (ทำบุญอุทิศหาผู้ตาย)

1.2.2 ประเพณีที่จัดขึ้นเป็นครั้งคราว คืองานประเพณีเกิดขึ้นเป็นบางโอกาส ไม่มีการวางไว้ตายตัวเหมือนประเพณีประจำเดือน ได้แก่ประเพณีเกี่ยวกับการเกิด ประเพณีการกินแขก แต่งงาน ประเพณีปลูกเรือนใหม่ ประเพณีขึ้นบ้านใหม่ ประเพณีเสียนเย็น(งานศพ) ประเพณีสู่ขวัญบายศรีประเพณีทอดผ้าป่า ประเพณีสืบทะตา เป็นต้น

งานประเพณีของชาวเชียงใหม่ในรอบปีหนึ่ง ๆ มีด้วยกันหลายงาน ทั้งประเพณีในรอบ 12 เดือน และงานบุญประเพณี งานฉลองที่จัดขึ้นเป็นครั้งคราว ในส่วนของประเพณีที่จัดขึ้นเป็นประจำในช่วง 12 เดือน บางอย่างไม่ได้กำหนดตายตัวว่าต้องจัดเฉพาะในเดือนใดเดือนหนึ่งแต่จะมีช่วงระยะเวลาที่จัดได้ในหลายเดือน เช่น ช่วงเดือน 5 ถึงต้นเดือน 7 จะเป็นช่วงของงานประเพณีปอยหลวง หรือในช่วงปลายเดือน 7 –9 เหลือจะนิยมจัดงานบวชลูกแก้วขึ้น เป็นต้น ประเพณีต่าง ๆ ในรอบ 12 เดือนนี้หลายประเพณีนอกจากจะมีการประกอบพิธีทางศาสนา และพิธีกรรมของประเพณีนั้น ๆ แล้วงานประเพณีบางงานยังมีส่วนของการละเล่นและการแสดงพื้นบ้านร่วมด้วย โดยวัตถุประสงค์คือเพื่อความบันเทิงของผู้เข้าร่วมในงานประเพณีต่าง ๆ หรือการแสดงพื้นบ้าน บางอย่างก็ถือเป็นส่วนประกอบหนึ่งของพิธีกรรมในงานประเพณีนั้น ๆ เช่นในงานปอยหลวง จะมีขบวนแห่ครัวตาน และมีขบวนพ้อน รำ การตีฆ้อง กลอง ร่วมในขบวนแห่ครัวตานเป็นประจำ เป็นต้น

ในส่วนของการงานบุญประเพณีหรืองานฉลองที่จัดขึ้นเป็นครั้งคราวงานบางอย่าง บางแห่ง เช่น งานขึ้นบ้านใหม่ งานสืบชะตา งานแต่งงาน เป็นต้น ก็พบว่ามี การนำการแสดงพื้นบ้าน เช่น ดนตรีพื้นเมืองมาร่วมสร้างความบันเทิงในงานเช่นกัน ศิลปะการแสดงและการละเล่นที่พบได้ในงานประเพณี งานฉลองต่าง ๆ โดยทั่วไปได้แก่ การฟ้อน เช่น ฟ้อนเล็บ ฟ้อนเจิง การฟ้อนในขบวนแห่ครัวตาน การรำ เช่น รำหอก รำดาบ การตีกลอง เช่น กลองมอชิง กลองสะบัดชัย การเล่นดนตรีพื้นเมือง เป็นต้น .นอกจากการแสดงพื้นบ้านข้างต้นที่สามารถพบได้ในงานบุญประเพณี งานฉลองต่าง ๆ แล้ว ในงานบางแห่งยังมีการนำเพลงพื้นบ้านประเภทขอมมาขับร้องในงานอีกด้วย

1.3 ศิลปะการแสดงและการละเล่นพื้นบ้านของเชียงใหม่

ศิลปะการแสดงและการละเล่นพื้นบ้านในจังหวัดเชียงใหม่มีหลายประเภท เช่น การฟ้อนรำ การตีกลอง การเล่นดนตรีพื้นเมือง การขับร้องเพลงพื้นบ้านประเภท จ้อยขอ เป็นต้น ศิลปะการแสดงและการละเล่นพื้นบ้านที่นิยมนำมาแสดงในงานต่าง ๆ มีดังนี้

1.3.1 การฟ้อนรำ

การฟ้อนรำเป็นศิลปะการแสดงพื้นบ้านแขนงหนึ่งที่ยกย่องใช้แสดงในงานมงคล งานฉลองต่าง ๆ ในเชียงใหม่มาตั้งแต่อดีต การฟ้อนรำนี้เป็นทั้งการแสดงในงานรื่นเริงของชาวบ้านทั่วไป และเป็นการฟ้อนรำที่มีเฉพาะในรั้วในวังของเจ้านายฝ่ายเหนือในเชียงใหม่ นับแต่สมัยของพระยาเจ้าดารารัศมีเป็นต้นมา การฟ้อนรำได้มีการพัฒนารูปแบบในการฟ้อนให้สวยงาม และนำไปใช้ฟ้อนในพิธีการสำคัญต่าง ๆ บ่อยครั้ง ปัจจุบันผลจากการพัฒนารูปแบบการฟ้อนรำดังกล่าวได้ถ่ายทอดมาสู่ผู้ฟ้อนรำรุ่นใหม่ในปัจจุบัน โดยมีวิทยาลัยนาฏศิลป์เป็นผู้สืบทอดการฟ้อนรำดังกล่าวให้แก่นักศึกษาในวิทยาลัยจนถึงปัจจุบัน

การฟ้อนรำที่พัฒนาขึ้นมามีดังกล่าวยังนิยมนำมาใช้แสดงในงานต่าง ๆ ทั่วไป ทั้งในร้านอาหารประเภทขันโตกดินเนอร์ที่นำการฟ้อนรำพื้นเมืองหลายชนิด เช่น การฟ้อนดาบ ฟ้อนเจิง ฟ้อนเทียน ฟ้อนสาวไหม ฟ้อนเงี้ยว เป็นต้น มาเป็นส่วนหนึ่งในการแสดงพื้นบ้านที่ทางร้านนั้นจัดขึ้น นอกจากนี้ในงานฉลองในวัดหรือในงานปอยหลวงในวัดต่าง ๆ ของจังหวัดเชียงใหม่จะเห็นว่าการฟ้อนรำในงานปอยเสมอ การฟ้อนรำในงานปอยหลวงที่นิยมนำมาแสดงได้แก่ การฟ้อนในขบวนแห่ครัวตาน นิยมเรียกการฟ้อนชนิดนี้ว่า “ฟ้อนแห่ครัวตาน” หรือ “การฟ้อนเล็บ” ผู้แสดงหรือผู้ฟ้อนเป็นหญิงล้วนโดยผู้ฟ้อนเป็นคนในชุมชนนั้น ๆ หรือจากศรัทธาของวัดที่จัดงาน ส่วนในด้านการแสดงบนเวทีในงานฉลองของวัดก็จะมีกลุ่มศรัทธาของวัดนั้นนำการฟ้อนรำที่ทางกลุ่มศรัทธา และกลุ่มหนุ่มสาวของวัดนั้น ๆ เตรียมไว้มาฟ้อนรำภายในงานด้วย

หากพิจารณาในแง่ของการฟ้อนรำพื้นเมืองในปัจจุบันมี 3 ลักษณะด้วยกัน ลักษณะแรกคือการฟ้อนรำในแง่ของการอนุรักษ์ศิลปะพื้นบ้านล้านนาแขนงหนึ่ง เห็นได้จากการนำการฟ้อนรำพื้นเมืองหลายชนิดมาใช้ในการต้อนรับบุคคลสำคัญและนักท่องเที่ยวที่มาเยือนเชียงใหม่ ในศูนย์วัฒนธรรมเชียงใหม่ ในร้านอาหารประเภทขันโตกดินเนอร์ หรือในงานประเภทการอนุรักษ์วัฒนธรรม เช่น งานสืบสานวัฒนธรรม เป็นต้น ลักษณะที่ 2 คือ การแสดงทั่วไปในงานปอยหรืองานประเพณีของเชียงใหม่ เช่น ในงานปอยหลวง งานอินทขิล เป็นต้น และลักษณะที่ 3 คือ การฟ้อนในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของพิธีกรรม เช่น การฟ้อนผีผด ในพิธีเลี้ยงผี เป็นต้น

1.3.2 การตีกลอง

กลอง เป็นเครื่อง "ตี" ที่นิยมใช้ตีประกอบทำนอง เป็นจังหวะสำหรับการฟ้อนรำ ใช้ตีเป็นเครื่องให้จังหวะในวงดนตรีพื้นเมือง ใช้ตีเพื่อการให้สัญญาณในพิธีการต่าง ๆ กลองใช้ไม่เป็นโครง ใช้หนังสัตว์จริงเพื่อทำให้เกิดเสียง มีทั้งหน้าเดียว และ สองหน้า กลองของล้านนามีหลายชนิดหลายขนาด แต่ละชนิดนำไปใช้ในโอกาสต่าง ๆ กันไป บางชนิดใช้เพื่อเป็นการบอกสัญญาณหรือในอดีตใช้เป็นสัญญาณในการรบ เช่น กลองหลวง กลองสะบัดชัย บางชนิดใช้ประกอบในขบวนฟ้อนแห่ครัวตาน ในงานฉลองหรืองานปอยหลวงของวัด เช่น กลองแหว่ กลองตะลัดใบัด กลองชิงมอญ กลองบางชนิดมีเฉพาะในวัดเพื่อใช้ในศาสนกิจโดยเฉพาะ เช่น กลองปฐาหรือกลองบูชา โดยนำมาตีเพื่อประกอบการเทศน์ การสวดมนต์ของพระ

ในอดีตเวลามีงานปอย ชาวบ้านนิยมใช้กลองเข้าร่วมขบวนแห่ และหลังจากเสร็จสิ้นพิธีการแห่ก็มักจะนำกลองมาตีฟังเสียงเพื่อทดสอบว่าเสียงกลองของใครจะติดังหรือมีคุณภาพดีกว่ากัน กิจกรรมนี้เรียกว่า "การโหมกลอง" การแข่งขันเป็นไปอย่างสนุกสนาน ต่อมาภายหลังได้เกิดกติกาการแข่งขันทำให้มีระเบียบแบบแผนมากขึ้น ปัจจุบันการแข่งขันกลองมีขึ้นทั้งในงานบุญงานฉลองทั่วไปของชุมชนและยังมีการแข่งขันในงานประเภทอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านอีกด้วย กลองที่นิยมนำมาใช้แข่งขันได้แก่ กลองยาว กลองบูชา กลองสะบัดไชย กลองชิงมอญ กลองมอญเชิง เป็นต้น นอกจากนี้ยังนิยมนำการตีกลองมาใช้ในลักษณะของการแสดงสาธิตการตีกลองพื้นบ้าน และใช้ในการแสดงในงานประเภทขันโตกดินเนอร์อีกด้วย

1.3.3 การเล่นดนตรีพื้นเมือง

ดนตรีพื้นเมืองของล้านนานิยมนำมาใช้เล่นในงานต่าง ๆ ของชุมชน ทั้งในงานรื่นเริงและงานศพ ในการเล่นดนตรีจะมีการเล่นเป็นกลุ่ม มีผู้เล่นหลายคน มีเครื่องดนตรีพื้นบ้านชนิดต่าง ๆ ประสมในวงนั้น ๆ โดยทั่วไปวงตรีพื้นบ้านล้านนาจะมีอยู่ 2 ลักษณะ

ลักษณะที่หนึ่งคือ “วงพาทย-ฆ้อง” หรือ “วงปาด-ก้อง” ปัจจุบันเรียกอีกชื่อหนึ่งว่า “วงปี่พาทยมอญ” ประกอบด้วย เครื่องดนตรี 4 ประเภทเครื่องดีด เครื่องสี เครื่องตี เครื่องเป่า นิยมนำมาใช้ในโอกาสสำคัญ หรืองานที่เป็นพิธีการมากกว่างานทั่ว ๆ ไป

ลักษณะที่สอง เป็นวงดนตรีพื้นบ้านที่นิยมนำมาเล่นในงานทั่ว ๆ ไป มีเครื่องดนตรีหลัก ๆ ประกอบด้วย ซึง สะล้อ คนส่วนใหญ่จะนิยมเรียกววงดนตรีนี้ว่า “วงซึงสะล้อ” หรือ วงสะล้อซอซึง” วงซึงสะล้อเป็นวงดนตรีเฉพาะกิจ เกิดจากการรวมกลุ่มของผู้เล่นดนตรีประเภทซึง หรือสะล้อมา รวมกลุ่มกัน เพื่อบรรเลงในงานต่าง ๆ ในชุมชนหรือในหมู่บ้านของตน ในอดีตซึง และสะล้อเป็น เครื่องดนตรีที่ชายหนุ่มสาวเหนือทั้งในเชียงใหม่และจังหวัดอื่น ๆ ทางภาคเหนือตอนบน นิยมนำมาเล่นเพื่อการเฝ้าสาว ต่อมาได้มีการรวมกลุ่มของผู้เล่นเครื่องดนตรีเหล่านี้ เป็นวงขนาดเล็กแล้วนำไปบรรเลงสร้างความบันเทิงในงานต่าง ๆ ของชุมชน เช่น งานปอย งานบ้านศพ จนปัจจุบันมีการพัฒนานำเครื่องดนตรีพื้นบ้านชนิดอื่น ๆ มาประสมร่วมในวง เช่น ขลุ่ย แต่ยังมีเครื่องดนตรีหลักคือซึงและสะล้อ เช่นเดิม

นอกจากวงดนตรีพื้นเมือง 2 ลักษณะดังกล่าวข้าง ยังเครื่องดนตรีที่นิยมนำมาบรรเลง เป็นวงอีกชนิดหนึ่ง คือ ปี่ นิยมนำมาบรรเลงเป็นวงตั้งแต่ 3 - 4 เล่า ปี่แต่ละตัวจะมีขนาดใหญ่ เล็กไม่เท่ากัน เรียกววงดนตรีชนิดนี้ว่า “วงปี่จุม” ใช้ในการบรรเลงประกอบการขับซอของช่างซอ ปัจจุบัน วงปี่จุมที่บรรเลงร่วมกับซอใช้ ปี่ 3 เล่า กับซึง 1 ตัว

1.3.4 การขับร้องเพลงพื้นบ้าน

การขับร้องเพลงพื้นบ้านที่นิยมนำมาใช้ในงานโอกาสต่าง ๆ ในเชียงใหม่มีหลายชนิดด้วยกัน ดังนี้

การฮ่ำ หรือ การรำ เป็นการขับลำนำ แบบหนึ่ง มีลีลาที่เรียบง่าย การรำ จะใช้ใน โอกาสพิเศษเฉพาะในพิธีกรรมต่าง ๆ เช่น คำรำบอกไฟขึ้น ในงานแห่บอกไฟ คำรำแห่ไม้ค้ำ ในงานแห่เสาไม้ค้ำโพธิ์ คำรำการสร้างวิหารวัด ในงานปอย เป็นต้น ปัจจุบันการฮ่ำในงาน พิธีกรรมต่าง ๆ ได้ลดลงเป็นอันมากเนื่องจากปัจจุบันในชาวบ้านนิยมนำการแสดงและความ บันเทิงอื่น ๆ มาแสดงแทน แต่การฮ่ำบางอย่างเช่น การฮ่ำในงานฉลองของวัด และการฮ่ำในงาน แห่บอกไฟยังพบได้ในพื้นที่รอบนอกนอกที่ห่างไกลจากตัวจังหวัดเชียงใหม่

การจ้อย หรือ “ซ้อย” เป็นการขับลำนำหรือทำนองเสนาะ เป็นการขับร้องที่มี ความไพเราะ และท่วงทำนองที่อ่อนหวาน ส่วนใหญ่การร้องจะมีลักษณะของการทอดเสียงยาว แต่บางทำนอง อาจมีลักษณะการร้องในลีลาที่กระชั้นขึ้นลง ให้ความสนุกสนานแก่ผู้ฟัง ในอดีตการจ้อยเป็น เพลงพื้นบ้านที่คนหนุ่มในเชียงใหม่ในพื้นที่รอบนอกนิยมนำมาร้องในการเฝ้าสาว โดยมี

เครื่องดนตรีประเภท ซึ่ง สะล้อ ร่มบรรเลงในการจ้อย ปัจจุบันการจ้อยใช้เป็นส่วนประกอบในการขับขอในบางช่วง เช่น จ้อยเยี่ยงแสน เป็นต้น

การขอ เป็นการการขับร้องเพลงที่ผู้ร้องหรือช่างขอต้องอาศัยไหวพริบปฏิภาณในการร้องได้ตอบกับคู่ร้องของตนที่เรียกว่า คู่ถ้อง การขอเป็นการขับร้องโดยช่างขอผู้ชายหนึ่งคน กับช่างขอหญิงอีกหนึ่งคน มีเครื่องดนตรีบรรเลงประกอบการขับร้องคือปี่จุม 3 ประกอบด้วย ปี่ก้อย ปี่กลาง ปี่ตัด และมีซึงบรรเลงร่วมอีก 1 ตัว นอกจากการขอเป็นคู่แล้วยังมีการขอเป็นคณะหรือการขอแบบละครที่ใช้ช่างขอร่วมเล่นหลายคน เรียกการขอลักษณะนี้ว่า "ละครขอ" และมีการขอที่ใช้เครื่องดนตรีสากล คือ กลองชุด และอิเล็กทรอนิกส์ บรรเลงแทนปี่และซึง การขอในรูปแบบนี้เรียกว่า "การขอเข้าดนตรี" หรือ "ขอสตริง"

ในอดีตการขอนิยมใช้แสดงในงานต่าง ๆ ที่ทางชุมชนจัดขึ้น ส่วนมากได้แก่ การขอในงานปอย และงานบุญต่าง ๆ นอกจากนี้ในงานบ้านทั่วไป เช่น งานขึ้นบ้านใหม่ งานปอยข้าวสังข์ งานบวช ก็นิยมนำขอมาเล่นเพื่อสร้างความบันเทิงในงาน

1.4 ความเป็นมาของขอในจังหวัดเชียงใหม่

ขอเป็นการขับร้องเพลงปฏิพากย์ซึ่งเป็นเพลงที่ต้องอาศัยไหวพริบปฏิภาณในการร้อง เนื้อหาบทร้องจะคิดหรือแต่งขึ้นมาสด ๆ ในขณะที่เล่นหรือแสดง ผู้ที่ทำขับขอจะเรียกตนเองว่า "ช่างขอ" ในการแสดงขอแต่ละครั้งจะมีช่างขออาชีพรับจ้างไปแสดงในงานฉลองหรืองานปอยต่าง ๆ ปกติหากเป็นการขอคู่จะประกอบด้วยช่างขอชายหนึ่งคนและช่างขอหญิงอีกหนึ่งคนขอได้ตอบกัน คู่ขอที่ขอร่วมกันจะเรียกอีกฝ่ายหนึ่งที่ขอด้วยว่า "คู่ถ้อง" หากเป็นการแสดงที่มีช่างขอเล่นหลายคนจะเรียกว่าละครขอ ทั้งการขอคู่และละครขอจะใช้เครื่องดนตรีประกอบการขอคือ ปี่ ซึ่งมีเป็นชุดเรียก "ปี่จุม" หรือ "ปี่จุม" ทำด้วยไม้ไผ่ลำเดียวกันแล้วตัดเป็นท่อน ๆ ให้ได้ ขนาดตามลำดับ ได้แก่ ปี่เค้าหรือปี่แม่ ปี่กลาง ปี่ก้อย และปี่ตัด แต่เมื่อประมาณปี 2495 หรือเมื่อประมาณ 50 ปีที่ผ่านมาได้ใช้ซึงมาบรรเลงประกอบร่วมกับปี่จุมแทนและตัดปี่แม่ออกไปจึงเหลือปี่เพียง 3 เล้า ทำนองที่นักดนตรีพื้นเมืองคือ ช่างปี่ ช่างซึง ใช้บรรเลงในการขอร่วมกับช่างขอเป็นทำนองเดียวกัน โดยในการขอแต่ละครั้งสามารถใช้ทำนองได้หลายทำนองด้วยกัน โดยมีทำนองหลักที่ใช้ในการขอเริ่มต้นงาน คือ ทำนองตั้งเชียงใหม่ ตามด้วยจะปู้ และละม้าย ทำนองอื่น ๆ ที่นิยมนำมาใช้เช่น ทำนองพม่า ทำนองเงี้ยว ทำนองฮ่อ จะเลือกใช้ตามความเหมาะสมกับเนื้อหาในการขอ เพราะทำนองแต่ละทำนองจะมีความช้า เร็วที่แตกต่างกัน

ความเป็นมาของขอมีประวัติความเป็นมาไม่แน่นอนว่าเกิดขึ้นในสมัยใด ต้นกำเนิดของขอส่วนมากจะเป็นเรื่องเล่าที่มีการบอกต่อ ๆ กันมา มณี พยอมยงค์ (2524, ไม่ระบุหน้า) ได้เขียนถึงประวัติความเป็นมาของขอไว้ถึง 2 เรื่อง โดยเรื่องที่ 2 เป็นเรื่องที่ตรงกับคำบอกเล่าของพ่อจันทร์ตา ต้นเงิน ช่างซ่อมรถเก่าจากบ้านป่าแ่งซึ่งปัจจุบันมีอายุได้ 79 ปี ดังมีเนื้อความต่อไปนี้

เรื่องเล่าเรื่องแรกได้เล่าถึงพระอรหันต์องค์หนึ่งดำริที่จะสั่งสอนธรรมแก่ประชาชน จึงได้คิดค้นวิธีการที่จะทำให้ผู้ฟังสามารถจดจำเรื่องราวได้ง่าย โดยการเขียนออกมาเป็นถ้อยคำที่สัมผัสคล้องจองกันในงานองเสนาะ ภายหลังประชาชนได้จดจำและนำมาร้องเล่นต่อ ๆ กันมา

เรื่องเล่าเรื่องที่สองได้กล่าวถึงความเป็นมาของขอว่า มีชายหนุ่มและหญิงสาวอาศัยอยู่คนละฝั่งของลำห้วย หญิงสาวผู้นี้มักจะมานั่งรำพึงรำพันความในใจของตนที่บริเวณลำห้วยเป็นประจำเสมอมา เป็นข้อความที่สัมผัสคล้องจองกันแล้วร้องเป็นทำนองเพลงด้วยเสียงที่ไพเราะ จับใจ เมื่อชายหนุ่มได้ฟังก็หลงใหล พยายามสรรหาถ้อยคำและใส่ทำนองเพลงเพื่อร้องโต้ตอบหญิงสาวในเชิงทักทาย ปลอบโยนและเกี้ยวพาราสี.....

ความเป็นมาของขอที่กล่าวมาข้างต้นนี้เป็นเพียงเรื่องเล่าที่มีการเล่าสืบต่อ ๆ กันมาแต่หลักฐานต้นกำเนิดของขอที่เป็นลายลักษณ์อักษรนั้นไม่มีปรากฏหลักฐานที่แน่นอนว่าเกิดขึ้นในสมัยใด แต่มีหลักฐานจากในวรรณกรรมบางฉบับที่แสดงให้เห็นว่าขอเป็นเพลงพื้นบ้านที่มีมานานแล้ว หลักฐานดังกล่าวปรากฏอยู่ในวรรณกรรมลิลิตพระลอ ซึ่ง สิงหะ วรรณสัย (2524, หน้า 182) ได้สันนิษฐานว่า พระยาแสนหลวง กวีแห่งล้านนา ในราชสำนักสมเด็จพระนารายณ์มหาราชเป็นผู้แต่งไว้ ในวรรณกรรมดังกล่าวได้กล่าวถึงการขับขอไว้หลายแห่งด้วยกัน ดังนี้

ร่ายบทที่ 35

ขับขอยอยศอ้าง ภาลुकษัตริย์เจ้าช้าง ขึ้นแท่นไครเทียม เทียบนา

ร่ายบทที่ 369

อย่าหมองใจหนุ่มหน้า บรรทมถ้าพระลอ เมื่อจะชอกล่อมแก้ว
กล่าวแล้วสองนางนอน พี่เลี้ยงกรกอดบาท ชอกล่อมนางแก้ว
นอนแมนอนเทอญนะเจ้า พี่เลี้ยงทั้งสองอ่อนน้า

โคลงบทที่ 21

ขับขอยอราชเทียร
ภาเล่าพระลอเลื่อง

ทุกเมือง
ทั่วหล้า

โคลงบทที่ 333

สองฝั่งสองฟ้างี้
ชอว่าพระลอเลื่อง

สองชอ
จักเต้า

โคลงบทที่ 374

สองริดาหลับแล้ว
ชอกล่อมท้าวกลอยหลับ

สองพระพี่เลี้ยงแก้ว
เล่าหนา

คำว่า "ชอ" ที่ปรากฏในรายและโคลงนี้ถึงพระลอ วรรณดีย์ (อ้างแล้ว, หน้า 182) สันนิษฐานว่าน่าจะเป็นการขับร้องแบบเดียวกับชอที่ใช้ขับร้องในล้านนาปัจจุบัน นอกจากหลักฐานของชอที่พบในลิลิตพระลอแล้ว ยังพบชอที่ปรากฏในคำร่ายมหาชาติของล้านนาไทย เช่น กัณฑ์มัทรี มหาพรหมและนครกัณฑ์ กวีได้พรรณนาไว้ดังนี้

เพื่อจักส่งสักการ
ทุกด้าวที่แจจ
ชักเชือกเดินหกกระโดง
จักหื้อดีพาหุข้อม
สรในจักหื้อล้น
จกัับด้วยเสียงชอและปี
บางคนที่จักหื้อดบมือต่างแสง(ฉาบ)

นาวน้องแก้วพี่
ฝูงหมู่คนจักหื้อมาม่วนเล่น
ฝูงหมู่คนโง (นักเลงเหล่า)
เสียงตีนตองด้วยสะบัดชัย
สนั่นด้วยเมงตรา
นันทุกที่ อือทือ
พี่จักแต่งเครื่องเป็นหลายประการ

จากหลักฐานที่ปรากฏในวรรณคดีต่าง ๆ ทั้งจากในลิลิตพระลอ และมหาชาติ แสดงให้เห็นว่าชอเป็นขับร้องประจำถิ่นของล้านนาไทยมานาน คาดว่าน่าจะมีมาตั้งแต่การก่อตั้งอาณาจักรล้านนาไทยในพุทธศตวรรษที่ 18 (มณี พยอมยงค์, 2524, หน้า 164) โดยมีข้อสันนิษฐานจากคำบอกเล่าของช่างขอรุ่นเก่าที่เล่าต่อ ๆ กันมาจนถึงช่างขอปัจจุบันหลายคนด้วยกัน เช่น พ่อเรวัติ พรหมวัติ แม่ผ่องศรี เมืองพาน กล่าวถึงที่มาของชอในจังหวัดเชียงใหม่ว่าน่าจะนำมาจากเชียงแสนในช่วงที่พ่อขุนมั่งรายมาตั้งเมืองเชียงใหม่ สันนิษฐานว่าในเวลานั้นพ่อขุนมั่งรายอาจนำช่างขอจากเชียงแสนติดตามมาด้วยดังนั้นการชอในระยะแรกอาจแพร่หลายเฉพาะในกลุ่มเจ้านาย เชื้อพระวงศ์ หรือมีแสดงเฉพาะในคุ้มในวัง หลักฐานหนึ่ง

ที่สามารถบ่งบอกว่าขอเชียงใหม่มาจากเชียงแสนนั้นสังเกตได้จากในการขอทำนองต่าง ๆ ของเชียงใหม่มักจะมีการนำทำนองเชียงแสน หรือจ้อยเชียงแสนมาขับร้องเสมอโดยเรียกทำนองส่วนนี้ว่า "ทำนองเชียงแสนก่าย" ส่วนทำนองอื่น ๆ คาดว่าจะนำมาจากเมืองต่าง ๆ เห็นได้จากชื่อเรียกของทำนองขอแต่ละทำนอง เช่น ทำนองพม่า ทำนองเงี้ยว เป็นต้นจากนั้นจึงค่อย ๆ พัฒนากลายเป็นทำนองขอที่ใช้ในเชียงใหม่ในปัจจุบัน จากข้อสันนิษฐานข้างต้นแสดงให้เห็นว่าขอของเชียงใหม่ช่วงแรกเป็นศิลปะการแสดงของหลวง จากนั้นจึงค่อย ๆ มีผู้นำออกมาเผยแพร่สู่ภายนอกในเวลาต่อมาและกลายเป็นเพลงพื้นบ้านที่ได้รับความนิยมจากคนในท้องถิ่น

ขอเป็นเพลงพื้นบ้านของล้านนาชนิดหนึ่งที่ได้รับการนิยมนำมาขับร้องอย่างหลายในจังหวัดเชียงใหม่ ในอดีตนิยมนำมาใช้ขับร้องเพื่อความบันเทิง หรือเพื่อถ่ายทอดอารมณ์ความรู้สึกของตนเอง โดยเฉพาะในงานบุญและงานฉลองที่จัดขึ้นตามวัดและตามงานบ้านทั่วไป เช่น งานบวช งานปอยหลวง งานขึ้นบ้านใหม่ งานปอยข้าวสังข์ ฯลฯ ผู้จัดงานมักนิยมนำขอมาขับร้องในงานเสมอ นอกจากนี้ยังนำมาใช้ขับร้องเทศกาลและงานประเพณีที่สำคัญ เช่น งานขึ้นปีใหม่งานอินทิล เป็นต้น ในอดีตพบว่าเมื่อประชาชนในละแวกใกล้เคียงที่ทราบข่าวว่าจะมีการขอในงานใกล้บ้านตนเองก็จะพากันไปร่วมในงานนั้นเป็นจำนวนมาก หากงานใดผู้จัดสามารถจ้างช่างขอที่มีชื่อเสียงมีคารมดีมาขอในงานก็จะถือว่าเป็นงานขนาดใหญ่เพราะยิ่งช่างขอที่มีชื่อเสียงมากเท่าใด ค่าตัวในการว่าจ้างก็จะแพงมากขึ้นเท่านั้น

ขอในอดีตนอกจากจะได้รับความนิยมแพร่หลายในกลุ่มชาวบ้านทั่วไปแล้ว ในสมัยหนึ่งขอยังแพร่หลายเข้าสู่ราชสำนักของล้านนาเจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่หลายพระองค์ มีช่างขอประจำคุ้มของพระองค์ เช่น พระเจ้าอินทวิชยานนท์ เจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่องค์ที่ 7 แห่งราชวงศ์กาวิละ ได้ช่างขอคนหนึ่งมาเป็นชายา แล้วกำเนิดบุตรคือเจ้าน้อยมหาวัน (นางเยาว์ กาญจนจารี, 2532, หน้า 29) ขอในยุคนี้จึงไม่เพียงวัฒนธรรมของชาวบ้านหรือวัฒนธรรมของราชกุมารเท่านั้นแต่ยังกลายมาเป็นวัฒนธรรมของหลวงในเวลาเดียวกันด้วย ในสมัยที่พระราชชายาเจ้าดารารัศมี เสด็จกลับมาประทับที่เชียงใหม่เป็นการถาวร พระองค์ท่านเป็นอีกผู้หนึ่งที่มิได้พบาทสำคัญในการอนุรักษ์ ส่งเสริม และพัฒนาเพลงขอ โดยได้นำครูขอที่มีความรู้ความสามารถและมีชื่อเสียงในสมัยนั้น เช่น นายศรีหมื่น ปลายราง เข้าไปสอนการขับเพลงขอแก่บรรดาลูกหลานเชื้อพระวงศ์ของพระองค์ เจ้าเครือแก้ว ณ.เชียงใหม่ เป็นอีกผู้หนึ่งที่เคยได้รับการสอนการขับเพลงขอจากคุ้มของพระราชชายาฯ และได้ทำการถ่ายทอดทำนองขอในสมัยดังกล่าว เช่น ทำนองขออื่น ให้แก่นักศึกษาในวิทยาลัยนาฏศิลป์หลายรุ่นจนถึงปัจจุบัน นอกจากนี้พระราชชายาฯ

ยังเป็นผู้มีส่วนในการบุกเบิกนำเพลงขอมมาเล่นเป็นละครขอเป็นเรื่องเป็นราว โดยละครขอเรื่องดังกล่าวคือ ละครขอพื้นเมืองเรื่องน้อยใจยา

เพลงขอได้เข้ามามีบทบาทในพระราชพิธีใหญ่หลายครั้งด้วยกัน เช่น ในครั้งที่พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 7 เสด็จพระราชดำเนินเสด็จบมณฑลภาคเหนือ เมื่อ พ.ศ. 2496 พระราชชายาฯ ได้ทรงนิพนธ์บทร้องขอพื้นเมืองถวายในหลายวโรกาสด้วยกัน ดังรายละเอียดในหมายเหตุการต่อไปนี้

"เวลา 20.15 นาฬิกา พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระบรมราชินี เสด็จโดยรถยนต์พระที่นั่งไปยังตำหนักพระราชชายา ทรงเสวยพระกระยาหารพร้อมด้วยพระราชชายา และเจ้านายที่ได้รับเชิญบางพระองค์ เสด็จแล้วประทับทอดพระเนตรระบำ และการขับร้องทำนองพื้นเมืองของนักขอชาวพื้นเมือง และครูนักเรียนชายหญิง จังหวัดเชียงใหม่ 100 คน"

จนถึงปัจจุบันการขอในจังหวัดเชียงใหม่ยังคงได้รับความนิยม เมื่อครั้งเชียงใหม่ฉลองครบรอบ 700 ปี ก็ได้มีการแต่งเพลงขอขึ้นเป็นพิเศษเพื่อใช้ขอในงานครั้งนี้โดยเฉพาะ

การขอในยุคต่อมาได้มีการพัฒนาจากการขอคู่มาเป็นการขอเป็นคณะ ใช้ช่างขอแสดงหลายคน มีบทร้อง บทสนทนาประกอบ แสดงเป็นเรื่องราวตามที่กำหนดไว้ล่วงหน้า แล้วเรียกการขอชนิดนี้ว่า "ละครขอ" ละครขอเป็นการขอรูปแบบใหม่ที่เกิดขึ้นในปี พ.ศ. 2508 โดยนายอำนาจ กล้าพัต เป็นผู้คิดค้นขึ้นโดยดัดแปลงมาจากละครคำเมืองและการแสดงลิเกของทางภาคกลางซึ่งได้รับความนิยมจากผู้ชมทางภาคเหนือรวมทั้งในจังหวัดเชียงใหม่ในสมัยนั้น จนงานปอย งานฉลองต่าง ๆ หลายงานในจังหวัดเชียงใหม่ก็นำมาจ้างลิเกมาแสดงแทนขอ เพื่อเป็นการดึงดูดความสนใจของผู้ฟังกลับมาสู่การฟังขออีกครั้งทำให้มีการดัดแปลงรูปแบบการขอจนกลายมาเป็นละครขอในที่สุด และได้รับความนิยมอย่างรวดเร็วในเวลาไม่นาน เรื่องที่นำมาใช้แสดงละครขอ ได้แก่ เรื่อง จักร ๆ วงศ์ ๆ เช่น สุวรรณหอยสังข์ หงษ์หิน อ้ายร้อยขอต หมาขนดำ เป็นต้น เรื่องจากตำนานและ เรื่องจากธรรมชาติต่าง ๆ เช่น เจ้าสุวัตร-นางบัวคำ เตใจ-ย่าโม เป็นต้น ช่วงเวลานี้เองทำให้ศิลปินช่างขอมารวมตัวกันเป็นคณะ เรียกว่า "คณะละครขอ" คณะขอในระยะแรก ๆ ได้แก่ คณะอำนาจโชวี คณะศรีสมเพชร1 คณะดาวรุ่ง คณะจันทร์สม สายธารา คณะลูกเอื้องเมืองเหนือ เป็นต้น

คณะขอบางคณะในอดีตได้ยุบตัวลง ช่างในคณะเหล่านั้นได้แยกย้ายออกไปและตั้งคณะขอเป็นของตนเอง คณะขอในปัจจุบันมีหลายคณะด้วยกัน มีทั้งคณะขนาดใหญ่และคณะขนาดเล็ก คณะขอที่มีในเชียงใหม่เท่าที่เป็นที่รู้จักของผู้ฟังและผู้ว่าจ้างในปัจจุบันมี ดังนี้

1. คณะสายธรา มีแม่จันทร์สม สายธรา เป็นหัวหน้าคณะ ตั้งอยู่ที่บ้านป่าแจะ ตำบลดอนแก้ว อำเภอแมริม
2. คณะลูกทุมฮิมดอย มีพ่อกวนดา เขียงตา เป็นหัวหน้าคณะ ตั้งอยู่ที่บ้านป่าแจะ ตำบลดอนแก้ว อำเภอ แมริม
3. คณะดาวล้านนา (ตั้งใหม่ปี 2544) มี พ่อจันทร์ตา เลาคำ เป็นหัวหน้าคณะ ตั้งอยู่ที่บ้านป่าแจะ ตำบลดอนแก้ว อำเภอ แมริม
4. คณะลูกแม่ปิง (เป็นคณะขนาดใหญ่) มีแม่บัวชุม อินตา เป็นหัวหน้าคณะคนปัจจุบัน ตั้งอยู่ที่บ้านทุ่งฟ้าบด ตำบลมะขามหลวง อำเภอสันป่าตอง
5. คณะเสียงขอสันป่าตอง มีแม่เอื้องคำ เป็นหัวหน้าคณะ ตั้งอยู่ที่อำเภอสันป่าตอง
6. คณะลูกแม่วาง (ตั้งใหม่ปี 2544) มีพ่อศรีมา เป็นหัวหน้าคณะ ตั้งอยู่ที่อำเภอแม่วาง
7. คณะดาวรุ่ง มีแม่แสงเอ๋ย สุริยะมล เป็นหัวหน้าคณะ ตั้งอยู่ที่ บ้านถ้ำ ตำบลสองแคว กิ่งอำเภอดอยหล่อ
8. คณะศรีสมเพชร 2 อยู่ที่ตำบลป่าแดด อำเภอเมืองเชียงใหม่
9. คณะบุญศรี รัตนัง (เป็นคณะขนาดใหญ่) มีพ่อบุญศรี รัตนัง เป็นหัวหน้าคณะ ตั้งอยู่ที่ บ้านป่าเหมือด ตำบลสันทรายน้อย อำเภอสันทราย
10. คณะวันเพ็ญ ตั้งอยู่ที่อำเภอสันทราย
11. คณะสายสัมพันธ์ มี พ่อสายทอง ทองเจริญ เป็นหัวหน้าคณะตั้งอยู่ในอำเภอเมืองเชียงใหม่

ในช่วงที่มีการบันทึกเพลงลงในแผ่นเสียงขอก็ได้รับการบันทึกลงแผ่นเสียงเช่นกัน โดยช่างขอในที่มีชื่อเสียงในสมัยนั้น เช่น พ่อจันทร์ดี บ้านสามหลัง พ่อแก้วตาไหล พ่อบันแก้ว บ้านท่าแม่ขันแก้ว แม่แก้วลูน แม่แก้วมา เป็นต้น ช่างขอเหล่านี้ได้ถูกว่าจ้างให้ไปอัดแผ่นเสียงที่กรุงเทพฯ โดยมีห้าง ต. เจ็กชวน เป็นผู้สนับสนุนรายใหญ่ ผลจากการบันทึกเพลงขอลงแผ่นเสียงทำให้ขอเป็นที่รู้จักและแพร่หลายมากขึ้น ต่อมาสถานีวิทยุหลายสถานีก็ได้้นำเพลงขอเปิดออกอากาศ ทำให้ประชาชนทั่วไปได้มีโอกาสฟังขอทางวิทยุเพิ่มขึ้นนอกเหนือจากการฟังขอในงานเทศกาลต่าง ๆ ในระยะแรก ๆ ก่อนปี 2503 จะเป็นการขอคู่ออกอากาศเพียงอย่างเดียว ต่อมาเมื่อมีละครขอขึ้นมาก็มีการนำละครขอออกอากาศเพิ่มขึ้นมา โดยเป็นการออกอากาศทางสถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทยเป็นสถานีแรก ในระยะแรกเป็นการขอในเรื่องเกี่ยวกับการรณรงค์ต่อต้านคอมมิวนิสต์ ทางภาครัฐเห็นว่าขอเป็นเพลงพื้นบ้านภาคเหนือที่มีผู้นิยมฟัง จึงว่าจ้างให้นายอำนาจ กล้าพัด ทำละครขอออกอากาศเพื่อเป็นการกระตุ้นและปลูกจิตสำนึก

ให้คนภาคเหนือมีความรักชาติ และต่อต้านพวกคอมมิวนิสต์ ต่อมาละครขอทางวิทยุได้รับความนิยมจากผู้ฟัง ทำให้มีการนำเรื่องต่าง ๆ ทั้งเรื่องในธรรมะ ชาดก ตำนาน และเรื่องจากชีวิตจริงหรือจากเหตุการณ์ปัจจุบันมาทำเป็นละครขอ ห้างขายยาของเชียงใหม่ในขณะนั้น เช่น ห้างขายยาวิเศษ ห้างขายยาตราหมาป่า เป็นต้น ได้ว่าจ้างให้ช่างขอที่มีชื่อเสียงมาทำละครขอออกอากาศ (ปัจจุบันห้างขายยาเหล่านี้ส่วนใหญ่ได้ปิดกิจการลง) ละครขอที่ออกอากาศในปัจจุบันมีจำนวนลดลง และเป็นการขอออกอากาศเป็นครั้งคราวในโอกาสต่าง ๆ เช่น การต่อต้านโรคเอดส์ การต่อต้านยาเสพติด การเลือกตั้ง การอนุรักษ์ป่า เป็นต้น โดยผู้ว่าจ้างการขอในลักษณะการรณรงค์ส่วนใหญ่จะเป็นหน่วยงานราชการ

การบันทึกเสียงในระยะต่อมาเป็นการบันทึกลงเทปคาสเซต มีผลทำให้ขอได้รับความนิยมมากยิ่งขึ้น เพราะนอกจากจะหาซื้อได้ง่ายและมีราคาถูกกว่าแผ่นเสียงแล้วผู้ว่าจ้างที่มีรายได้ไม่มากก็สามารถนำไปเปิดในงานของตนหรือในงานเทศกาลต่าง ๆ โดยไม่จำเป็นต้องว่าจ้างช่างขอไปขอโดยตรง ขอที่นำมาลงเทปมีหลายเรื่อง เช่น ขอขึ้นบ้านใหม่ ขอมัดมือลูกแก้ว ขอเกี่ยวสาว ขอถามทรัพย์ ขอเล่าประวัติ เช่น ประวัติครุฑา ประวัติเมืองเชียงใหม่ ขอเล่าเรื่อง เช่น ขอเรื่องเจ้าสุวัตรนางบัวคำ ขอเรื่องดาวิไก่อ้น้อย เป็นต้น ในอดีตห้างนครพาณิชย์เป็นห้างแรก ๆ ของเชียงใหม่ที่ว่าจ้างช่างขออัดขอลงเทป ปัจจุบันสามารถหาซื้อเทปขอสมัยเก่าประมาณ 20-40 ปี ได้จากร้านนครพาณิชย์บริเวณตลาดวโรรส สำหรับเทปขอในปัจจุบันมีการประยุกต์โดยนำเรื่องสมัยใหม่มาขอ มีทั้งขอในแนวตลก เกี่ยวพาราดี และเพลงขอที่ใช้สำหรับเปิดในงานประเภทต่าง ๆ เช่น ขอบวชลูกแก้ว ขอแต่งงาน ขอขึ้นบ้านใหม่ ขอปอยข้าวสังข์ ขอประเพณีสงกรานต์ เป็นต้น

ประมาณปี พ.ศ. 2535 เพลงลูกทุ่งและการเล่นดนตรีสากลได้รับความนิยมจากผู้ฟังในจังหวัดเชียงใหม่ การขอในแนวเดิมคือการขอคู่ และละครขอเริ่มได้รับผลกระทบ มีผู้ว่าจ้างช่างขอไปขอในงานลดลง ช่างขอกลุ่มหนึ่งจึงมีการคิดการขอในแนวใหม่ขึ้นมา โดยการประยุกต์เอาเครื่องดนตรีสากล เช่น กลองชุด อีเล็คโทน มาเล่นร่วมในการขอคู่ ทำให้การขอมีจังหวะและทำนองในการขอที่รวดเร็วและสนุกสนานยิ่งขึ้น และได้รับการตอบรับจากผู้ฟังกลุ่มหนุ่มสาวและวัยกลางคน การขอในลักษณะใหม่นี้เรียกว่า "การขอเข้าดนตรี" หรือ "ขอสดริง" ปัจจุบันนิยมนำมาแสดงในงานประเภท งานเลี้ยง งานแต่งงาน งานขึ้นบ้านใหม่ งานปอยข้าวสังข์ เป็นต้น โดยเป็นการขอในช่วงหัวค่ำ หรือช่วงกลางคืน ประมาณ 2-3 ทุ่ม

โอกาสการแสดงขอในงานต่าง ๆ

ขอเป็นเพลงพื้นบ้านที่สามารถนำมาใช้แสดงในงานได้หลายงานด้วยกัน ขึ้นอยู่กับทางเจ้าภาพหรือเจ้าของงานนั้นต้องการนำขอมาใช้ขับร้องในงานของตนหรือไม่ โดยทั่วไปขอนิยมใช้เล่นและขับร้องในงานบุญประเพณี งานฉลองต่าง ๆ ทั้งที่เป็นงานของชุมชนซึ่งนิยมจัดในวัดและงานของชาวบ้านทั่วไป ตัวอย่างของงานประเพณี งานฉลองที่นิยมใช้ขอขับร้องในงานได้แก่งานต่อไปนี้

1. ประเพณีปีใหม่เมือง หรือสงกรานต์ จัดขึ้นในเดือน 7 เหนือหรือเดือนเมษายนของทุกปี สงกรานต์เป็นประเพณีที่ไม่ได้มีเฉพาะในจังหวัดเชียงใหม่เท่านั้นแต่ยังเป็นประเพณีที่สำคัญของชาวล้านนาอีกด้วย เพราะเป็นประเพณีที่เปลี่ยนศักราชใหม่ เริ่มนับตั้งแต่วันที่ 15 เมษายนเป็นวันเถลิงศกหรือวันพญาวัน ในระยะวันที่ 13 – 14 – 15 เป็นระยะสงกรานต์ คือวันที่ 13 เป็นวันสังขารล่อง หรือสงกรานต์ วันที่ 14 เป็นวันเนาหรือวันเนาวัน เป็นวันปีใหม่ของปี วันที่ 15 เป็นวันพญาวันหรือเถลิงศกซึ่งชาวบ้านจะเตรียมข้าวของเครื่องใช้ในวันสงกรานต์ และหนุ่มสาวจะรีนเริงบันเทิงสาดน้ำ รดน้ำกัน อย่างสนุกสนาน ในช่วงสงกรานต์นี้นอกจากจะมีงานทางศาสนา เช่น การทำบุญ การขนทรายเข้าวัด การสงฆ์น้ำพระ การสะเดาะเคราะห์ ฯลฯ ยังมีประเพณีเกี่ยวกับการละเล่นที่สนุกสนานซึ่งมีทั้งการละเล่นของเด็กและของผู้ใหญ่ การละเล่นเหล่านี้นิยมเล่นกันในเทศกาลปีใหม่ เนื่องจากในเดือน 7 เป็นช่วงฤดูแล้งไม่มีการทำนาทำสวน ประชาชนส่วนใหญ่จึงว่างงานมีเวลาสนุกสนานกับการละเล่น ประกอบกับเดือนนี้เป็นเดือนสิ้นสุดแห่งปีเก่าย่างเข้าปีใหม่หนุ่มสาวจึงมีความกระตือรือร้นต่อการละเล่นซึ่งมีอยู่ในท้องถิ่น ทำให้บางท้องที่ในเชียงใหม่ยังมีการละเล่นดังกล่าวมาจนถึงปัจจุบัน ในส่วนของผู้ใหญ่ได้แก่ การเล่นฟ้อนเชิง เล่นตบมะผาบ การตีตมตะต้อ (ตะตมกร้อ) เล่นผีนางดั่ง เล่นมะกอนเป็นต้น ในช่วงสงกรานต์นี้ทางอำเภอต่าง ๆ รวมทั้งอำเภอเมืองเชียงใหม่ยังได้นำเอาการแสดงพื้นบ้านของจังหวัดเชียงใหม่มาแสดงตามสถานที่ต่าง ๆ ที่ทางอำเภอหรือทางจังหวัดได้จัดเตรียมไว้และมีการประกวดแข่งขันการฟ้อนรำ การตีกลองประเภทต่าง ๆ ด้วย

การขอที่พบในประเพณีสงกรานต์ในอดีตนิยมนำมาแสดงทั่วไปตามชุมชนหรือตามอำเภอต่าง ๆ ทั้งในตัวเมืองและรอบนอก ปัจจุบันมีเพียงบางอำเภอที่ยังได้นำเพลงพื้นบ้านประเภทขอมาใช้แสดงในงานที่ทางอำเภอจัด เช่น อำเภอเมืองเชียงใหม่ นำโดยกลุ่มหนุ่มสาวและสภาวัฒนธรรมจังหวัดเชียงใหม่ ได้นำศิลปินช่างขอมาขอในช่วงวันสงกรานต์ ที่พุทธสถานเป็นประจำทุกปีและได้ขออย่างต่อเนื่องในช่วงสงกรานต์มาเป็นเวลาหลาย 10 ปีแล้ว นอกจากนี้ทางสถานีวิทยุที่จัดรายการทางด้านวัฒนธรรมพื้นบ้าน เช่น รายการพื้นบ้านล้านนา และรายการ

มรดกล้านนา ได้นำขอเรื่องปีใหม่เมือง ที่ขอโดยแม่บัวซอน ถนอมบุญและขวัญชัย สุรินทร์ศรีมา เปิดออกอากาศในรายการในวันขึ้นปีใหม่เมืองด้วย

2. งานอินทิล

อินทิล คือเสาหลักเมือง หรือหลักเมือง ในหนังสือตำนานเมืองเชียงใหม่เรียก “เสาสะดือเมือง” หรือ “เสาอินทิล” เดิมประดิษฐานอยู่ที่วัดสะดือเมือง ต่อมาในสมัยพระเจ้ากาวิละครองเมืองเชียงใหม่จึงได้ย้ายมาประดิษฐานอยู่ ณ. วัดโชติการาม หรือวัดเจดีย์หลวง เมื่อปี พ.ศ. 2343 เสาอินทิลถือเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์คู่บ้านคู่เมืองของจังหวัดเชียงใหม่ ทำให้มีประเพณีเข้าอินทิลเพื่อทำการกราบไหว้สักการะเรียกว่า ประเพณีเข้าอินทิล ดังนั้นงานอินทิลจึงเป็นประเพณีสำคัญที่มีเฉพาะในจังหวัดเชียงใหม่ จัดขึ้นในช่วงปลายเดือน 8 เหนือ ต่อเดือน 9 เหนือ หรือประมาณช่วงประมาณปลายเดือนพฤษภาคม – ต้นเดือนมิถุนายน เป็นประจำทุกปี

ในวันเริ่มพิธีเข้าอินทิลประชาชนในจังหวัดเชียงใหม่ ไม่ว่าจะเป็นคนเฒ่าคนแก่ หนุ่มสาว จะพากันนำข้าวตอก ดอกไม้ ธูปเทียน น้ำชาวมั่นลิ้มป่อย ไส้พาน ไส้ขันหรือไส้ในภาชนะอื่น ๆ นำไปทำการสักการบูชา โดยการนำดอกไม้ธูปเทียนไปในไส้พานที่วางเรียงรายรอบเสาอินทิล มีการสงน้ำพระพุทธรูป มีการจุดธูปเทียนประจำวันเกิด เพื่อเป็นการสืบชะตา ขับไล่เคราะห์ร้ายออกไปจากตนเอง วันเข้าอินทิลจะเริ่มทำในวันจันทร์คดิ แรม 13 ค่ำ เดือน 8 เหนือ และวันสุดท้ายทำพิธีออกอินทิล และบูชาสืบชะตาเมืองในวันขึ้น 4 ค่ำ เดือน 9 เหนือ

ประเพณีเข้าอินทิลรวมระยะเวลาทั้งสิ้น 7 วัน โดยในช่วงเวลาดังกล่าวจะนอกจะประชาชนจะทำการสักการบูชาเสาอินทิล ทำบุญสืบชะตาและประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ แล้วบรรดาศิลปินในสาขากการแสดงพื้นบ้านสาขาต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นด้านการฟ้อนรำ การตีฆ้อง ตีกลอง นักดนตรีจะพากันมาแสดงเพื่อเป็นการสักการบูชาและเป็นสิริมงคลแก่ตนเอง ในส่วนของการขอในอดิตพ่อครูแม่ครู หรือหัวหน้าคณะขอจะพาช่างขอและบรรดาลูกศิษย์ของตนมาผละกันขอ เพื่อเป็นการบูชาเสาอินทิล มีช่างขอจากคณะต่าง ๆ ผละกันขอจนครบ 7 วัน เหตุผลในการขอบูชาเสาอินทิลนี้มีความเชื่อในกลุ่มช่างขอว่าการขอบูชาเสาอินทิลเพื่อให้เกิดความสุขสวัสดิมงคลแก่ช่างขอผู้ทำการขอถวายและทำให้เกิดความก้าวหน้าในอาชีพการงาน หากใครไม่ทำการขอบูชาในปีนั้นก็เชื่อว่าจะไม่มีคนว่าจ้างไปขอ ส่วนผู้ที่มาร่วมทำบุญในงานอินทิลก็จะถือโอกาสนี้ฟังขอจากช่างขอที่ตนชื่นชอบ ปัจจุบันแม้ว่าความเชื่อดังกล่าวจะลดน้อยลง แต่การขอในงานอินทิลยังคงมีเป็นประจำทุกปี โดยอยู่ในลักษณะของการว่าจ้างหรือการเชิญ จากทางจังหวัดหรือสภาวัฒนธรรมของจังหวัดเป็นผู้เชิญช่างขอบางกลุ่มบางคณะที่สามารถติดต่อได้ให้มาร่วมขอในงานอินทิล โดยเป็นการขอเฉพาะช่วงเวลากลางคืนประมาณ 1 ทุ่ม – 4 ทุ่ม

3. ปอยหลวง

ประเพณีปอย คืองานฉลองหรืองานรื่นเริง หรืองานเทศกาลที่จัดขึ้นเนื่องในโอกาสพิเศษ ประเพณีปอยหลวง คืองานฉลองขนาดใหญ่ที่จัดขึ้นเนื่องในโอกาสฉลองถาวรวัตถุของวัด เช่น โบสถ์ วิหาร เจดีย์ ศาลาการเปรียญ ภูษินาถใหญ่ หอธรรม เป็นต้น บางครั้งเป็นการฉลองสิ่งก่อสร้างขนาดเล็กภายในวัดหลายอย่างรวมกัน เช่น โรงครัว ร่วมกับหอระฆัง หรือสิ่งก่อสร้างที่มีการสร้างขึ้นเพื่อเป็นประโยชน์แก่สาธารณชน เช่น โรงเรียน หอประชุม หอกระจายข่าว เป็นต้น การจัดงานประเพณีปอยหลวงในจังหวัดเชียงใหม่ในพื้นที่ห่างไกลหรือตามอำเภอรอบนอก ถือว่าเป็นงานขนาดใหญ่ที่สำคัญของชุมชน เนื่องจากโอกาสในการจัดปอยหลวงไม่ได้เกิดขึ้นเป็นประจำทุกปี นาน ๆ 4-5 ปี ถึงจะมีการจัดปอยหลวงขึ้นสักครั้ง คนในชุมชนจะมาร่วมทำบุญ แท้ครัวตาน ชวงเข้ามีการประกอบพิธีทางศาสนา บางแห่งมีการสืบทอดมาหมู่บ้าน ในงานมีการละเล่น การแข่งขัน การแสดงต่าง ๆ ตลอดวัน บางแห่งมีการนำดนตรี นาลิเก มาฉลอง ในช่วงกลางวัน ส่วนบางแห่งนิยมว่าจ้างช่างขอมาร่วมขอในงานเป็นการสร้างความ "อุมั่น" ให้แก่ผู้มาร่วมงาน โดยทางคณะกรรมการวัด จะทำการปรึกษากันว่าจะนำการแสดงใดมาเล่นในงาน หากตกลงกันว่าต้องการขอมาเล่น ก็จะมีการเลือกและตกลงว่าจะเอาช่างขอคู่ไหน คณะไหนมาเล่น เมื่อตกลงได้แล้วก็จะทำการติดต่อไปยังช่างขอ ที่ต้องการโดยตามไปหาที่บ้านของช่างขอ และทำสัญญาว่าจ้างเพื่อมาขอในงานต่อไป

ขอที่นำมาขบร้องในงานปอยหลวงส่วนใหญ่นิยมนำขอคู่มาขอ การขอจะมีทั้งวันเริ่มตั้งแต่ช่วงเช้าประมาณ 9 โมง เป็นต้นไป บางแห่งช่างขอจะรอการประเพณีทางศาสนาเสร็จสิ้นก่อน คือเริ่มขอประมาณ 11.00 น. เนื้อหาที่ขอจะเน้นในเรื่องของการมาร่วมงานของชาวบ้านจากพื้นที่ต่าง ๆ ทั้งใกล้และไกล ความสามัคคีของคนในชุมชนที่พร้อมใจกันมาทำบุญ ร่วมช่วยกันทำให้งานนี้เกิดขึ้นได้ ต่อจากนั้นจึงเป็นการปิดเคราะห์ อวยพร ให้แก่ผู้มาร่วมในงาน สุดท้ายก่อนเที่ยงวันจะเป็นการขอเชิญชวนให้ผู้มาร่วมงานรับประทานอาหารนานาชาติทางคณะศรัทธากลุ่มต่าง ๆ จัดเตรียมไว้ หลังจากทานข้าวเที่ยงแล้ว ผู้สูงอายุทั้งชายและหญิงจะมานั่งฟังขออย่างเป็นระเบียบเรียบร้อย ช่วงนี้ช่างขอจะขอในเรื่องศีลธรรมบ้าง คติเตือนใจบ้าง โดยมีการนำมุกตลกสอดแทรก ยกตัวอย่างประกอบ บ้าง ขอเรื่องวิถีชีวิตของชาวล้านนาบ้าง พอตกเย็นคนเฒ่าคนแก่จะเริ่มกลับบ้าน พวกวัยกลางคน กลุ่มหนุ่มสาวจะเริ่มทยอยกันมานั่งฟังขอ การขอในช่วงนี้จะเป็นเรื่องการเกี้ยวพาราสี ขอในแนวสนุกสนาน ตลกเฮฮา ผู้ฟังบางคนที่ชอบใจมาก ๆ จะส่งเสียงเชียร์ว่า "เล้ย" ออกมา ช่างขอจะขอไปจนถึงช่วงหัวค่ำก็เลิกขอและปิดท้ายการขอด้วยการขออลาผู้ชม

4. ปอยบวช หรือปอยน้อย

ปอยบวช คือ ประเพณีการบรรพชาอุปสมบท การบวชนี้มีทั้งการบวชลูกแก้ว งานอุปสมบทพระภิกษุ หรือ ปอยเป็กข์ ประเพณีปอยบวชของเชียงใหม่นิยมจัดในช่วงเดือนพฤษภาคม – มิถุนายน ซึ่งเป็นช่วงก่อนเข้าพรรษา ในอดีตงานบวชลูกแก้วหรือการแห่ناق ได้รับคามนิยมจากประชาชนนำบุตรหลานของตนที่มีอายุเข้าเกณฑ์บวช หรือประมาณ 10-13 ปี มาทำการบวชเณร แต่เมื่อมีการเรียนหนังสือในโรงเรียนการบวชลูกแก้วนี้ก็ลดน้อยลง ปัจจุบันจะมีเฉพาะในอำเภอรอบนอกที่ห่างไกลของเชียงใหม่ เช่น ดอยเต่า ฮอด แม่แจ่ม แต่เดิมเมื่อมีงานบวชไม่ว่าจะเป็นบวชลูกแก้ว หรือบวชพระนาค

การจัดงานปอยบวชนี้ จะจัดทั้งสิ้น 2 วัน วันแรกเป็นวัดแตงดา หรือวันเตรียมงาน ในวันนี้ทางเจ้าภาพ จะเตรียมสถานที่ และนำเครื่องบริหารของพระใหม่ไปตั้งไว้ จากนั้นจึงให้ผู้อาวุโสที่มีโวหารดี มาคอยนั่งให้พรแก่ชาวบ้านที่มาร่วมงานบุญ ในวันนี้ผู้ที่มาร่วมงานส่วนใหญ่ได้แก่ ญาติ พี่น้อง เพื่อนบ้านที่สนิทสนมกัน จะนำเงิน หรือสิ่งของมาร่วมทำบุญ ส่วนวันที่สองซึ่งเป็นวันงานจะมีการประกอบพิธีกรรมทางศาสนา ตลอดช่วงเช้า ในวันที่สองนี้จะมีการเฉลิมฉลองตลอดทั้งวัน โดยการแสดงหรือสิ่งที่นิยมนำมาแสดงในงานบวช คือ ขอล ซึ่งมีทั้งการขอลู่ และละครขอ การขอลในงานบวชจะเน้นเนื้อหาสาระที่เกี่ยวข้องกับการบวช เช่น ประวัติของลูกแก้ว อานิสงส์จากการบวช การขอล่าเรื่องปฏิสนธิ ขอล้ำพระคุณของบิดามารดา ในช่วงบ่ายจะมีการนำพระลูกแก้วมาให้ช่างซ่อมมัดมือ พร้อมทั้งบิดา มารดา ช่างขอจะซ่อมมัดมือลูกแก้ว "ขอฮ้องขวัญ" ในช่วงเย็นในอดีตนิยมนำขอเก็บนกมาแสดง ส่วนปัจจุบันทางผู้จัดนิยมนำดนตรีมาเล่นแทน

5. ปอยข้าวสังข์

ปอยข้าวสังข์ เป็นงานทำบุญอุทิศหาผู้ตาย หรือเรียกในภาษาเหนือว่า "การตานหาคนตาย" ปอยข้าวสังข์ส่วนมากนิยมจัดในช่วงเดือนกุมภาพันธ์ – มีนาคม หรือจัดเมื่อครบรอบ 100 วันของผู้ตาย แต่บางแห่งอาจจัดตามความสะดวกและความพร้อมของผู้จัดงาน การทำบุญในงานปอยข้าวสังข์ มีวัตถุประสงค์เพื่อ แสดงความรักความผูกพันที่มีต่อผู้ตาย เป็นการทำบุญเพื่อให้ผู้ตายมารับของกินของทานที่จัดเตรียมไว้ ในงานจะมีการทำพิธีทางศาสนา และการทำพิธีเข้าทรงเป็นการเรียกให้ผู้ตายมารับเครื่องเซ่นสังเวยที่ทางผู้จัดเตรียมไว้ มีการสอบถามความเป็นอยู่ ความสุขสบายของผู้ตาย สิ่งของเครื่องใช้ที่ต้องการเพื่อที่ทางญาติจะได้จัดนำไปให้ ในเชียงใหม่คนที่นิยมจัดปอยข้าวสังข์จะมีมากในเขต อำเภอจอมทอง ฮอด แม่แจ่ม ดอยเต่า มากกว่าอำเภออื่น ๆ

ในงานปอยข้าวสังข์ ผู้จัดนิยมนำขอพื้นเมืองมาแสดง เป็นการว่าจ้างช่างขอมาขอ เป็นการขอ 1 วัน หนึ่งคืน เรื่องที่นำมาขอเป็นการขอเล่าประวัติของผู้ตาย ประวัติของผู้จัดงาน นอกจากนี้จะมีการขอในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับงาน เช่น คนที่ตายไปแล้วจะไปอยู่ที่ไหน ขณะที่ตาย(ธาตุ) อะไรตายก่อนตายหลัง ความพิเศษและความสำคัญของการขอในงานนี้อยู่ตรงที่จะมีการขอเชิญวิญญาณของผู้ตายมารับเครื่องเซ่น รับ “ครัวกินครัวตาน” โดยผู้จัดงานมีความเชื่อว่า ช่างขอเป็นผู้มีครูบาอาจารย์คุ้มครองสามารถที่จะเชิญวิญญาณของผู้ตายลงมาได้

6. งานขึ้นบ้านใหม่

งานขึ้นบ้านใหม่ เป็นงานที่จัดขึ้นภายหลังจากมีการปลูกบ้าน หรือสร้างเสร็จเรียบร้อยแล้ว คนในเชียงใหม่นิยมจัดงานขึ้นบ้านใหม่โดยถือเอาฤกษ์ที่เป็นมงคลในการจัดงาน ช่วงเดือนที่นิยมจัดงานจะอยู่ในช่วง เดือนยี่ เดือน 4 เดือน 8 เดือน 10 เดือน 12 ของทางเหนือ เมื่อผู้จัดสามารถหาวันดีในการจัดงานได้ ก็จะมีการบอกกล่าวไปยังญาติ พี่น้อง มิตรสหาย เพื่อนบ้านที่รู้จักมาร่วมงานขึ้นบ้านใหม่ ในวันงานทางเจ้าภาพจะนำพระสงฆ์มาประกอบพิธีทางศาสนา เพื่อเป็นสิริมงคลแก่ผู้อยู่อาศัย ขอที่มีในงานขึ้นบ้านใหม่ทางเจ้าภาพที่นิยมฟังขอ จะว่าจ้างให้มาขอเพื่อเป็นความบันเทิงภายในงาน ส่วนใหญ่ในพื้นที่รอบนอกจะนิยมนำขอมาแสดงในงานขึ้นบ้านใหม่ ในการขอจะมีการขอบรรยายการสร้างบ้าน ขอประวัติของผู้จัด ในบางงานที่เจ้าภาพมีฐานะค่อนข้างดีนิยมนำละครขอมาเล่นในช่วงบ่าย หรือช่วงหัวค่ำ ปัจจุบันบางแห่งนิยมนำขอสดริงมาเล่นในช่วงหัวค่ำแทน

ปัจจุบันการขอนิยมใช้แสดงในงานต่าง ๆ อีกหลายงาน ส่วนหนึ่งเป็นงานที่จัดขึ้นโดยหน่วยงานด้านวัฒนธรรม เช่น งานสืบสานล้านนา งานของสภาวัฒนธรรมจังหวัดเชียงใหม่ แม้แต่การรณรงค์ ในเรื่องต่าง ๆ เช่น การต่อต้านยาเสพติด การต่อต้านโรคเอดส์ รณรงค์การเลือกตั้ง ทางหน่วยงานของรัฐก็ว่าจ้างให้ไปขอให้ความรู้แก่ประชาชนในจังหวัดเชียงใหม่ในเรื่องเหล่านี้ และการขอรณรงค์ในเรื่องต่าง ๆ ก็ได้รับการตอบรับเป็นอย่างดีในกลุ่มผู้นิยมฟังขอในเชียงใหม่

ถึงแม้ว่าจะมีการแสดง ความบันเทิงสมัยเข้ามาแต่การขอในเชียงใหม่ยังได้รับความนิยมจากคนฟังในจังหวัด โดยเฉพาะในกลุ่มคนเมืองที่อายุ 40 ปีขึ้นไป ยังนิยมฟังขออยู่ งานประเพณีงานบุญ ไม่ว่าจะเป็นงานส่วนรวม หรืองานส่วนบุคคลยังมีการว่าจ้างการขอไปขอ ในงานและมีแนวโน้มว่าชนิดของงานที่นำขอไปแสดงมีหลากหลายแบบกว่าในอดีต นอกจากนี้ศิลปินช่างขอกลุ่มหนึ่งยังมีการผลิตผลงานการขอออกมาในรูปแบบของละครขอทางวิทยุ นับว่า

เป็นการพัฒนาการขอไปในระดับที่สูงขึ้น สิ่งเหล่านี้เป็นเครื่องยืนยันให้เห็นว่าการขอเป็นเพลงพื้นบ้านที่สามารถดำรงอยู่ได้ท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงของเชียงใหม่ในปัจจุบัน

ตอนที่ 2 ลักษณะการคงอยู่ของเพลงพื้นบ้าน (ขอ)

การที่ขอซึ่งเป็นการละเล่นพื้นบ้านล้านนาที่มีความเป็นมายาวนานยังคงอยู่และยังนิยมนำมาใช้ในการในงานบุญ งานประเพณีต่าง ๆ ทางภาคเหนือ มาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันนั้น เป็นเพราะขอได้รับการปรับรูปแบบและองค์ประกอบของการแสดงดังนี้

1. รูปแบบและองค์ประกอบการแสดงขออดีตถึงปัจจุบัน

รูปแบบการแสดงขอจากอดีตจนถึงปัจจุบันมีการดัดแปลงและพัฒนาเป็นระยะ ๆ เป็นต้นว่า การแสดงในอดีตจะมีการขอคู่ กับขอเดี่ยว ใช้เครื่องดนตรีพื้นเมืองคือปี่และซึงบรรเลงประกอบการขอ ครูขอและช่างขอที่มีชื่อเสียงได้กล่าวถึงขอในอดีตและปัจจุบันดังนี้

พ่อครูดวงจันทร์ วิโรจน์ ครูขอประจำวิทยาลัยนาฏศิลป์ และช่างขออิสระ

“การขอในสมัยก่อนจะมีแต่ขอเดี่ยวกับขอคู่ ขอคู่คือการขบร้องระหว่างชายกับหญิง ซึ่งมีมาตั้งแต่สมัยพ่อน้อยเตจา แต่บางกรณีบางที่บางแห่งมีงานเล็ก ๆ น้อย ๆ ใช้เวลาขอไม่นานประมาณ 10 – 15 นาที อาจจะใช้การขอเดี่ยว เช่น ขอเล่าประวัติ เล่าเรื่องดาวิไก่อ้น้อย เจ้าสุวัตร-นางบัวคำ เป็นต้น”

พ่อครูจันทร์ตา เลาคำ ช่างขอชายจากบ้านดอนแก้ว อำเภอแมริ่มและหัวหน้า

คณะดาวล้านนา

“ การขอแบบละครในอดีตจะไม่มี จะมีแต่การขอคู่อย่างเดียว ลักษณะการแสดงถ้าเป็นสมัยก่อนจะมีการขอเป็นคู่ ขอโต้ตอบกันระหว่างชายกับหญิง บทร้อง คำร้องส่วนมากจะคิดขึ้นสด ๆ ขณะแสดง มีเครื่องดนตรีประกอบคือปี่ 4 เล่ม ยังไม่มีซึง ซึงเพิ่งเข้ามาประมาณ 50 ปีที่แล้ว”

แม่ครูบัวชุม อินถา ช่างขอหญิงจากอำเภอสันป่าตองและหัวหน้าคณะซอลูกแม่ปิงในปัจจุบัน

“เมื่อก่อนจะเป็นขอคู่ ส่วนละครขอยังไม่มี เพิ่งปรับปรุงมาไม่กี่สิบปี สมัยก่อนขอเป็นคู่ ๆ แล้วแต่ศรัทธาของเจ้าภาพว่าพอใจใคร ฆีปากแบบไหนแล้วก็จะไปตามหาช่างขอที่บ้าน

ถามว่าช่างชอคนนั้นคนนี้อยู่ไหน บ้านไหน เพราะช่างชอแต่ละคนจะมีชื่อไม่เหมือนกัน
ใช้นามแฝงที่ต่างกัน"

รูปแบบการแสดงชอในอดีตมี 2 ลักษณะคือ การชอเดี่ยว กับการชอคู่ การชอเดี่ยวคือ
การชอโดยช่างชอเพียงคนเดียวอาจเป็นชายหรือหญิงก็ได้ ชอเดี่ยวเป็นการชอที่ใช้ระยะเวลา
ขับร้องสั้น ๆ ประมาณ 10 - 15 นาที โดยชอเกี่ยวกับการเล่าประวัติ ชอเรื่องเล่าจากตำนาน เช่น
เจ้าสุวัตร-นางบัวคำ ชอเล่าเรื่องดาวโก๋น้อย เป็นต้น การชอเป็นคู่คือการชอขับร้องระหว่างชาย
1 คน กับหญิง 1 คน ในลักษณะการโต้ตอบ ชักถามกัน ผู้ชอจะคิดคำร้องขึ้นสด ๆ ในขณะแสดง
เป็นการชอที่ได้รับความนิยมว่าจ้างไปชอมากกว่าการชอในลักษณะที่ 2 คือการชอเดี่ยว เครื่องดนตรี
ที่ใช้ประกอบการชอทั้งชอคู่และชอเดี่ยวใช้เพียงปี 4 เล่ม เรียกปีจุม 4 กล่าวกันว่าก่อนหน้านั้นใช้
ปีจุม 3 คือมีปี 3 เล่ม ต่อมาได้นำปีอีก 1 เล่มมารวมวงกลายเป็นปีจุม 4 สมัยต่อมามีการนำซึ่ง
มาใช้แทนและนำปีแม่ออกไป

ภาพที่ 2 การชอคู่โดยช่างชอรุ่นเก่าระหว่างแม่จันทร์สม สายธารา และพ่อศรีใจ พุทธราช
ในงานทำบุญปอยข้าวสังข์ ณ.ลานอนุสาวรีย์สามกษัตริย์

รูปแบบการแสดงขอในสมัยต่อมาได้มีการพัฒนาจากการขอคู่เพียงอย่างเดียวเป็นการขอเป็นละคร หรือเรียกว่า "ละครขอ" ซึ่งมีเมื่อประมาณ 30-40 ปีที่ผ่านมา ปัจจุบันยังมีผู้นิยมนำมาแสดงในงานบุญประเพณีและงานฉลองอย่างต่อเนื่อง จากการสังเกตของผู้วิจัยพบว่าละครขอใช้จำนวนผู้แสดงตั้งแต่ 7-8 คนขึ้นไปในแต่ละเรื่อง ผู้ที่เล่นละครขอส่วนใหญ่สามารถขอได้ทุกคน โดยผู้เล่นหลักหรือตัวนำในเรื่องนั้น ๆ จะเป็นผู้ที่ได้ขอมากกว่าข้างขอที่เป็นตัวประกอบอื่น ๆ ในเรื่อง การแสดงผู้แสดงจะขอเกริ่นนำก่อนการเริ่มสนทนาในแต่ละครั้ง ผู้แสดงในแต่ละฉากจะมีจำนวนตั้งแต่ 1 คน ขึ้นไป ในการขอจะมีทั้งการยื่นขอและการนั่งขอบนเก้าอี้ที่วางเรียงไว้ส่วนหน้าของเวที จำนวนเก้าอี้มีประมาณ 4 - 5 ตัว ส่วนเครื่องดนตรีที่ใช้บรรเลงคือปี่ 3 เล่ม กับซึง 1 ตัว โดยนักดนตรีจะนั่งบรรเลงดนตรีอยู่ทางด้านหลังของผู้แสดง

รูปแบบการขอในปัจจุบัน ได้มีการเปลี่ยนไปจากเดิม คือนอกจากจะมีขอคู่แล้วยังมีการขอแบบละครขอ และมีการนำเครื่องดนตรีสากลมาเล่นประกอบมีลักษณะดังข้อมูลต่อไปนี้

พ่อครูดวงจันทร์ วิโรจน์ ครูขอประจำวิทยาลัยนาฏศิลป์ และช่างขออิสระ กล่าวถึงการขอในปัจจุบันว่า

"ปัจจุบันนอกจากขอคู่แล้วก็จะมีละครขอ ซึ่งน่าจะมีมาก่อนปี 2512 เพราะเมื่อพ่อเข้าไปขอนั้นละครก็มีขึ้นมาแล้ว ละครขอ คือการแสดงเป็นเรื่อง เรื่องที่นำมาขอในระยะแรกได้แก่ เรื่องธรรมะ เช่น เรื่องมหาชาดก กัณหา-ชาลี หลัง ๆ มา ก็มีเรื่องชีวิตเข้าไปเกี่ยวบ้าง อิงธรรมะบ้าง เป็นเรื่องปัจจุบันบ้างที่แต่งขึ้นมาใหม่ ละครขอจะใช้จำนวนผู้แสดง (ข้างขอ) จำนวนมากโดยผู้แสดงจะขอตามบทที่ตนเองแสดง พร้อมมีบทพูดประกอบการแสดงในแต่ละฉาก ลักษณะการแสดงจะมีตัวพระ ตัวนาง มีการเข้าฉากออกจากเหมือนลิเก แต่ไม่มีฉากเหมือนลิเก มีการแสดงตัวพ่อ ตัวลูก เช่น พระยา เจ้าเมืองก็จะมีสนมเสนา ทหาร เป็นตัวประกอบ ในการแสดงผู้แสดงหลักของเรื่องจะเป็นผู้ร้องขอเกริ่นนำก่อนที่จะทำการสนทนาตามบท มีทั้งการขอคู่พูดคุยกัน ขอคนเดียว ขอหลายคน แล้วแต่ว่าในฉากนั้นมีผู้แสดงหลักเท่าใด บทพูดบทร้องไม่ตายตัวผู้แสดงจะคิดขึ้นมาสด ๆ ขณะแสดง (ไม่มีการแต่งบทพูดบทร้องไว้ล่วงหน้า) แต่จะมีการกำกับเอาไว้คร่าว ๆ ว่าฉากนั้นตอนนั้นจะมีลักษณะอย่างไร สำหรับฉากจะให้ป้ายชื่อคณะขอเป็นฉากตลอดโดยไม่มีการเปลี่ยนฉากเหมือนลิเก ตัวผู้แสดงหรือข้างขอจะแสดงและร้องอยู่ด้านหน้า ส่วนช่างปี่ช่างซึงจะอยู่ทางด้านหลัง"

แม่ครูบัวชุม อินตา หัวหน้าคณะซอลูกแม่ปิง กล่าวถึงความเป็นมาของละครซอว่า "ละครซอที่แสดงบนเวทีเริ่มมีในช่วงปี 2508 คณะอำนวยการโชว์เป็นคณะแรกที่คิด คือ พ่ออำนวยการ (อำนวยการ กล่าวพั๊ด) เป็นคนคิด คิดว่าน่าจะมีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบจากการซอธรรมดา เพราะการที่ซอหนึ่งแบบเดิมทั้งวันอาจทำให้คนดูคนฟังเบื่อได้ ก็เลยคิดว่า น่าจะซอโดยมีการออกท่าทาง การพูดบ้างประกอบ ทางเชียงใหม่จะมีการประยุกต์ซอมากกว่าของน่าน คือมีทำนองมากกว่า สีสาวมากกว่า ปัจจุบันซอที่มีเพิ่มขึ้นมาจากซอคู่ และละครซอคือซอสดริงซึ่งเริ่มมีมาไม่ถึง 10 ปีที่ผ่านมา เขาจะใช้ในงานที่จ้างดนตรีสากลที่ไม่ใช่ดนตรีพื้นเมือง มีอิเล็กทรอนิกส์ เล่นกันเป็นวงซอสดริงจะซอกันตอนกลางคืน เขาเข้ามาแทนที่แทนซึ่ง ส่วนทำนองที่ซอกก็ใช้ทำนองเดิมแต่ปรับปรุงให้เข้ากับกลอง ความเร็วจังหวะที่ใช้ ไม่มีจังหวะที่อ่อนหวาน เขามั่นเชื่อว่า"

พ่อศรีใจ พุทธราช ช่างซอชายจากป่าแดด อำเภอเมือง เชียงใหม่ หนึ่งในหัวหน้าคณะศรีสมเพชร กล่าวถึงการแสดงซอในปัจจุบันทำนองเดียวกับแม่ครูบัวชุมว่า

"ปัจจุบันนอกจากซอคู่ธรรมดาแล้วก็มีการซอในลักษณะการแสดงเป็นคณะที่เรียกว่า ละครซอ" เพิ่งมีประมาณปี 2508 – 2509 คณะอำนวยการโชว์เป็นคณะแรกที่นำละครซอมาแสดงในงานและทำเป็นละครซอออกอากาศ สมัยนั้นเอาละครซอมาแข่งกับลิเกที่มีคนนิยมกันมาก ก็เลยมีการประยุกต์คำซอมาทำเป็นละคร แสดงแบบลิเกมีเนื้อเรื่องและบทพูดประกอบ ส่วนซอคู่ก็มีการประยุกต์ขึ้นมาเป็น "ซอเข้าดนตรี" มีคียบอร์ดเป็นเครื่องดนตรีประกอบเรียก "ซอสดริง" ใช้เล่นในงานที่มีดนตรีและนิยมเล่นตอนกลางคืน เช่นในงานเลี้ยง งานแต่งงาน เป็นต้น"

รูปแบบการแสดงซอที่มีในปัจจุบันมีการพัฒนาการซอใน 2 ช่วงด้วยกันคือ ช่วงแรกเป็นการดัดแปลงการซอคู่มาเป็นการซอแบบละครหรือที่เรียกว่า "ละครซอ" ในช่วงปี 2508-2509 โดยมีคุณอำนวยการ กล่าวพั๊ด หัวหน้าคณะอำนวยการโชว์เป็นผู้คิดดัดแปลงขึ้นมา มีการนำการแสดงแบบลิเกมาใช้เป็นต้นแบบในการดัดแปลง จำนวนผู้แสดงละครซอจะใช้จำนวนตั้งแต่ 10-12 คน หรืออาจมาน้อยกว่านั้นได้แล้วแต่เรื่องที่นำมาใช้แสดง ละครซอแตกต่างจากซอคู่ตรงที่มีเนื้อเรื่องและบทพูดประกอบ มีการออกท่าทางประกอบการแสดง ลักษณะการแสดงคล้ายกับการแสดงลิเกทางภาคกลาง

ภาพที่ 3 การแสดงละครขอในยุคแรก ๆ ของคณะศรีสมเพชร 1

ช่วงที่ 2 เป็นการดัดแปลงเครื่องดนตรีที่ใช้ประกอบการขอคู่ คือ การนำเครื่องดนตรีสมัยใหม่ คือ อิเลคโทนและกลองชุด เข้ามาบรรเลงประกอบการขอคู่ การขอที่ใช้เครื่องดนตรีแบบตะวันตกนี้เข้ามาเล่นเรียกว่า "ขอเข้าดนตรี" หรือ "ขอสดริง" นิยมใช้ในงานที่มีการเล่นดนตรีและทางผู้ว่าจ้างหรือคนในงานต้องการฟังชออยู่ เช่น ในงานเลี้ยง งานแต่งงาน ส่วนใหญ่จะใช้ขอในช่วงกลางคืนประมาณ 1 ทุ่ม ทำนองที่ใช้กับขอสดริงเป็นทำนองเดียวกับที่ใช้ในการขอคู่แบบธรรมดา แต่มีการปรับปรุงจังหวะให้เร็วขึ้น เพื่อให้เข้ากับกลอง ทำนองที่นิยมนำมาใช้เป็นทำนองที่มีความเร็วอยู่แล้ว เช่น ทำนองละม้าย ทำนองเงี้ยว เป็นต้น

ขอสดริงนี้ พ่อกวندا เชียงตา หัวหน้าคณะลูกทุ่งอิมดอยผู้ริเริ่มนำขอสดริงมาเล่นในสมัยแรก ๆ กล่าวว่า

"การขอคู่นี้ปัจจุบันมีการพัฒนานำเอาเครื่องดนตรีสมัยใหม่ เช่น อิเลคโทน กลองชุด เข้ามาประกอบแทนเครื่องดนตรีพื้นเมืองเดิมคือ ปี่ และซึง คณะลูกทุ่งอิมดอยเป็นคณะแรก ๆ ที่นำเครื่องดนตรีประเภทนี้เข้ามาใช้ เหตุผลคือ เนื่องจากทางเจ้าภาพหรือเจ้าของงานต้องการให้มีดนตรีมาเล่นในงาน ระยะแรกพ่อได้ว่าจ้างนักร้อง นักดนตรีมาเล่นก่อน ต่อมาภายหลังทางคณะได้จัดซื้อเครื่องดนตรีเองและมีนักร้องประจำคณะ ส่วนใหญ่จะนิยมใช้ในงานที่นำดนตรีไปเล่น และใช้แสดงในช่วงกลางคืนประมาณ 2-3 ทุ่ม ทำนองที่ใช้ประกอบเหมือนกับขอคู่ทั่วไป แต่มีจังหวะที่รวดเร็วขึ้น ส่วนการขอในช่วงเช้ายังเป็นการขอคู่ใช้เครื่องดนตรีประกอบการขอตามปกติ"

ภาพที่ 4 การขอเข้าดนตรี หรือขอสตริง ของคณะลูกแม่โป้ง

สรุปได้ว่ารูปแบบการแสดงขอในปัจจุบันโดยรวมนั้นมี 3 แบบคือ การขอคู่แบบธรรมดา ใช้ปี่และซึ่งเป็นเครื่องบรรเลงประกอบการขอ ซึ่งการขออนี้ถือเป็นการขอในยุคแรกเริ่มที่ยังคงอยู่จนถึงปัจจุบัน การขอเข้าดนตรีหรือขอสตริง เป็นการขอคู่ที่ใช้เครื่องดนตรีแบบตะวันตก คือกลองชุดและอิเล็กทรอนิกส์ประกอบการขอ มีจังหวะในการขอที่เร็ว และสนุกสนานกว่าการขอแบบธรรมดา และสุดท้ายคือการขอแบบละคร หรือละครขอ ใช้จำนวนช่างขอในการขอมากกว่าปกติและแสดงเป็นเรื่องราวที่มีการแต่งไว้ล่วงหน้าหรือจากเรื่องในนิทาน หรือตำนานพื้นเมือง และเรื่องเกี่ยวกับชีวิต

รูปแบบการขอที่เพิ่มขึ้นมาในปัจจุบันเป็นผลจากการปรับปรุง ดัดแปลงรูปแบบการขอให้เข้ากับยุคสมัย ตอบสนองความต้องการของกลุ่มผู้ฟัง ที่มีหลากหลายมากขึ้น เห็นได้จากขอสตริง ที่มีรูปแบบการขอแตกต่างจากการขอทั่วไป คือ มีการนำเครื่องดนตรีตะวันตกมาใช้แทนเครื่องดนตรีพื้นบ้านแล้วปรับใช้ให้เข้ากับทำนองขอดั้งเดิมได้ โดยมีการเล่นในจังหวะที่รวดเร็ว และการที่นำมาใช้เล่นในช่วงกลางคืนเป็นส่วนใหญ่ ในงานเลี้ยง และงานแต่งงาน ซึ่งปกติไม่นิยมนำขอมาแสดง ละท่อนให้เห็นว่าขอสตริงสามารถตอบสนองความต้องการผู้ฟังบางส่วนที่ต้องการฟังขอในงานเหล่านี้ แต่ผู้ร่วมงานอื่น ๆ ต้องการฟังดนตรี หรือเพลงสมัยใหม่มากกว่า ช่างขอจึงได้คิดผสมผสานการเล่นดนตรีและการขอพื้นเมืองเข้าไว้ด้วยกันได้อย่างลงตัว

ผลจากการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการขอจากอดีตจนถึงปัจจุบันทำให้การขอได้รับความนิยมในกลุ่มผู้ฟังอย่างต่อเนื่อง เนื่องจากผู้ฟังได้มีโอกาสในการรับชม รับฟังขอในรูปแบบใหม่ ๆ โดยในช่วงแรกที่มีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการขอจะมีผู้ฟังให้ความสนใจติดตาม

รับชม รับฟังขอในแนวใหม่ และมีการว่าจ้างให้ช่างxonนำขอแบบใหม่ไปแสดงในงานของตนเพิ่มเติมจากการขอคู่ปกติ ซึ่งในเรื่องนี้แม่ผ่องศรี เมืองพาน ช่างขออิสระกล่าวว่า "ตอนนั้นมีคณะอำนวยการขอเป็นคณะแรกที่ทำการขอขึ้นมา ตอนมีละครขอใหม่ ๆ คนให้ความสนใจกันมาก มีการว่าจ้างให้ช่างขอไปขอในงานต่าง ๆ ตลอด" ในส่วนของขอสดจริงที่มีการประยุกต์ขึ้นมาในภายหลังก็พบว่าได้รับความนิยมจากผู้จัดงานเลี้ยง งานแต่งงานว่าจ้างช่างขอให้นำการขอสดจริงไปเล่นในงานของตนเช่นกัน

องค์ประกอบขอในอดีตและปัจจุบัน

องค์ประกอบในที่นี้หมายถึง สิ่งที่เป็นส่วนประกอบในการแสดงขอในแบบต่าง ๆ ที่พบในอดีตจนถึงปัจจุบัน ได้แก่ ช่วงเวลาในการแสดง ขั้นตอนและเนื้อหาในการแสดงขอ ภาษาที่ใช้ในการแสดงขอ ทำนองที่ใช้ประกอบการขอ นอกจากนี้ยังมีองค์ประกอบอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการแสดงขอในแต่ละแบบ ประกอบด้วย ผู้เล่นดนตรีบรรเลงประกอบการขอ เครื่องดนตรีที่ใช้ประกอบการขอ ผามขอหรือเวทีในการขอ เครื่องแต่งกายของผู้แสดง เป็นต้น รายละเอียดของแต่ละองค์ประกอบมีดังนี้

1. ช่วงเวลาในการขออดีต-ปัจจุบัน

ช่วงเวลา คือ ระยะเวลาที่ช่างขอใช้ในการขอ เช่น ช่วงเช้า ช่วงเย็น ช่วงค่ำ ครูขอและช่างขอที่เป็นผู้ให้ข้อมูลหลักกล่าวถึงเรื่องนี้ว่า

พ่อกวندا เชียงตา ช่างขอชายจากอำเภอแมริมและหัวหน้าคณะลูกทุ่งอิมดอย

"การขอแต่ละช่วงจะไม่ซ้ำกันไม่เหมือนกัน ปกติถ้าขอทั้งวันจะมีทั้งหมด 3 ช่วง คือ ช่วงเช้าถึงเที่ยง ช่วงบ่าย ช่วงเย็น ถ้ามีกลางคืนอีกก็จะมีขอแบบกลางคืน ส่วนเวลาที่ใช้ในการขอ ในการขอในงานแต่ละช่วงจะมีการขอโดยใช้เวลาประมาณ 1 ชั่วโมง แต่บางครั้งก็อาจกินเวลาถึง 3 ชั่วโมง"

พ่อจันทร์ตา เล่าคำ ช่างขอชายจากอำเภอแมริม และหัวหน้าคณะดาวล้านนา

"เวลาที่ใช้ในการขอในแต่ละงานไม่แน่นอนขึ้นกับการกำหนดเจ้าภาพหรือผู้ว่าจ้าง เช่น ถ้าเป็นการจ้างไปขอ 1 วัน ก็จะเริ่มขอตั้งแต่ 9 โมงเช้า ไปจนถึงเที่ยง จากนั้นจึงพักทานข้าวเที่ยงแล้วไปขอต่อในตอนบ่ายจนถึง 5 โมงเย็น"

พ่อครูดวงจันทร์ วิโรจน์ ครูชอจากวิทยาลัยนาฏศิลป์

“การชอในแต่ละงานตามปกติแล้วจะเริ่มชอตั้งแต่ 9 โมง เข้าเป็นต้นไป ถึงเที่ยงจึงจะพัก และ ทำพิธียกครู ไหว้ครู จากนั้นจึงเริ่มชออีกครั้งในเวลาบ่ายโมงถึง 5 โมงเย็น ซึ่งช่วงเวลาที่ใช้ในการชอนี้ไม่ได้แน่นอนตายตัวเสมอไป ขึ้นอยู่กับการตกลงของผู้จ้างหรือเจ้าภาพกับช่างชอ เช่น เจ้าภาพให้หยุดชอตอนช่วง 5 โมงเย็นแล้วให้ไปชออีกครั้งตอน 2 ทุ่ม อันนี้แล้วแต่เจ้าภาพจะจ้างให้ชอกี่เวลา เช่น ให้ชอวันกับคืนซึ่งมักจะเป็นงานปอยข้าวสังข์”

ช่วงเวลาที่ใช้ในการชอขึ้นอยู่กับการตกลงระหว่างผู้ว่าจ้างกับช่างชอที่ไปชอในงานตามปกติการชอจะใช้เวลาชอทั้งวันโดยมีการชอเป็นระยะ หรือแบ่งออกเป็นช่วง ๆ ไป ได้แก่ การชอในช่วงเช้า เริ่มชอตั้งแต่ 9 โมง จนถึง เที่ยง หลังจากพักเที่ยงและรับประทานอาหารกลางวันแล้ว ช่างชอจะเริ่มชอต่อในช่วงบ่ายและชอต่อเนื่องไปจนถึงตอนเย็น บางกรณีอาจมีการพักชอเป็นระยะ ๆ เช่น ชอจากบ่ายโมงจนถึงประมาณบ่าย 4 โมง พักประมาณครึ่งชั่วโมงเริ่มชอใหม่เวลาประมาณ 4 โมงครึ่ง หรือบางงานอาจเริ่มชออีกครั้งในช่วง 5 โมงเย็น และชอไปจนถึงประมาณ 1 ทุ่ม จึงเลิกชอ ในกรณีที่ผู้ว่าจ้างให้ชอ 1 วัน กับอีก 1 คืน ซึ่งถือเป็นการชอที่ใช้ระยะเวลาในการชอนานกว่าการชอปกติทั่วไป จะให้เฉพาะในงานปอยข้าวสังข์ หรือเรียกอีกชื่อ ว่า “การทำบุญครบร้อยวัน” หรือ “การตานหาคนตาย” ในกรณีนี้ช่วงเวลาในการชอจะเพิ่มการชอในช่วงกลางคืนเข้ามาอีกช่วงหนึ่ง คือมีการชอในช่วงเช้า ช่วงบ่าย ช่วงเย็น ช่วงกลางคืนจนถึงประมาณเที่ยงคืนจึงเลิกชอ นอกจากนี้ในกรณีที่ผู้ว่าจ้างจ้างชอเฉพาะกลางคืน ช่างชอจะเริ่มชอประมาณ 1 ทุ่มขึ้นไปจนถึงเวลาประมาณ 4 ทุ่ม ใช้ระยะเวลาในการชอประมาณ 3 ชั่วโมง

2. ขั้นตอนและเนื้อหาที่ใช้ในการแสดงชออดีต-ปัจจุบัน

ขั้นตอนการชอจะเริ่มขึ้นเมื่อช่างชอและนักดนตรีขึ้นไปนั่งบนเวทีหรือผามชอแล้ว ผู้วิจัยสังเกตว่าในการแสดงชอแต่ละครั้งหลังจากที่ช่างชอ ช่างปี ช่างซึง ขึ้นไปบนเวทีหรือ “ผามชอ” ที่ทางเจ้าภาพได้จัดเตรียมไว้ “ผามชอ” หรือ “เวทีแสดงชอ” คือ เวทีที่ผู้จัดงานหรือ ผู้ว่าจ้างเตรียมขึ้นเพื่อให้ช่างชอใช้แสดงชอ ไม่ว่าจะเป็นการชอคู่ ละครชอ และชอสตริง พ่อกวندا เชียงตา หัวหน้าชอคณะลูกทุ่งอีสานดอย กล่าวถึงลักษณะของผามชอว่า

"เจ้าภาพหรือเจ้าของงานจะเป็นผู้สร้างขึ้นในลักษณะของผามหรือเวทีชั่วคราว ผามขอจะออกมาแบบใดก็ขึ้นอยู่กับเจ้าภาพว่าจะสร้างออกมาในลักษณะไหน เจ้าภาพบางคนก็สร้างผามขอแบบโบราณคือมีเสา 4 ต้น มีใบตองมุงเป็นหลังคา กว้างยาวประมาณ 4 x 4 ศอก (2 x 2 เมตร) อันนี้สำหรับขอคู่ บนผามมีการประดับประดาตกแต่งด้วยกระดาษสีต่าง ๆ ปัจจุบันเจ้าภาพบางคนก็เอาถังมาใช้แทนเสา เอาฟอรัมาตั้ง บางแห่งก็ทำเป็นผามถาวร มุงหลังคาด้วยสังกะสี หรือมุงด้วยผ้าใบ ส่วนผามสำหรับขอเก็บนกจะต้องยาวกว่านั้นคือกว้าง 10 ศอก ยาว 6 ศอก เพราะต้องให้นายอ้ายออกไปแสดง ถ้าเป็นเวทีละครขอก็จะกว้างเช่นกันประมาณ 8 x 8 ศอก มีฉากหลังเป็นป้ายชื่อคณะ ผามทุกชนิดต้องยกพื้นขึ้นสูงทั้งหมด เนื่องจากช่างขอไม่นิยมขอบนเวทีที่ไม่มีการยกพื้น เสามีความสูงประมาณ 1 - 1 เมตรครึ่ง"

เมื่อช่างขอขึ้นไปบนผามแล้ว ช่างขอจะทำการประกาศให้ผู้มาร่วมในงานทราบว่า จะเริ่มต้นขอ จากนั้นนักดนตรีคือช่างปี่ และช่างซึงจะทำการทดสอบเสียงของปี่ที่เรียกว่า "การเชิงปี่" (เพื่อทดสอบเสียงของปี่ที่บรรเลงร่วมกันว่าเข้ากันได้หรือไม่จะได้มีการปรับและเลือกปี่ที่สามารถบรรเลงร่วมกันได้ต่อไป) จากนั้นนักดนตรีจะเริ่มบรรเลงเพลงโหมโรงที่เรียกว่า "เพลงโตเติ้ล" ก่อนการขอด้วยเพลงต่าง ๆ เช่น เพลงล่องแม่ปิง เพลงหมูเฮาจาวเหนือ เพลงฤษีหลงถ้ำ เป็นต้น โดยเพลงที่ใช้โหมโรงแต่ละครั้งขึ้นอยู่กับนักดนตรีว่าจะเลือกนำเพลงใดมาโหมโรง จากนั้นช่างปี่จะเริ่มบรรเลงในทำนองตั้งเสียงใหม่ เพื่อเป็นสัญญาณบอกให้ทราบว่า จะเริ่มต้นการขอ ช่างขอจะรอจังหวะที่รับกับทำนองใช้เวลาขอประมาณ 1-2 นาที แล้วทำการขอต่อไปเรื่อย ๆ โดยจะเริ่มต้นขอในทำนองตั้งเสียงใหม่ก่อน จากนั้นจะเปลี่ยนไปขอในทำนองจะปู้ ละม้าย ตามลำดับ เมื่อช่างขอขอได้ประมาณ 1 บท บทหนึ่งของการขออาจใช้เวลาไม่แน่นอนตั้งแต่ ชั่วโมงครึ่ง ถึงประมาณ 2 ชั่วโมง ก็จะพักแล้วทำพิธีไหว้ครู ซึ่งจะต้องทำก่อนเที่ยง สิ่งของที่ใช้ในการไหว้ครู และเครื่องขันตั้งที่ทางเจ้าภาพหรือผู้ว่าจ้างจัดเตรียมไว้ให้แก่ช่างขอ 2 ชุด ชุดหนึ่งประกอบด้วย เลื่อ 1 ผืน หนอน 1 ลูก สวยหมาก สวยพลู 8 สวย สวยดอกไม้ ฐูป เทียน 8 สวย เหล้า 1 ขวด น้ำเปล่า 1 ขวด ห่อข้าวสาร ห่ออาหาร มีดินข่า ดินชิง ห่อปลาร้า กะปิ น้ำปู๋ บางแห่งใช้ถั่วเน่า พริก เกลือ เมี่ยง บุหรี่เมือง และเงินขันตั้งอีก 36 บาท หลังจากช่างขอทำพิธีไหว้ครูบาคาจารย์แล้วจึงเริ่มขอใหม่ หากเป็นการขอในช่วงเช้าที่ก็จะเลิกพักขอในช่วงใกล้เที่ยง จากนั้นจะเริ่มทำการขอใหม่ในช่วงบ่าย และขอไปเรื่อย ๆ สุดท้ายคือการขออ้ลาผู้ชมเป็นการขอปิดท้ายงาน

ภาพที่ 5 ขั้นตอนหนึ่งของการขอโดยเป็นการไหว้ครูระหว่างช่วงพักการขอ
ของแม่ครูบัวซอน เมืองพร้าวและพ่อเรวัติ ร้องซีเหล็กในงานขอวัดสวนดอก

ขั้นตอนการแสดงขอที่กล่าวมาข้างต้นเป็นขั้นตอนของการขอคู่ ส่วนขั้นตอนของการขอแบบละครขอจะคล้ายกับการเล่นลิเก คือละครขอจะแสดงเป็นเรื่องลักษณะคล้ายกับการเล่นลิเก มีบทร้อง บทสนทนา (ผามขอของละครขอจะกว้างและยาวกว่าผามขอปกติ มีการจัดฉากหลังของละครด้วยป้ายชื่อของคณะที่แสดง ตัวผู้แสดงจะนั่งอยู่ด้านหน้าเวที ส่วนผู้เล่นดนตรีประกอบด้วยช่างปี 3 คน และช่างซึ่งอีก 1 คนจะบรรเลงอยู่ทางด้านหลัง ลักษณะการแสดงจากการสังเกตของผู้วิจัยพบว่าช่างขอจะมีการขอเกริ่นนำก่อนและมีบทสนทนาประกอบตามมา ภายหลัง ผู้แสดงในแต่ละฉากจะมีตั้งแต่ 1 คนขึ้นไป ถ้ามีหลายคนก็จะผลัดกันขอ (เฉพาะตัวแสดงหลัก) จนครบจากนั้นจึงมีการสนทนา โดยบทร้องและบทสนทนาจะไม่มีการแตงมาส่งหน้า มีเพียงโครงเรื่องคร่าว ๆ ของแต่ละตอนว่ามีใครเล่นตอนนั้นบ้าง จำนวนกี่คน การแสดงตามปกติในงานจะใช้เวลาแสดงประมาณ 2-3 ชั่วโมง จึงจะจบเรื่อง จากนั้นจึงมีการขออำลาผู้ชม ในเรื่องนี้แม่แดงเอ๋ย สุริยะมด หัวหน้าคณะดาวรุ่ง ให้ข้อมูลเพิ่มเติมว่า "สมัยก่อนเมื่อแสดงละครขอจบแล้วก็จะมีการขออำลาผู้ชม ขออวยพรเจ้าภาพและแขกที่มาร่วมงาน ส่วนปัจจุบันจะนิยมโยนเนื้อหาของเรื่องเข้าไปทางการเล่นดนตรีแทน แล้วนักดนตรีจะออกมาเล่นดนตรีก็เท่ากับละครขอเรื่องนั้นจบเรื่องแล้ว เป็นหน้าที่ของนักดนตรีที่ให้ความบันเทิงแก่ผู้มาร่วมงานแทน ตอนนี้พวกวัยรุ่นหนุ่มสาวเขาจะออกมาร้องเพลง มาเต้นรำกัน"

3. เนื้อหาหรือเรื่องที่น่าสนใจในการขอ

ครูขอและช่างชอกล่าวถึงเนื้อหาที่ช่างชอเลือกนำมาใช้ในแต่ละงานในแต่ละขั้นตอนของการขอ ดังนี้

พ่อจันทร์ตา เลาคำ ช่างชอชายจากบ้านดอนแก้ว อำเภอแมริมและหัวหน้าคณะดวลล้านนา

"ส่วนมากเมื่อเริ่มงานจะต้องอ่างานนั้น ๆ ก่อน เช่น ถ้าเป็นงานปอยบวช ก็จะอ่าตั้งแต่เจ้าภาพ อ่าเจ้าอาวาส อ่าคนที่จะบวช อ่าผู้ที่เป็นเจ้าศรัทธา แก้ววัด อาจารย์ บุคคลสำคัญ ๆ ในงาน ผู้ใหญ่บ้าน กำนัน แม่บ้าน เป็นต้น จากนั้นก็จะเป็นการขอปิดเคราะห์ บัดภัย ขอเชิญเทวบุตร เทวดา ขอบันพร(อวยพร) ซึ่งจะไปจบก่อนทานข้าวมือเที่ยง หลังเที่ยงวันไปแล้วอาจจะเป็นการขอเกี่ยวกับประวัติ เช่น ประวัติการบวชนาค ถ้าเป็นชอปอยข้าวสังฆ์ก็จะเป็นการขอประวัติคนตาย ประวัติของการทำบุญหาคนตาย ทำแล้วจะได้อะไรคืนมาบ้าง (ทำแล้วดีอย่างไร)สาระสำคัญอื่น ๆ เช่น คนที่ตายไปแล้วจะไปอยู่ที่ไหน ซึ่งการขอในช่วงนี้จะเป็นการขอเข้าหาหลักกรรมะ ถ้าเป็นชอปอยหลวงหลังกินข้าวเที่ยงแล้ว สามารถจะขอได้หลายเรื่อง ไม่ว่าจะเป็นการสอนเนื้อหาธรรมะการสอน ที่ออกไปในเชิงการสอนคนกลุ่มต่าง ๆ เช่น การสอนคนเฒ่าคนแก่ สอนเด็ก สอนเรื่องการครองเรือนของผู้หญิงผู้ชาย หลังบ่าย 3 โมงไปแล้วจะเป็นการขอในเชิงหยอกเย้า สนุกสนาน จีบกัน ส่วนนี้จะเป็นส่วนที่สนุกสนานสำหรับวัยรุ่นที่มาฟังชอ สำหรับการขอในช่วงหลังเที่ยงไปแล้วจะเป็นเนื้อหาธรรมะที่อิงเรื่องตลกเข้ามาสอดแทรกบ้าง เพื่อให้คนที่มาฟังเกิดความคิดคึกคักขึ้นมาบ้าง ส่วนตอนเช้าวันนี้เน้นการขอที่เป็นเนื้อหาสาระล้วน ๆ และเป็นเนื้อหาการขอที่ไม่มีการเปลี่ยนแปลงจากในอดีตมากเท่าใด"

พ่อครูดวงจันทร์ วิโรจน์ ครูชอประจำวิทยาลัยนาฏศิลป์ และช่างชออิสระ

"เรื่องที่ชอจะมีเป็นบทให้ชอเป็นช่วง ๆ ไป คือ ตอนเช้าจะเป็นการขอเล่าประวัติ เล่าเรื่องของงาน ต่อด้วยการปิดเคราะห์อวยพร จากนั้นจึงพักเที่ยง ในบางแห่งการชออาจจะแสดงไปพร้อมกับการประกอบพิธีกรรมทางศาสนา แต่บางแห่งเจ้าภาพจะให้ช่างชอหยุดชอเมื่อเริ่มมีการประกอบพิธีกรรมทางศาสนา คือจะใช้ชอเข้ามาขึ้นกลางเมื่อหยุดการประกอบพิธีกรรมทางศาสนาหรือชอเมื่อเสร็จพิธีกรรมทางศาสนาไปแล้ว ส่วนในช่วงบ่าย ช่วงเย็นจะเป็นชอตลก ในช่วงนี้พิธีกรรมต่าง ๆ จะหมดไปแล้ว ในช่วงนี้ช่างชอจะขอเรื่องที่ให้ความบันเทิงเป็นหลัก เน้นความสนุกสนานแก่ผู้ฟัง"

พ่อศรีใจ พุทธราช ช่างซ่อมชายจากป่าแดด อำเภอเมืองเชียงใหม่

"ขอสมัยก่อนจะเป็นการขอลั่น ๆ คือตั้งแต่ "กินข้าววงาย" แล้ว ก็จะเริ่มขอด้วยการขอ ทักทายเจ้าภาพและผู้มาร่วมงานก่อน จากนั้นก็จะขอไปตลอดจนถึงเที่ยง เนื้อหาที่ขอจะ เกี่ยวกับเรื่องในงานนั้น ๆ ต่อด้วยการปิดเคราะห์ บันพร อัญเชิญเทวบุตรเทวดาให้มา คุ่มครองทั้งช่างขอ เจ้าภาพและผู้ร่วมงาน ในช่วงบ่ายหลังจากขอในเรื่องเกี่ยวกับงานนั้น ๆ แล้ว ต่อมาก็จะขอเรื่องเกี่ยวพราสีกัน หลังจากนั้นก็จะมีการขอดามที่บ้าน ว่า "น้องอยู่ บ้านไหน อำเภออะไร หมู่บ้านอะไร อยู่กันกี่คน เอือนมีกี่หลัง หันหน้าไปทางไหน" บางครั้งก็มีการถามอย่างอื่นประกอบเช่น "มีการปลูกพืชผักอะไรไว้กินบ้าง" ส่วนนี้เป็น ส่วนที่ช่างขอผู้ชายถามช่างขอผู้หญิง พอถึงฝ่ายหญิงขอก็จะขอตอบกลับไป แล้วก็ถาม ช่างขอผู้ชายว่า " มีอะไรบ้าง มีที่นาที่ไร่เท่าไร ก็ไร่ภาคี(จำนวนพื้นที่ที่ต้องเสียภาษีมี จำนวนกี่ไร่) กินน้ำเหมืองที่ไหน ได้ข้าวปีละเท่าไร" เป็นต้น การขอแบบนี้เรียกว่า "ขอ เครือ" การขอเครือมีหลายแบบ เช่น เครือถามที่บ้าน เครือถามทรัพย์ เครือเกี่ยว เครือ อัก บางงานพอบ่ายโมงมาก็มีการแสดงละครขอและเล่นไปจนถึง 5 โมง จากนั้นจึงเป็น การขออามเจ้าภาพและผู้ร่วมในงาน บางครั้งก็มีการขอเก็บนกไข่เป็นการขออามแทน ก็มี"

ขั้นตอนการแสดงจากข้อมูลข้างต้นแบ่งขั้นตอนการแสดงออกเป็นช่วง ๆ ตามเนื้อหาที่ ใช้ในการขอ ในที่นี้เป็นการกล่าวถึงเฉพาะการขอคู่ การขอแต่ละช่วงจะมีความแตกต่างกัน ออกไป คือการขอในช่วงเช้าจะมีเนื้อหาการขอที่เป็นสาระ เป็นกล่าวเกี่ยวกับเรื่องในงานนั้น ๆ โดยตรง และมีลักษณะของพิธีกรรมเข้ามาประกอบ สังเกตได้จากช่างขอจะมีการขอปิดเคราะห์ บันพร อัญเชิญเทวบุตรเทวดา เพื่อเป็นการอามวยพรแก่เจ้าภาพและผู้มาร่วมในงาน พร้อมทั้ง เชิญเทวบุตรเทวดา เทพทั้งหลายมาคุ่มครองผู้ร่วมงาน ในช่วงแรกของการขอเสมอ ในบางงาน ผู้วิจัยพบช่างขอมีการขอเชิญพี่น้องกินข้าว หรือมีการขอฮ่ำ (บรยาย) ของกินหรืออาหารที่ เรียกว่า "ครัวตาน" ว่ามีอะไรบ้าง พร้อมทั้งเชิญชวนให้ผู้ร่วมงานไปรับครัวกินครัวตานที่ทาง เจ้าภาพและกลุ่มศรัทธา(ในกรณีของงานวัด)จัดเตรียมไว้ด้วย

การขอในช่วงบ่ายลงมาจะเป็นการขอที่มีลักษณะหลากหลาย การขอในช่วงนี้มีเนื้อหา การขอได้หลายแบบ หลายเรื่อง แล้วแต่การเลือกใช้ของช่างขอและความเหมาะสมของงานที่ไป ขอ ในอดีตเรื่องที่ยิมนำมาขอในช่วงนี้จะเป็นเรื่องเกี่ยวกับ วิถีชีวิต การเกี่ยวพราสี ส่วนใหญ่ เน้นการขอในแนวตลกสนุกสนาน โดยเฉพาะช่วงบ่าย 4 โมงลงมา จะเน้นการขอในเรื่องที่ให้

ความบันเทิงและสนุกสนาน บางครั้งมีการใช้คำสองแง่สามง่าม ซอคำว่ากัน เป็นต้น ช่วงสุดท้ายก่อนเลิกงานจะเป็นการขออลาเจ้าภาพ ผู้ชม ในอดีตนิยมนำขอเก็บนกมาแสดง หรือใช้การขอสุมครว้ตวน เป็นการอลาผู้ชมมีเนื้อหาเกี่ยวกับ การขอโทษ ขออภัยแก่ผู้มาร่วมงานหากช่างขอขอในคำที่ไม่สุภาพไม่เหมาะสมก็ขออภัยไว้ด้วย เป็นต้น การขอในช่วงบ่ายนี้ในช่วงที่มีละครขอเข้ามาผู้จัดงานบางรายก็นำละครขอมาแสดงแทนการขอคู่ หรือบางครั้งก็นำละครขอมาเล่นในช่วงตอนเย็นหรือช่วงกลางคืน เช่นในงานบวช งานขึ้นบ้านใหม่ เป็นต้น

นอกจากนี้เนื้อหาในการขอในงานแต่ละงานจะมีความแตกต่างออกไปตามชนิดของงานนั้น ๆ คือ เป็นการขอในเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับงานนั้น ๆ โดยตรง เช่น งานขึ้นบ้านใหม่ก็จะเป็นการกล่าวเกี่ยวกับเรื่องของการสร้างบ้าน รายละเอียดของสิ่งที่ใช้ก่อสร้างจนเป็นบ้านหนึ่งหลังมีอะไรบ้าง เจ้าของบ้านชื่ออะไร ถ้าเป็นงาน ปอยบวช เนื้อหาจะเกี่ยวข้องกับเรื่องของการบวชประวัติของพระนาค งานปอยข้าวสังข์จะกล่าวถึงประวัติของผู้ตาย กล่าวถึงเรื่องการตายว่าตายแล้วไปอยู่ที่ไหน เป็นต้น

เนื้อหาการขอในปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัย การขอในช่วงเช้าเนื้อหาการขอที่ใช้อยู่ยังเป็นการขอในเรื่องหลักและขอที่เป็นสาระเกี่ยวกับงานนั้น ซึ่งการเปลี่ยนแปลงในส่วนนี้พบได้น้อยมาก ผู้วิจัยได้ทำการเปรียบเทียบเนื้อหาการขอที่ใช้ในอดีตของช่วงเช้าจากเทปขอและจากเอกสารที่มีผู้บันทึกการขอไว้พบว่าเนื้อหาการขอช่วงเช้าในปัจจุบันแทบจะไม่มี การเปลี่ยนแปลงขั้นตอนที่ทำจากในอดีต ความแตกต่างจะแตกต่างตรงจังหวะในการขอที่ปัจจุบันช่างขอจะร้องเร็วกว่าการขอในอดีต

ส่วนเนื้อหาและขั้นตอนการขอในช่วงบ่ายพบว่าเป็นช่วงที่มีการเปลี่ยนแปลงจากอดีตดังข้อมูลต่อไปนี้

พ่อศรีใจ พุทธราช ช่างชอขายจากป่าแดด อำเภอเมืองเชียงใหม่

“การขอปัจจุบันตอนช่วงบ่ายจะเป็นแบบตลกขบขัน โดยมากจะไม่ค่อยขอจะเป็นการพูดหรือสนทนาระหว่างขอเสียมากกว่า พ่อคิดว่าเพราะเขาขอไม่ค่อยเก่ง จึงต้องอาศัยการสนทนาพูดเสียงกันให้ดูตลก เป็นการฆ่าเวลาไปในตัว ทำให้ขอไม่ได้มาก นอกจากนั้นเวลาไปขอเขาก็จะเอาช่างขอไป 2 คู่ ผลัดกันขอ ส่วนสมัยก่อนจะมีเพียงคู่เดียวขอกันทั้งวัน และพอช่วงเย็นลงมาเขาก็จะเอาดนตรีมาเล่นแทน หากคณะของเราไม่มีก็ต้องไปหามาเพราะเดี๋ยวนี้เจ้าภาพ คนฟังเขาต้องการแบบนั้น ส่วนขอเก็บนกที่เคยเล่นตอนเย็นไม่ค่อยได้แสดงแล้วจะได้เล่นบางงาน เพราะเดี๋ยวนี้มีน้อยคนที่ชอบผัดกับสมัยก่อนคนฟังจะชอบฟังขอเก็บนก”

พ่อครูดวงจันทร์ วิโรจน์ ครูขอประจำวิทยาลัยนาฏศิลป์ และช่างซออิสระ

“ปัจจุบันขอมีการเปลี่ยนแปลงไปคือ สมัยก่อนจะไม่มีเสียงเพลง ส่วนปัจจุบันจะเอาเพลงมาสอดแทรก มักจะเป็นเพลงดัง ๆ ที่เป็นที่ยักหรือคันทูของชาวบ้าน จะเป็นเพลงลูกทุ่งหรือเพลงสมัยใหม่ก็ได้เอามาสอดแทรกให้ เป็นคำที่ทันสมัยขึ้นมา โดยเอาเข้ามาสอดแทรกเป็นบางครั้งบางช่วงบางตอนของการขอ เช่น เพลงสาวเชียงใหม่ก็จะเอาท่อน “ข้าเจ้าเป็นสาวเชียงใหม่ แถมบ่ได้ใด ก็จะเป็นสาวแล้ว” โดยเพลงที่จะสอดแทรกเข้ามาในช่างซอก็จะหาเวลาและโอกาสที่เหมาะสมเข้ามาใส่ แต่ไม่ได้ใช้ตลอดจะให้เป็นช่วง ๆ ไป เช่น ช่วงที่ตลก ซึ่งใช้ขอในตอนบ้ายหรือตอนเย็นลงมา ส่วนช่วงที่ขอเป็นเนื้อหาสาระ เรื่องที่เป็นธรรมะก็จะไม่นำมาใส่ ขอในช่วงนี้จะเป็นแบบเก่าโดยเฉพาะในช่วงเช้าที่เป็น การขอเนื้อหาสาระเป็นส่วนใหญ่มิฉะนั้นไม่มีสิ่งเหล่านี้มาสอดแทรก”

แม่ครูบัวซอน ถนอมบุญ ช่างซอหญิงชื่อดังจากอำเภอพร้าว

“เรื่องที่แม่นำมาใช้ขอในปัจจุบันมีหลากหลาย เนื้อหาที่นำมาใช้ก็จะดูลักษณะของงาน ที่ไปขอว่าเป็นงานอะไร ช่วงเช้าจะเป็นการขอที่เป็นหลักการ ส่วนช่วงบ่ายอาจจะเป็นการเล่าประวัติ ขอเรื่องสมัยใหม่บ้าง ขอในแนวตลกบ้างแล้วแต่สถานการณ์ เรื่องที่นำมาขอจะใช้คำพูดของคนรุ่นใหม่มาผสมผสานกัน เพื่อให้คนรุ่นใหม่ฟังเข้าใจ บางครั้งก็เอาภาษาไทย ภาษาฝรั่งมาต่อกัน”

เนื้อหาการขอในปัจจุบันมีการเปลี่ยนในส่วนของการขอภาคบ้าย ส่วนการขอในช่วงเช้า เนื้อหาการขอไม่มีการเปลี่ยนมากนัก หากมีการเปลี่ยนจะเป็นในลักษณะของวิธีการขอที่ใช้ จังหวะในการร้องที่เร็วกว่าในอดีต การขอในช่วงบ้ายในปัจจุบันมีการนำเรื่องสมัยใหม่ เหตุการณ์ปัจจุบันเข้ามาสอดแทรกในการขอ บางครั้งมีการนำเพลงลูกทุ่ง เพลงสมัยใหม่มา สอดแทรกเป็นบางช่วงของการขอ ช่างซอบางคู่โดยเฉพาะช่างซอรุ่นใหม่มีการแสดงในแนวตลก ใช้การสนทนาประกอบระหว่างการขอ ลักษณะเนื้อหาการขอจะปรับเนื้อหาให้ทันสมัย บางครั้ง มีการนำเรื่องการเมืองสังคม ปัญหาสังคมเข้ามาสอดแทรก จากการสังเกตการขอช่วงบ้ายในงาน ปอยหลวงงานหนึ่ง เป็นการขอเกี่ยวกับเรื่องวัฒนธรรม การเปรียบเทียบวิถีชีวิตของคนใน สมัยก่อนกับคนในสมัยปัจจุบัน เช่น มีการแต่งกายที่ต่างจากคนสมัยก่อน มีเครื่องอำนวยความสะดวก มากขึ้น เป็นต้นส่วนบางงานก็นิยมแสดงในลักษณะเหตุการณ์สมมติ คือสร้าง สถานการณ์ขึ้นมา เป็นต้นว่า การแสดงวิถีชีวิตของหนุ่มสาวที่มีการเกี่ยวพาราสี จับกัน ต่อมา

การสู่ขอผู้หลักผู้ใหญ่ มีผู้อาวุโสคือ ปู่จารย์เป็นผู้ประกอบพิธีอวยพรแก่คู่บ่าวสาว การขอในลักษณะนี้ช่างขอจะใช้ไหวพริบปฏิภาณในการขอโต้ตอบกัน เป็นการคิดบทและลูกเล่นขึ้นสด ๆ ในขณะแสดง ในบางงานก่อนที่ช่างขอจะอำลาเจ้าภาพและผู้ร่วมงานจะมีการขอขอเงิน โดยช่างขอจะขอกระตุ้นให้ผู้ฟังเกิดความสนใจและนำเงินมาให้ช่างขอ

เนื้อหาการขอในช่วงเช้ามีการเปลี่ยนแปลงค่อนข้างน้อย คือเนื้อหาการขอคงอยู่ในลักษณะเดิม มีแบบแผนในการขอที่เป็นขั้นตอนไม่เปลี่ยนแปลง ช่างขอแต่ละรุ่นที่ขอในช่วงเช้าในงานต่าง ๆ ยังคงขอตามแบบที่ช่างขอในอดีตขอ คือเริ่มเรื่องการขอโดยการทักทายเจ้าภาพ ผู้มาร่วมงาน ต่อด้วยการกล่าวถึงงานที่มาขอเป็นงานอะไร จากนั้นจะมีการกล่าวรายละเอียดของงานนั้น ๆ เช่น ขอในงานขึ้นบ้านใหม่ก็จะกล่าวเกี่ยวกับบ้าน ของงานบวชก็จะกล่าวเกี่ยวกับ อานิสงส์ของการบวช ขอเกี่ยวกับประวัติผู้บวช ขอในงานปอยข้าวสังข์มิก็จะกล่าวเกี่ยวกับ การตาย ประวัติของผู้ตาย เป็นต้น จากนั้นจึงมีการขอปิดเคราะห์ ปันพร ขออัญเชิญเทพบุตร เทวดาให้มาปกป้องคุ้มครอง ผู้มาร่วมงาน ตามด้วยการอ้าของกินของตน และขอสุมาคร้วตาดเป็นการปิดท้าย

การขอในช่วงบ่ายจะเริ่มหลังจากผู้มาร่วมงานรับประทานอาหารกลางวันแล้ว การขอในช่วงนี้ในอดีตหากเป็นการขอคู่จะเป็นการขอในด้านธรรมชาติ วิถีชีวิตของของล้านนา สาระของการขอมีคดล่อนใจ โดยเนื้อหาการขอจะมีสาระนั้นน้อยกว่าการขอในช่วงเช้า มีการนำเรื่องตลกเข้ามาสอดแทรกเป็นช่วง ๆ ในช่วงเย็นลงมามีการขอเกี่ยวพราดี้ หยอกล้อ ใช้คำสองแง่สามง่ามในการขอ ช่วงสุดท้ายเป็นการขอลาเจ้าภาพและผู้ร่วมงาน การขอในช่วงนี้บางแห่งนิยมนำขอเก็บนกมาแสดง สำหรับบางแห่งที่ไม่ได้ขอคู่ในช่วงบ่ายจะมีการนำละครขอมาแสดงแทน แต่บางงานอาจนำละครขอมาแสดงในช่วงเย็นหรือช่วงหัวค่ำก็มี

ภาพที่ 6 การแสดงขอเก็บนก
มีลักษณะคล้ายละครขอใช้แสดงในช่วงเย็น
ในอดีตนิยมเล่นในงานปอยบวชเป็นส่วนใหญ่

ปัจจุบันเนื้อหาที่ใช้ขอในช่วงบ่ายมีการปรับให้ทันสมัย นำเรื่องสมัยใหม่ เหตุการณ์ปัจจุบันมาใช้ในการขอ การเกี่ยวพาราสี ยังมีอยู่แต่มีลักษณะที่ทันสมัยมากขึ้น บางครั้งมีการนำมุกตลกที่แสดงทางโทรทัศน์มาสอดแทรก หรือนำเพลงสมัยใหม่ เพลงลูกทุ่งมาสอดแทรก ประกอบการขอเป็นช่วง ๆ ตามความเหมาะสม สาเหตุที่เนื้อหาการขอในช่วงบ่ายมีความหลากหลายและมีการปรับเนื้อหาที่ทันสมัยมากขึ้นเนื่องจาก การขอในช่วงบ่ายถึงเย็นเป็นช่วงที่คนหนุ่มสาวมาฟังชอมาก เพื่อเป็นการดึงคนรุ่นหนุ่มสาวปัจจุบันที่ได้รับค่านิยมทางวัฒนธรรมใหม่ ๆ ให้มาฟังชอจึงต้องมีการปรับเปลี่ยนเนื้อหาในการแสดงให้จูงใจคนกลุ่มนี้ให้มาฟังชอ อีกประการหนึ่งคือการที่สังคมและวัฒนธรรมในปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงไป วิถีชีวิตของคนในสังคมก็มีการเปลี่ยนตามไปด้วย ขอในฐานะที่เป็นสื่ออย่างหนึ่งที่ทำหน้าที่ให้ความบันเทิงและข้อมูลข่าวสารบางประการแก่ผู้ฟัง ย่อมต้องปรับเนื้อหาที่นำเสนอให้ทันกับยุคสมัย เหตุการณ์บ้านเมืองที่เปลี่ยนไป

4. ภาษาที่ใช้ในการแสดงอดีต-ปัจจุบัน

ภาษาที่ใช้ในการแสดง คือ คำที่ช่างชอเลือกนำมาใช้ในการขอแต่ในแต่ละเรื่องแต่ละบท ภาษา หรือ “คำขอ” ที่ช่างชอนำมาใช้ขอ การใช้คำหรือภาษาในบทขอ ซึ่งถือว่าเป็นเทคนิคหนึ่งในการขอที่ช่างชอใช้จูงใจผู้ฟัง และทำให้บทขอบทนั้นมีมีความไพเราะ มีความสนุกสนาน ภาษาหรือที่เรียกว่า “คำขอ” ในอดีตมีลักษณะดังนี้

แม่ครูบัวซอน ถนอมบุญ ช่างชอหญิงจากอำเภอพร้าว

“ขอสมัยก่อนจะใช้คำปะเก๋า คำเมืองล้วน ๆ เป็นคำคมบ้าง คำปริศนาบ้าง คำเปรียบเทียบบ้าง บางครั้งก็เป็นคำจากธรรม เป็นภาษาบาลี บางครั้งก็ดัดแปลงจากในหนังสือที่อ่านแล้วแปลงออกมาเป็นคำขอ ให้มีความสอดคล้องกับเรื่องที่จะขอในบทนั้น ๆ คำส่วนใหญ่แม่จะคิดขึ้นสด ๆ ในขณะขอ คือเมื่อเขาถามมาทางนี้ก็ต้องหาคำมาโต้ตอบ แก่ทางกันให้ได้ แต่ถ้าเป็นสมัยแรก ๆ ที่ชอก็จะอาศัยจากคำในบทที่แม่ครูสอนไปก่อน พอชำนาญขึ้นก็คิดคำมาใส่เพิ่มเติม แต่บทหลักเนื้อหาหลังยังเป็นเรื่องนั้น ๆ อยู่”

พ่อกวนดา เชียงตา หัวหน้าคณะลูกทุ่งฮิมดอย

“สมัยก่อนจะเป็นคำขอแบบ “ปะเก๋า” เป็นคำพื้นเมืองของเราล้วน ๆ อย่างขอบัดเคราะห์ ปันพร ตรงนี้จะใช้คำเมืองล้วน ๆ ไม่มีการนำคำในภาษาอื่น ๆ มาสอดแทรก นอกจากนี้ก็มีคำภาษาบาลีในอันนี้เอามาจาก ธรรมะ”

แม่บัวชุม อินตา ช่างขอหญิงจากอำเภอสันป่าตอง และหัวหน้าคณะลูกแม่ปิง

“สมัยก่อนเขาจะคำที่ใช้ที่เป็นภาษาพื้นเมือง ไม่ค่อยมีภาษาอื่นมาสอดแทรกเท่าใด คำที่แม่ใช้ขอจะเป็นคำที่คิดขึ้นสด ๆ ในขณะที่แสดงอย่างเวลาขอได้ตอบก็ต้องใช้ไหวพริบ ปฏิภาณ แก่คำแก่ทางกันให้ได้ คำขอสมัยก่อนเป็นคำขอที่ลึกซึ้งเป็นคำเมืองแบบปะเก่า ที่คนรุ่นใหม่จะฟังไม่เข้าใจ บางครั้งก็เป็นคำเปรียบเทียบ เป็นคำคมซึ่งปัจจุบันไม่ค่อยมีให้เห็นแล้ว”

ภาษา หรือ “คำขอ” ที่ใช้ขอในอดีตนิยมใช้ “ภาษาพื้นเมือง” หรือ “คำเมือง” ภาษาที่ใช้มีหลายแบบ คือ ภาษาพื้นเมืองทั่วไป ภาษาประเภทคำคม คำปริศนา หรือสุภาษิตพื้นเมือง นอกจากนี้ยังมีภาษาธรรมะหรือภาษาบาลี มาใช้ประกอบในการขอในบางช่วงบางตอน ลักษณะโดยทั่วไปมี 2 ลักษณะ คือการขอในช่วงเช้าจะใช้คำขอที่เป็นสาระ ช่วงบ่ายจะเป็นคำขอที่ให้แก่คิด คำปริศนา คติสอนใจ ขอประเภทศีลธรรม ส่วน ลักษณะที่ 2 คือการใช้คำขอประเภท คำสองแง่สามง่าม เรียกว่า “การขอได้ขึ้นได้เลื้อ” ใช้ในการขอเกี่ยวพาราสี การหยอกล้อกัน บางครั้งมีคำขอประเภทการด่าว่า คำขอในลักษณะที่ 2 นี้จะนำมาใช้ในช่วงบ่ายลงไปจนถึงหัวค่ำ

คำขอที่ช่างขอนำมาใช้มีทั้งคำขอที่คิดขึ้นมาสด ๆ ในขณะขอ โดยการเก็บรายละเอียดจากสิ่งรอบข้างภายในงานนั้นนำมาแต่งเป็นคำขอ หรือเป็นการสร้างสถานการณ์สมมติขึ้นมาแล้วนำมาขอ และคำขอที่เป็นการขอตามบทหลัก ที่ได้เรียนมากับแม่ครู โดยช่างขอจะจำเฉพาะรายละเอียดในเรื่องนั้น ๆ เพียงคร่าว ๆ หรือจำคำหลักที่ใช้ ในการขอ แต่คำปลีกย่อยอื่น ๆ จะคิดขึ้นใหม่ในขณะที่แสดง

ภาษาที่ใช้ในการขอปัจจุบัน

ปัจจุบันภาษาหรือคำที่ใช้ในการขอมีความแตกต่าง ๆ จากในอดีตหลายประการด้วยกันดังรายละเอียดจากผู้ให้ข้อมูลดังนี้

แม่ครูบัวซอน ถนอมบุญ ช่างขอหญิงจากอำเภอฟ้า

“ปัจจุบันในการแต่งขอจะอาศัยคำพูดของคนรุ่นใหม่เข้ามาผสมกันจะใช้คำปะเก่าอย่างเดียวยังไม่ได้ เพราะคำปะเก่าส่วนใหญ่จะเป็นคำคม คำปริศนา ซึ่งคนรุ่นใหม่จะฟังแล้วไม่เข้าใจ แม่จึงต้องใช้คำใหม่บ้าง เพื่อให้ทันต่อเหตุการณ์บ้านเมือง หรือให้เข้ากับยุคสมัย บางครั้งบางคำก็ต้องมีการยืมคำพูดหรือคำของฝรั่งมาใช้

ต่อกลอน เพราะกลอนที่ร้องมันออกไปแบบนั้น ไม่สามารถใช้คำเมืองหรือภาษาไทยมาต่อกลอนได้ เช่น แอ็กซิเดน ซึ่งคนรุ่นใหม่จะรู้จักคำพวกนี้ บางครั้งก็ต้องไปตามเด็กว่าความหมายของคำเหล่านี้เป็นเป็นอย่างไร เพื่อจะได้เอามาใช้ได้ถูกต้อง"

ฟอควอนดา เชียงตา หัวหน้าคณะลูกทุ่งอิมดอย

"เดี๋ยวนี้จะเป็นการเอาขอแบบเก่ามาผสมผสานกับสมัยใหม่ และก็แล้วแต่งงาน คือ คำพูดคำขอจะคล้าย ๆ กันเหมือนกันแล้วก็ต้องเอามาผูกให้เข้ากัน คำขอก็ต้องเอาคำสมัยใหม่มาพูดบ้างเล่นบ้างในส่วนของการใช้ภาษาก็จะดูความเหมาะสมตามความสมควรว่าจะใช้ภาษาพื้นเมืองหรือภาษาภาคกลางมาผสมกันได้หรือไม่ แต่ถ้าจะเอาคำขอที่เป็นสมัยใหม่มาร้องทั้งหมดเลยก็ไม่เชิง เพราะคำขอถือว่าเป็นคำเก่าเป็นคำเมือง ช่วงแรกของการขอจะเป็นคำขอที่เป็นคำเมืองแท้ ๆ เรื่องที่ขอได้แก่ การขออ้าลำดับเรื่องราว เกี่ยวกับงานนั้น ๆ ขอบิดเคราะห์ บันพร ให้คนฟัง ตรงส่วนนี้ต้องขอในคำที่นำฟังเราจะเอาคำอื่นมาผสมในช่วงนี้เป็นไปไม่ได้ มันจะไม่นำฟัง เพราะว่าช่วงตอนเข้าถึงเที่ยงจะเป็นการขออ้าการ อ้างานที่เป็นหลัก หลังกินข้าวเที่ยงแล้วก็ยังเป็นหลักอยู่ ถือว่ายังเข้าอยู่ แต่ในช่วงนี้อาจจะเอาอะไรมาเล่นก็ได้เป็นบางช่วง เช่น อาจมีตลกแฝง ซึ่งจะเรียกว่า "ช่วงตลก" มีการหยอกล้อกันก็จะเป็นการผสมผสานกันไป แต่ถ้าเป็นช่วงใกล้จะเลิกเล่นหรือช่วงเย็นจนถึงหัวค่ำก็อาจจะมีการแข่งสามง่าม คำเล่นกัน ให้เกิดความม่วน สนุกสนาน ซึ่งในตอนเย็นนี้จะเอาอะไรมาผสมผสานก็ได้ เช่นจะเอาเพลงมาผสม คำไทย คำฝรั่ง คำจีน มาผสมก็ได้แล้วแต่จะสรรหามา"

แม่บัวชุม อินตา หัวหน้าขอคณะลูกแม่ปิง จากอำเภอสันป่าตอง

"ปัจจุบันคำขอเองก็มีการเปลี่ยน มี 2 ภาคเหมือนกัน ช่วงเช้าจะเป็นช่วงที่มีสาระมากกว่า เพราะจะต้องอ้าในงานนั้นโดยตรง ไม่มีคำหยาบ ช่วงบ่ายจึงเริ่มมีบ้างแต่ของแม่หลังกินข้าวเที่ยงใหม่ ๆ ยังไม่มี ต้องหลัง 4 โมงเย็นไปถึงเย็นถึงค่ำ เพราะถือว่าหลังกินข้าวเที่ยงยังเข้าอยู่คนเฒ่าคนแก่ยังมาฟังอยู่ยังไม่กลับ ผู้ฟังส่วนมากจะชอบขอตลก แบบหยาบ ๆ นอกจากคนเฒ่า คนที่มีศิลปะในการฟัง

จะชอบฟังขอประเภทธรรมะ คติสอนใจ ขอที่ไม่หยาบ ซึ่งหากเป็นขอที่หยาบ ไม่สุภาพคนกลุ่มนี้จะไม่ชอบฟัง จะลุกหนีไปเลย บางครั้งแม้อีกคำปะเก๋ๆ อยู่บ้าง เป็นขอหลักคือได้หลักได้เกณฑ์ เป็นคำปะเก๋ที่ได้กลุ่มหลัง ๆ จะฟังแล้ว ไม่รู้เรื่องเลย แล้วเดี๋ยวนี้ส่วนใหญ่จะเปลี่ยนปรับปรุงเอาสมัยใหม่สอดแทรกเข้ามาหรือบางครั้งก็ไม่ได้นำมาสอดแทรกแต่ทั้งอันเก่าไปเลย"

ภาษา หรือคำขอที่ใช้ในปัจจุบัน เป็นลักษณะของการผสมผสานระหว่างภาษาพื้นเมือง กับภาษาจากภาคกลางหรือที่เรียกว่า "ภาษาสมัยใหม่" บางครั้งมีการนำภาษาต่างประเทศ เช่น ภาษาจีน ภาษาฝรั่งเศสสอดแทรก อย่างไรก็ตามการใช้ภาษาดังกล่าวไม่ได้นำมาใช้ในการขอทุก บททุกตอน แต่จะนำคำเหล่านี้มาสอดแทรกเป็นช่วง เป็นระยะตามความเหมาะสม ตาม สถานะการณ์ ตามเรื่องที่ขอในขณะนั้น ส่วนใหญ่คำขอที่เป็นคำสมัยใหม่จะนำมาใช้สอดแทรก ในการขอช่วงปลายหรือช่วงเย็น ซึ่งเป็นการขอในแนวที่สนุกสนานอยู่แล้ว ส่วนการขอในช่วงเช้าที่มีลักษณะการขอที่มีสาระ เป็นหลักการจะไม่นิยมนำคำขอสมัยใหม่เหล่านี้มาสอดแทรก จากการสังเกตการขอในช่วงเช้าในงานขอหลายงานพบว่าคำขอที่ใช้เป็นภาษาพื้นเมืองเป็นส่วนใหญ่ จะมีภาษาบาลีในช่วงขอสุมาครวัตนในตอนท้ายของการขอช่วงเช้า หรือในช่วงขอมัดมือลูกแก้ว

5. การประยุกต์ดัดแปลงคำขอ

ยุคสมัยที่เปลี่ยนไปมีส่วนในการเปลี่ยนแปลงและประยุกต์คำขอที่นำมาใช้ในการขอ เหตุผลที่ช่างขอมีการประยุกต์ดัดแปลงคำขอมีเหตุผลดังนี้

แม่บัวซอน ถนอมบุญ ช่างขอหญิงจากอำเภอห้วย

"การประยุกต์ดัดแปลงคำขอนี้เพื่อให้คนรุ่นใหม่ก็ฟังได้ คนรุ่นเก่าก็ฟังได้ นักศึกษาก็ฟังได้ ตู๊ พระ ครูบาอาจารย์ก็จะฟังได้หมด เพราะจะให้มันหลาย ๆ อย่าง ความรู้ทุกอย่างจะมารวมตัวอยู่ที่นั่น (ในคำกลอน/คำขอ) ส่วนคนสมัยก่อนจะของง่าย ๆ ไม่มีสาระประโยชน์เท่าใด อันนี้สังเกตจากที่แกะคำมาจากแผ่นเสียงเก่า ๆ ซึ่งสิ่งนี้จะเป็นปัญหาเพราะเด็ก รุ่นใหม่จะฟังไม่เข้าใจ ไม่รู้เรื่อง โดยส่วนใหญ่จะเป็นขอเกี่ยวกับวิถีชีวิตของชาวล้านนา ส่วนใหญ่จะเป็นคำเปรียบเทียบ บางครั้งเป็นคำสอนที่ลึกซึ้ง แต่เดี๋ยวนี้ต้องคิดหนัก โดยเฉพาะคนฟังขอสมัยนี้มีความรู้สูงกว่าช่างขอ ถ้าจะขอไปเรื่อยก็ไม่ได้ จึงต้องคิดต้องอ่านต้องค้นคว้า เสาะแสวงหาความรู้หลาย ๆ ด้านที่จะเอามาขับมาร้อง เพื่อให้คนฟังได้รู้และเข้าใจ"

พ่อกวณดา เชียงตา หัวหน้าชอคณะลูกทุ่งฮิมดอย จากอำเภอแมริม

"ที่ต้องเอาคำสมัยใหม่มาใช้เป็นเพราะว่าเหตุการณ์มันมีมาใหม่ ยุคสมัยมันเปลี่ยนไป จะเอาแต่คำชอแบบเก่าล้วน ๆ คนฟังรุ่นใหม่ก็จะไม่เข้าใจ อย่างเดี๋ยวนีมีเรื่องยาเสพติด เรื่องโรคเอดส์ ก็ต้องหาคำชอที่เกี่ยวกับเรื่องเหล่านี้มาชอเป็นความรู้ใหม่ ๆ ที่ต้องไป ค้นคว้ามาชอ เพื่อให้ทันต่อเหตุการณ์บ้านเมืองที่เปลี่ยนไป อย่างยาเสพติดนี้มันเป็น ปัญหาเวลาไปชอที่ไหนก็จะพยายามเอาเรื่องนี้สอดแทรก พยายามที่จะเน้นคำต่อว่าที่ รุนแรง กระตุ้นเตือนให้ชาวบ้านรู้ให้เกิดความสนใจ ซึ่งคนส่วนใหญ่ที่มาฟังก็จะเข้าใจ ให้การสนับสนุน เห็นด้วยกับสิ่งที่ชอหรือร้อง ส่วนเพลงหรือคำฝรั่งที่เอามาใส่ก็เพื่อให้ มันทันสมัย เอาใจคนฟังที่มาฟังในช่วงเย็น ๆ"

แม่บัวชุม อินตา หัวหน้าชอคณะลูกแม่ปิง จากอำเภอสันป่าตอง

"ที่ต้องผสมผสานคำชอเอาคำสมัยมาสอดแทรก เหตุผลคือเพื่อให้มันทันสมัยกับเหตุการณ์ ทันกับคนในยุคปัจจุบัน คนฟังเดี๋ยวนีไม่เหมือนสมัยก่อนไม่ค่อยฟังคารมที่แท้จริง จะเน้น ฟังชอที่สนุกสนาน ชอที่ตลกมากกว่า"

เหตุผลที่มีการประยุกต์ดัดแปลงคำชอ ส่วนหนึ่ง คือ เพื่อให้เรื่องที่ชอสอดคล้องกันต่อ เหตุการณ์ปัจจุบัน ส่วนที่สองคือเพื่อตอบสนองต่อความต้องการของผู้ฟังที่นิยมเรื่องสมัยใหม่ มากกว่า อีกทั้งผู้ฟังรุ่นใหม่ ๆ ฟังภาษาพื้นเมืองแบบดั้งเดิมไม่เข้าใจ เนื่องจากภาษาเมืองที่ใช้ สื่อสารกันในจังหวัดเชียงใหม่ในปัจจุบันเป็นการผสมภาษากลางมาใช้ค่อนข้างมาก คนรุ่นใหม่ จึงไม่เข้าใจภาษาพื้นเมืองที่ใช้สื่อสารกันในอดีต จึงเป็นเหตุผลที่ทำให้ต้องมีการนำภาษา ภาคกลางเข้ามาสอดแทรก อีกทั้งบทชอที่ร้อง มีลักษณะของกลอนการร้องต้องมีสัมผัส เพื่อให้ เกิดความไพเราะ คล้องจองกัน บทชอบางบทมีการนำเสนอเกี่ยวกับเหตุการณ์ปัจจุบัน หรือ เรื่องราวของปัจจุบัน การใช้คำที่ต่อกลอนบางครั้งไม่สามารถนำภาษาท้องถิ่นมาต่อได้ เพราะไม่ มีจึงต้องอาศัยภาษาอื่น ๆ มาต่อจึงจะเข้ากับเรื่องที่ชอ ดังนั้นบทชอที่ใช้ชอในปัจจุบันจึงเป็น ลักษณะของการผสมผสานของภาษาจากหลาย ๆ แห่งมาร่วมกันให้กลายเป็นชอเรื่องหนึ่ง ๆ

6. ทำนองประกอบการขออดีต-ปัจจุบัน

ขอเป็นการร้องด้วยทำนองและเป็นการร้องที่สัมผัสคล้องจองตามฉันทลักษณ์ของแต่ละทำนองนั้น ๆ โดยเฉพาะ ซึ่งแต่ละทำนอง จะมีเอกลักษณ์เฉพาะตัวที่แตกต่างกันออกไป ทำนองขอที่ใช้ประกอบการขอของจังหวัดเชียงใหม่มีหลายทำนอง ทำนองที่ใช้ประกอบการขอจากอดีตถึงปัจจุบันมีข้อมูลดังนี้

แม่ครูบัวซอน ถนอมบุญ ช่างขอหญิงจากอำเภอพร้าว

"ในการขอนั้นช่างขอจะมีการขอด้วยทำนองต่าง ๆ ตามบทตามเนื้อหาและตามชนิดของงานที่ได้ไปขอ แม่เองจะเลือกใช้ทำนองขอหลาย ๆ อย่าง เพื่อให้มีความไพเราะเหมาะสม กับเนื้อหาของขอในเรื่องนั้น ๆ คือ ถ้าเป็นงานทุกงานเริ่มแรกมันจะต้องประกอบด้วยทำนองตั้งเชียงใหม่ จะปู ละม้าย อันนี้จะเป็นมาตรฐานไปเลยไม่มีการเปลี่ยน คือช่างขอทุกคนต้องขอทำนอง 3 ทำนองนี้เป็นทำนองแรกเมื่อเริ่มงาน หลังจากนั้นก็จะเป็นทำนองอื่น ๆ คือสมมติว่าตอนหลัง "เมื่องาย" แล้วสักประมาณ 11 โมง เราจะขอเปลี่ยนเป็นทำนองใหม่ เช่น งานขึ้นบ้านใหม่ก็จะเปลี่ยนเป็นทำนองนองขึ้นเรือนใหม่คือเพลงอี๊ ซึ่งเขาจะมีบทของเขา หรือถ้าเป็นปอยลูกแก้ว ตอนบ่ายอาจจะได้ขอมัดมือลูกแก้วที่มีความพิเศษที่จะใช้เฉพาะทำนองเงี้ยวสิบชาติในการขอมัดมือลูกแก้ว ในการขอแต่ละทำนองช่างขอจะมีการส่งสัญญาณหรือมีการแสดงสัญลักษณ์อย่างใดอย่างหนึ่งเพื่อบอกแก่ช่างปีให้รู้ว่าจะมีการเปลี่ยนเป็นทำนองใหม่ ทำให้ช่างปีสามารถเล่นในทำนองใหม่ได้ทันที เช่น ถ้าแม่จะเปลี่ยนเป็นจ้อยเชียงแสนแม่ไม่ต้องบอกช่างปี พ่อแม่ขึ้นทำนองเชียงแสนเมื่อไหร่ช่างปีก็จะรู้ทันทีว่าเขาจะเปลี่ยนของเขาคนเดียวอันนี้เป็น การแสดงสัญญาณกับช่างปีแล้ว คือช่างปีจะรู้ว่าเราจะเปลี่ยนเป็นทำนองไหนเพราะเราจะมีสัญญาณบอกเมื่อเปลี่ยนทำนองใหม่"

พ่อครูดวงจันทร์ วิโรจน์ ครูขอประจำวิทยาลัยนาฏศิลป์

"สมัยก่อนทำนองที่ใช้เป็นทำนองปะเท่กลาง เครื่องบรรเลงคือ ปี่จุม 3 ได้แก่ ปี่ก้อย ปี่กลาง ปี่แม่ ยังไม่มีซึง จากนั้นก็ได้มีการพลิกแพลงมาเรื่อย ๆ จนถึงสมัยพ่อน้อยย่นแก้ว บ้านทา เป็นช่างขอที่มีฝีมือดี มีชื่อเสียงโด่งดังมากในภาคเหนือ จากการขอทำนองปะเท่กลางก็มาเป็นขอทำนองตั้งเชียงใหม่ที่มีทำนองรวดเร็วขึ้นเช่นที่เห็นในปัจจุบัน แต่ทำนองตั้งเชียงใหม่นี้เป็นทำนองดั้งเดิมที่มีมานานแล้วแต่มาดัดแปลงให้เร็วขึ้น ทำนองที่เร็วขึ้นนอกจากทำนองตั้งเชียงใหม่แล้วก็มีทำนอง ชาวปู้หรือจะปู้ ทำนอง

ละม้าย คือ 3 ทำนองแรกที่เอามาขอในช่วงเริ่มต้น ส่วนทำนองอื่น ๆ เช่น ทำนองอื้อ ทำนองพม่า ยังคงเดิม ทำนองที่ใช้ในการขออนอกจากนี้ได้แก่ เสเลเมาหรือเพลงเงี้ยว มี 2 อย่างคือ เสเลเมาธรรมดา กับเสเลเมาสิบชาติ ใช้สำหรับขอเรียกขวัญลูกแก้วหรือขอมัดมือลูกแก้ว ซึ่งถือว่าการขอลักษณะนี้เป็นการขอที่เป็นส่วนหนึ่งในพิธีกรรมของงาน เช่น ขอปิดเคราะห์ จะดึงเอาตัวนี้มาใช้เพราะจะเป็นการขอที่อ่อนหวาน ไพเราะ"

แม่บัวชุม อินถา หัวหน้าขอคณะลูกแม่ปิง

"สำหรับทำนองที่ใช้ประกอบการขอนั้นจะเป็นเอกลักษณ์ของเขาเลยจะไม่มีมีการเปลี่ยน นอกจากเราจะพลิกแพลงในด้านสำเนียงของเราให้พลัดไปตามจังหวะอันนั้นได้ แต่ทำนองก็ยังเป็นทำนองเดิมอยู่ คือเราต้องเอาลูกเล่นของเราเข้ามาใส่ในทำนองให้มันดูสนุก การเอื้อน การร้องนั้นมันอยู่ที่เรา แต่ละทำนองก็จะมี ความแตกต่างกัน ช่างขอจะต้องสามารถขอได้หลายลักษณะ คือขอได้ตอบอย่างรุนแรง อ่อนหวาน ขอชมเขา มันมีหลายอารมณ์ แต่ละทำนองก็ต้องเลือกรูปแบบ ดุสสถานการณ์ให้เหมาะสมกับเรื่องที่ขอ เช่น เราจะเอาลูกแก้วขึ้นผามเราจะไปขอตั้งเชียงใหม่ก็ได้ มันคนละเรื่องก็ต้องขอเสเลเมา (ขอเงี้ยว) เพราะฉะนั้นเราต้องดูลักษณะงานด้วยอย่างเงี้ยวสิบชาติก็จะใช้สำหรับขอมัดมือลูกแก้วอย่างเดียว ขอเพลงอื้อก็จะใช้ตอนขอลา เอาไว้ขอตอนมันเศร้า สำหรับทำนองละม้ายจะเป็นขอหลัก ขอได้ทั้งวันเพราะในการขอจะเป็นละม้ายเสีย 2 ใน 3 ส่วน อีกส่วนที่เหลือคือทำนองต่าง ๆ แค่อริต เอามาใส่ทีหลัง"

ทำนองที่ใช้ประกอบการขอของเงี้ยวใหม่แต่เดิม นอกจากทำนองจะปู ละม้าย พม่า อื้อ เงี้ยวหรือเสเลเมา ก็คือ "ทำนองปะเก๋ากลาง" ซึ่งเป็นทำนองดั้งเดิมของเงี้ยวใหม่ที่มีการใช้ขอทำนองนี้มานานหลายร้อยปี หากเป็นทำนองตั้งเงี้ยวใหม่ก็จะเป็นทำนองตั้งเงี้ยวใหม่แบบปะเก๋ากลาง ซึ่งปัจจุบันไม่มีการขอในทำนองชนิดนี้แล้ว ทำนองขอของเงี้ยวใหม่มีการพัฒนาขึ้นมาบางส่วนคือใช้การขับร้องในทำนองเดิมแต่มีจังหวะการร้อง การเอื้อนเสียงที่รวดเร็วว่าการขอในอดีตหรือเมื่อประมาณ 60 ปีที่ผ่านมา ผู้วิจัยพบว่าทำนองปะเก๋ากลางนี้ใช้ถึงช่วงประมาณสงครามโลกครั้งที่ 2 ส่วนทำนองอื่น ๆ นั้นเป็นทำนองที่มีอยู่เดิม ไม่ได้มีการปรับเปลี่ยนหรือเพิ่มขึ้นมาแต่อย่างใด ทำนองขอแต่ละทำนองจะถูกใช้ในเรื่องที่ต่างกันออกไป โดยช่างขอจะดูความเหมาะสมของเนื้อหา และลักษณะของงานที่ขอว่าสามารถขอเข้าได้กับทำนองใด หลักการทั่วไปของการใช้ทำนองต่าง ๆ ค่อนข้างมีระเบียบแบบแผนที่ชัดเจน และมีขั้นตอนในการใช้ คือ เมื่อเริ่มต้นการขอทำนองแรกที่

เริ่มต้นคือ ทำนองตั้งเสียงใหม่ หรือขึ้นเสียงใหม่ ตามด้วยทำนองจะปู้ ทำนองละม้าย โดยทำนองละม้ายจะใช้เป็นขอทำนองหลัก สามารถให้ประกอบการขอได้ทั้งวัน ทำนองขอ 3 ทำนองที่กล่าวนี้เป็นทำนองหลักที่ใช้เริ่มต้นในงานทุกงานที่มีการขอ ส่วนการเลือกใช้ทำนองอื่น ๆ ก็เช่นเดียวกันพบว่า มีหลักการที่ค่อนข้างชัดเจน คือ ทำนองเพลงอื้อ เป็นทำนองที่มีจังหวะช้า จะนิยมใช้ในการขอลา หรือใช้ในเรื่องที่มีเนื้อหาโศกเศร้า ทำนองเงี้ยวหรือเสเลมามี 2 แบบคือ เงี้ยวธรรมดา กับเงี้ยวสิบชาติ กรณีทำนองเงี้ยวธรรมดามีจังหวะ ดีลาการร้องที่รวดเร็วกว่า สามารถใช้ขอได้หลายเรื่องหลายลักษณะ หรือใช้ในวงขอเกี่ยว ขอจับสาวซึ่งมีความสนุกสนาน ส่วนทำนองเงี้ยวสิบชาติจะมีลักษณะพิเศษคือใช้เฉพาะกับการขอมัดมือลูกแก้ว ขอมัดมือพระนาค ในงานบวช หรือใช้ขอมัดมือคู่บ่าวสาวในงานแต่งงาน สุดท้ายคือทำนองพม่า จากการสังเกตผู้วิจัยพบว่าขอทำนองนี้ จะใช้ในการขอสุมาคร้วตาด และนิยมใช้ในการขอเล่าประวัติ เช่น ประวัติบุคคล ประวัติสถานที่ เป็นต้น

7. เครื่องดนตรีประกอบการขออดีต-ปัจจุบัน

เครื่องดนตรีที่ใช้ประกอบการขอมีพัฒนาการและการเปลี่ยนแปลงดังข้อมูลต่อไปนี้

พ่อจันทร์ตา เลาคำ หัวหน้าขอคณะดาวล้านนา

"ดนตรีที่ใช้ประกอบ ในอดีตจะมีปี่อยู่ 4 เล่ม และก่อนหน้านั้นว่ากันว่ามี 3 เล่ม เรียกปี่จุม 3 ต่อมาเพิ่มปี่ขึ้นมาอีกหนึ่งเล่ม กลายเป็นปี่จุม 4 ประกอบด้วย ปี่ก้อย ปี่ตัด ปี่กลาง ปี่แม่ ในสมัยต่อมาก็ได้ตัดปี่แม่ออกไปอีกเมื่อประมาณเมื่อปี พ.ศ. 2495 หรือเมื่อประมาณ 50 ปีที่ผ่านมา แล้วนำเอาซึ่งเข้ามาใส่แทนทำให้มีจังหวะที่ตึกครื้นขึ้น อีกเหตุผลหนึ่งเป็นเพราะซึ่งสามารถบังคับจังหวะได้ดีกว่าการขอเข้ากับปี่ล้วน ๆ ส่วนการขอคู่ปัจจุบัน บางงานก็จะอิลโคโทนมาใช้ เป็นขอเข้าดนตรีแทน"

พ่อครูดวงจันทร์ วิโรจน์ ครูขอประจำวิทยาลัยนาฏศิลป์

"เครื่องดนตรีที่ใช้ประกอบการขอของเชียงใหม่แต่เดิมจะมีเพียงปี่ 3 เล่ม ต่อมาพัฒนาเอาปี่เล็กเข้ามาใส่ หลังจากนั้นได้เอาปี่แม่ออกแล้วนำเอาซึ่งเข้ามาใส่ การที่เอาซึ่งเข้ามาใส่มีผลทำให้ทำนองขอมีความรวดเร็วขึ้น ท่วงทำนองจะไพเราะกว่าเก่า แต่ถ้าเป็นขอสตรีก็จะมีกลองชุด อิลโคโทน ใช้แทนปี่ แทนซึ่ง"

พ่อศรีใจ พุทธราช ช่างซ่อมเก่าจากตำบลป่าแดด อำเภอเมืองเชียงใหม่

"เครื่องดนตรีที่ใช้บรรเลงประกอบการขอในอดีตกับปัจจุบันไม่มีความแตกต่างกัน คือเครื่องดนตรีที่ใช้จะมี ซึง และปี่ 3 เลา เรียก "ปี่จุม 3" ประกอบด้วย ปี่ก้อย ปี่กลาง ปี่แม่ เครื่องดนตรีพื้นเมืองคือปี่และซึงนี้จะใช้บรรเลงประกอบการขอทั้งการขอคู่และละครขอ ส่วนที่ประยุกต์ขึ้นมาในปัจจุบันจะเป็น "ขอเข้าดนตรี" มีคียบอร์ดเป็นเครื่องดนตรีประกอบ เรียกขอแบบนี้ว่า "ขอสดริง"

เครื่องดนตรีประกอบการขอคู่ธรรมดาและละครขอจะใช้เครื่องดนตรีพื้นเมือง ได้แก่ ปี่จุมและซึง ปี่จุม หรือ ปี่ชุด คือ ปี่ที่มีการบรรเลงเป็นวง เรียกวงปี่จุม ปี่จุมประกอบด้วยปี่ 3 เลาขึ้นไป ในอดีต เครื่องดนตรีประกอบการขอจะใช้ปี่จุมเป็นหลัก โดยในสมัยแรกจะให้ปี่ 3 เลาเรียก ปี่จุม 3 ต่อมาได้เพิ่มปี่เข้ามาอีก 1 เลม รวมทั้งหมด 4 เลา ประกอบด้วย ปี่แม่ ปี่กลาง ปี่ก้อย และ ปี่ตัด เรียกว่าปี่จุม 4 ในช่วงประมาณ 50 ที่ผ่านมามีพัฒนานำซึงเพิ่มเข้ามาใช้ประกอบการขอ และได้ตัดปี่แม่ออกไป ทำให้การบรรเลงเพลงขอมีจังหวะที่คึกครื้นสนุกสนานยิ่งขึ้น ดังนั้นการขอที่ขอในปัจจุบันจึงประกอบด้วย ช่างขอ 2 คน ในกรณีที่เป็นขอคู่ มีนักดนตรีคือช่างปี่ 3 คน และช่างซึงอีก 1 คน แต่ถ้าเป็นละครขอจำนวนผู้ขอ หรือผู้แสดงในละครขอก็จะเพิ่มขึ้นมา แต่เครื่องดนตรีและนักตรียังจำนวนเท่าการขอคู่ปกติ เครื่องดนตรีชนิดอื่นที่เพิ่มเข้ามาในปัจจุบันหรือเมื่อประมาณ 10 กว่าปีที่ผ่านมามีได้แก่ อีเลคโทน และกลองชุด ถูกนำมาใช้เฉพาะกับขอสดริง ซึ่งเป็นการขอแนวใหม่ที่ประยุกต์ขึ้นมาจากขอคู่ธรรมดา

ภาพที่ 7 กลุ่มผู้เล่นดนตรีวงปี่จุมซึ่งใช้บรรเลงประกอบในการขอคู่และละครขอ

8. การแต่งกายของช่างขอ

การแต่งกายของช่างขอเป็นองค์ประกอบหนึ่งที่สามารถเรียกความสนใจต่อผู้ชมที่มาฟังขอได้ การแต่งกายของช่างขอเท่าที่สังเกตในการขอคู่ พบว่ามี 2 ช่วง คือการแต่งกายในช่วงเช้าจะนิยมแต่งกายแบบพื้นเมือง ส่วนการแต่งกายในช่วงบ่ายจะมีหลากหลายแบบ โดยช่างขอจะเปลี่ยนเครื่องแต่งกายที่ทันสมัยมากขึ้นหรือเรียกว่าเป็นการแต่งกายตามสมัยนิยม ข้อมูลด้านการแต่งกายของช่างขอจากอดีตถึงปัจจุบันมีดังต่อไปนี้

พ่อกวندا เชียงตา หัวหน้าคณะชอลูกทุ่งอิมดอย

“สมัยก่อนจะแต่งแบบพื้นบ้าน มาอีกระยะหนึ่งก็แต่งแบบตามสมัย มาในปัจจุบันหันกลับมาแต่งแบบเก่า ช่างขอต้องแต่งกายแบบที่เป็นพื้นบ้านของบ้านนั้นให้เหมือนกับชาวบ้านบ้านนั้น เช่น แม่แจ่ม จะมีขึ้นดินจกกี้ต้องไปหามาใส่ สำหรับผู้ชายจะไม่เน้นแต่งตัวมากเท่าช่างขอผู้หญิงซึ่งจะแต่งมากกว่า โดยในตอนเช้าจะเป็นการแต่งกายแบบพื้นเมือง ส่วนตอนบ่ายหรือตอนเย็นจะแต่งกายแบบตามสมัย/สมัยใหม่ (ในกรณีขอทั้งวัน) เพื่อให้เข้ากับเรื่องที่ขอตอนบ่าย เพราะช่วงบ่ายจะขอเกี่ยวพาราสี ขอแห่ขอจับกันเป็นขอในแนวสนุกสนาน ถ้าแต่งกายแบบพื้นเมืองก็จะไม่เหมาะสม อีกอย่างก็เพื่อเป็นการเอาใจคนทุกกลุ่มทุกรุ่น เช่นเดียวกับการขอในแต่ละช่วงที่ตามใจผู้ฟังกลุ่มต่าง ๆ”

พ่อจันทร์ตา เลาคำ หัวหน้าขอคณะดาวล้านนา

“การแต่งกายของช่างขอไม่ค่อยแน่นอน ถ้าเป็นสมัยก่อนผู้หญิงจะใส่เป็นกระโปรงสามชั้น กระโปรงสุ่มไก่ สมัยต่อมา(2515) ตอนเช้าจะแต่งชุดพื้นเมือง หลังเที่ยงไปแล้วจะแต่งชุดกระโปรงสั้น(มินิสเกิร์ต) ในปัจจุบันจะแต่งไปยุคสมัย โดยในตอนเช้าจะแต่งชุดไทย/พื้นเมือง ส่วนผู้ชายบางคนก็แต่งตามสบายแล้วแต่ความชอบของแต่ละคน แต่ถ้าเป็นกรณีไปขอในงานศิลปวัฒนธรรมก็จะแต่งกายแบบพื้นเมืองทั้งหมด”

แม่บัวชุม อินตา หัวหน้าคณะชอลูกแม่ปิง

“เมื่อต้องขึ้นผามจะต้องเกล้าผมให้หมดให้ดูเรียบร้อย ไม่มีการปล่อยผมยาวเด็ดขาด เหน็บดอกไม้ใส่ตุ้มหู พาดสะไบให้ดูเรียบร้อย ส่วนเดี๋ยวนีเปลี่ยนแปลงไป คือมีนุ่งกระโปรงเหมือนชุดทำงานราชการทั่วไป แต่งตามแฟชั่น บางคนก็มีการนุ่งมินิสเกิร์ตด้วย เหตุผลที่ช่างขอผู้หญิงเปลี่ยนมานุ่งแบบนี้เป็นเพราะว่าถ้าไม่แต่งตัวให้ทันสมัยเจ้าภาพ เจ้าบอยก็

จะรับไม่ได้ จะถือว่าเราล้าสมัยเกินไป แต่ช่วงเช้าช่วงชอก็ยังคงแต่งกายแบบพื้นเมืองอยู่ ส่วนในช่วงบ่ายถึงจะมีการแต่งกายแบบสมัยใหม่ทั้งผู้ชายและผู้หญิง”

การแต่งกายของช่างชอชายและหญิงที่ชอในช่วงเช้าไม่ว่าจะเป็นกาชอในอดีตหรือปัจจุบันในงานใดก็ตาม นิยมแต่งกายพื้นเมืองเป็นหลัก ในอดีตช่างชอหญิงจะแต่งกายพื้นเมืองอย่างเรียบร้อย มีการเกล้าผม ทัดดอกไม้ ใส่ตุ้มหู พาดสะไบ แต่งกายด้วยชุดพื้นเมือง นุ่งผ้าซิ่น ยาวกล่อมเท้า ส่วนการแต่งกายในช่วงบ่ายจะเปลี่ยนไปแต่งกายตามสมัยนิยม เช่น ในอดีตช่างชอหญิงจะนุ่งกระโปรงสุ่มไก่ ส่วนปัจจุบันจะนุ่งกระโปรงสั้น ในกรณีของช่างชอชายจะแต่งชุดข้าราชการบ้าง เสื้อเชิ้ตแขนสั้นบ้าง แขนยาวบ้าง ช่างชอชายจะไม่เน้นการแต่งตัวมากเท่าช่างชอหญิง ส่วนผู้เล่นดนตรีจะแต่งกายตามความชอบของแต่ละคน มีทั้งแต่งกายพื้นเมืองถ้าเป็นผู้เล่นดนตรีที่มีอายุ แต่ถ้าเป็นวัยกลางคนลงมาจะแต่งกายตามสบาย การแต่งกายของช่างชอสังเกตว่ามีความสอดคล้องกับเนื้อหาที่ชอ กล่าวคือการชอในช่วงเช้าจะเป็นการชอในเรื่องศีลธรรม ในเรื่องที่เป็นสาระ อีกทั้งในช่วงเช้าในงานแต่ละงานจะมีการประกอบพิธีกรรมทางศาสนา พิธีกรรมแบบพื้นเมือง คนที่มาฟังส่วนใหญ่เป็นคนสูงอายุ การแต่งกายจึงเป็นแบบพื้นเมือง ส่วนในช่วงบ่ายจะเป็นการชอในแนวสนุกสนาน เป็นภาคบันเทิง มีการสอดแทรกมุก ลูกเล่นในการชอมาก กลุ่มคนฟังเป็นพวกหนุ่มสาว พวก “ซีเห่ล่า” ช่วงบ่ายช่างชอจึงเปลี่ยนมาแต่งกายแบบสมัยนิยมเพื่อเอาใจกลุ่มคนเหล่านี้

ภาพที่ 8 ตัวอย่างการแต่งกายสมัยใหม่ของช่างชอ
เป็นการชอคู่ในช่วงบ่ายระหว่างสิงห์คำ ท่าหลุก กับคำน้อย แม่แจ่ม

2. โอกาสในการแสดงขออดีต-ปัจจุบัน

โอกาสในการแสดงขอ หมายถึง โอกาสที่ก่อให้เกิดการแสดง เป็นสิ่งที่สะท้อนให้ทราบว่า การขอได้รับความนิยมนำไปใช้แสดงในงานประเภทใด หรือนำไปใช้แสดงในงานลักษณะไหน จากการวิจัยทำให้ทราบว่า การขอสามารถนำไปใช้ใน 2 โอกาส ประกอบด้วย โอกาสแรกเป็นการขอภายในงานโดยตรง แบ่งเป็นงานส่วนบุคคลและงานส่วนรวม โอกาสที่สองเป็นการขอโดยผ่านสื่อต่าง ๆ เช่น การออกอากาศทางวิทยุ และบันทึกบทขอลงเทปคาสเซต

โอกาสการขอผ่านงานโดยตรง

โอกาสการขอผ่านงานโดยตรง คือ การที่ขอถูกนำไปใช้แสดงในงานนั้น ๆ โดยตรง ชนิดของงานที่นิยมนำขอไปแสดงในงานมีหลายชนิดงานด้วยกันดังรายละเอียดต่อไปนี้

แม่ครูบัวซอน ถนอมบุญ แม่ครูขอจากอำเภอพร้าวก

"งานที่แม่ไปขอในอดีตส่วนมาก ได้แก่ งานบวชพระ งานวัด งานบุญ งานปอยข้าวสังข์ และงานขึ้นบ้านใหม่ ส่วนปัจจุบันนี้ถ้าจะพูดไปแล้วก็จะมีขอในงานเกือบทุกอย่างไม่จำกัดแล้วแต่งานนั้นเขา(เจ้าภาพ)ต้องการช่างขอหรือเปล่า เช่น งานฉลองพัทธศ เดียวนี้ เขาก็ต้องการช่างขอไปถ้าก็จะมีข้อมาแสดงในงาน หรือแม้แต่งานขึ้นศาลพระภูมิ ธรรมดาก็ยังมีคนจ้างให้แม่ไปขอ ซึ่งถ้าเทียบกับงานขอที่ช่างขอมีโอกาสไปขอในสมัยก่อน กับงานที่ได้ไปขอในสมัยนี้มีมากกว่า"

พ่อศรีใจ พุทธราช ช่างชายจากป่าแดด อำเภอเมืองเชียงใหม่

"ขอส่วนใหญ่จะใช้แสดงในงานใหญ่ ๆ เช่น งานปอยหลวง งานขึ้นบ้านใหม่ งานปอยบวช ปอยข้าวสังข์หรือการตานหาคนตาย คือถ้าถึงเดือนกุมภาพันธ์ ถึงมีนาคม จะเป็นช่วงที่เขาจะตานหาคนตายมากที่สุด ส่วนสมัยก่อนเขาจะขอในงานบวชเป็นหลัก"

พ่อจันทร์ตา เลาคำ ช่างขอชายจากอำเภอมะริม และหัวหน้าคณะคารล้านนา

"สมัยก่อนจะมีขอในงานบวช มากที่สุด รองลงมาก็เป็นงานปอย งานขึ้นบ้านใหม่ งานปอยข้าวสังข์ ส่วนเดี๋ยวนี้มีงานขอมากขึ้น งานขอมีเข้ามาตั้งแต่เดือนมกราคมซึ่งเป็นช่วงเริ่มต้นเทศกาล งานที่ไปขอมีหลายงานด้วยกันได้แก่ งานปอยหลวง ปอยข้าวสังข์ ขึ้นบ้านใหม่ งานตานข้าว ครบ 100 วัน งานยกขอฟ้า สรงน้ำพระธาตุ (มีในช่วงเดือน พฤษภาคม - มิถุนายน) นอกจากนั้นก็ยังมีมัดมือกำนันใหม่ มัดมือคู่บ่าวสาว งานฉลอง

พัตยศ (เริ่มมีช่วงเมษายนจนถึงมิถุนายน) บางงานก็อาศัยช่วงจัดพร้อม ๆ เช่น สรงน้ำพระธาตุพร้อมกับฉลองพัตยศ งานขอที่จะมีมากที่สุดคือ ปอยข้าวสังข์ ปอยบวชหรือปอยเบิกซ์ ขึ้นบ้านใหม่ ปอยหลวง ปีใหม่เมือง ส่วนกรณีอื่น ๆ ก็มี งานขอต้อนรับแขกบ้านแขกเมืองคนสำคัญ ถ้าเป็นงานที่ทางหน่วยงานเชิญก็จะเป็นลักษณะของการขอ รณรงค์ เช่น รณรงค์ปลูกป่า อนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ด้านภัยยาเสพติด ซึ่งงานเหล่านี้มักเป็นงานที่ทางราชการเชิญมาหรือขอมาให้ไปช่วย"

ในอดีตชนิดของงานที่นิยมนำขอไปแสดง ลักษณะแรกเป็นงานประเภทงานบุญ งานฉลองที่ทางวัดจัดขึ้นมา หรือเป็นงานที่คนในชุมชนมีส่วนร่วมในการจัด ได้แก่ งานปอยหลวง งานปีใหม่เมือง งานลักษณะที่สองเป็นงานบ้าน หรือเป็นงานที่จัดขึ้นส่วนบุคคล ได้แก่ ขึ้นบ้านใหม่ ปอยบวช ปอยข้าวสังข์ โดยพบว่า การขอถูกนำไปใช้ในงานปอยบวชเป็นงานหลัก มีทั้งบวชลูกแก้ว และบวชพระนาค หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า "ปอยเบิกซ์ดี" งานที่นำขอไปแสดง รองลงมาได้แก่ ปอยข้าวสังข์ หรือการทำบุญหาคนตาย ในอดีตพบว่าโอกาสการของานขึ้นบ้านใหม่ และปอยหลวง ขึ้นอยู่กับความต้องการของผู้จัดว่าต้องการนำขอไปแสดงหรือไม่ เพราะบางงานนิยมนำลิเก หนังกลางแปลงไปแสดงมากกว่า

ปัจจุบันชนิดของงานที่มีการขอไปแสดงเพิ่มขึ้นมาจากอดีต มีทั้งที่เป็นงานบุญ งานฉลอง เช่น งานฉลองพัตยศ งานตานก๋วยสลาก งานทอดกฐิน สรงน้ำพระธาตุ งานแห่เสาไม้ค้ำ งานครบรอบวันเกิดเจ้าอาวาส เป็นต้น งานส่วนบุคคล งานแต่งงาน งานเลี้ยงในโอกาสพิเศษ เป็นต้น นอกจากนี้ในการรณรงค์เรื่องต่าง ๆ ของหน่วยงานราชการ ได้ใช้การขอเป็นสื่อในการรณรงค์ให้ความรู้แก่ประชาชนในจังหวัดเชียงใหม่ทั้งในเมืองและรอบนอก เช่น การรณรงค์เลือกตั้ง การรณรงค์ต่อต้านยาเสพติด การรณรงค์ต่อต้านโรคเอดส์ การปลูกป่า เป็นต้น

งานที่นำขอไปแสดงมากที่สุดได้แก่ งานปอยข้าวสังข์ ปอยหลวง ขึ้นบ้านใหม่ ปอยบวช สำหรับปอยบวชนี้พบว่ามีลดลงจากในอดีต เนื่องจากงานบวชปัจจุบันส่วนใหญ่นิยมบวชหมู่ มากกว่าบวชเดี่ยว และผู้เข้าเกณฑ์การบวชเนรสวนใหญ่จะเรียนหนังสือในโรงเรียน ทำให้การบวชพระลูกแก้วมีน้อยลง หรือพบเฉพาะในอำเภอรอบนอกที่ห่างจากตัวเมืองมาก ๆ ยังมีงานบวชให้เห็นอยู่และนิยมนำขอไปแสดงในงาน

นอกจากการขอจะพบในงานบุญ งานฉลองประเภทงานปอยแล้ว งานอินทิลเป็นอีกงานหนึ่งที่มีช่างขอมาขอเป็นประจำทุกปี งานอินทิลเป็นงานประเพณีของจังหวัดเชียงใหม่ ที่จัดเป็นประจำทุกปีในช่วงประมาณปลายเดือนพฤษภาคม ถึงต้นเดือนมิถุนายน ระยะเวลาใน

ในการจัดงานรวม 7 วัน โดยงานอินทิลที่จัดต่อเนื่อง ตลอด 7 วันนั้น จะมีช่างขอมาขอในงาน ทุกคืนมีการผลัดเปลี่ยนหมุนเวียนกันมาขอเป็นคู่ๆ โดยในอดีตช่างขอแต่ละคนจะพากันมาขอในงานอินทิล ทำการผลัดเปลี่ยนหมุนเวียนกันขอตลอดทั้งวันในลักษณะการขอเพื่อสักการบูชาเสาอินทิล ส่วนปัจจุบันการขอในงานอินทิลอยู่ในลักษณะของการอนุรักษ์มากกว่าการขอเพื่อขอสักการบูชาเช่นในอดีต

ภาพที่ 9 การขอคู่ระหว่างพ่อครูดวงจันทร์ วิโรจน์ กับ แม่ศรีอร บ้านต้นจั่ว
ในงานอินทิล ณ วัดเจดีย์หลวง

ภาพที่ 10 แม่ครูบัวชุม ขณะขอสอนลูกแก้วและขอมัดมือลูกแก้ว
ในงานบวชลูกแก้วภาคฤดูร้อน

ภาพที่ 11 การแสดงละครขอในเรื่อง “ใครผิด” จากวิทยาลัยนาฏศิลป์เชียงใหม่
ซึ่งมีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับยาเสพติดและปัญหาครอบครัว
นำมาแสดงในงานทำบุญเมืองเชียงใหม่ ณ. ลานประตูเชียงใหม่

ลักษณะเรื่องที่น่าไปขอในงานเนื่องในโอกาสต่าง ๆ

ผู้วิจัยสังเกตว่าเรื่องที่ช่างขอนำไปขอในงานที่แต่ละงานที่มีการว่าจ้างช่างขอให้ไปขอ มักจะเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับงานนั้น ๆ โดยตรง นอกจากนั้นจะเป็นเรื่องที่ช่างขอทำการขอลด ๆ หรือคิดขึ้นในขณะที่แสดง ซึ่งลักษณะเรื่องที่น่าไปขอในงานแต่ละงานนั้น แม่จันทร์สม สายธารา ศิลปินแห่งชาติ และช่างขออาวุโสจากบ้านป่าแงะ อำเภอแมริม ได้ให้รายละเอียดเพิ่มเติมดังนี้

“เรื่องที่น่ามาใช้ในการขอจะเป็นการขอเกี่ยวกับงานนั้น ๆ โดยตรง เช่น งานปอย ข้าวสังข์ ก็ขออ่าประวัติของผู้ตาย ในเรื่องของคนตายว่าเคยได้สร้างคุณงามความดีอะไรมาบ้าง ขอเรื่องว่าคนตายตายแล้วไปอยู่ที่ไหน นอกจากนั้นก็จะเป็นการขอเชิญวิญญาณของผู้ตายให้มารับครัวกินครัวทานโดยใช้พรรณาโวหารเชิญวิญญาณคนตายลงมา ถ้าเป็นงานขึ้นบ้านใหม่ก็จะขออ่าเรื่อง “เฮือนใหม่” ว่าเรือนที่สร้างมาเสียเงินไปเท่าไร ปลูกบ้านต้องมีเสากี่ต้น มีเสาอะไรบ้าง มีการ “แปงหอ ยอเฮือนอย่างไร” เจ้าภาพเชิญใครมางานบ้าง ใครเป็นสลา อันนี้คือรายละเอียดที่ต้องขอในงานขึ้นบ้านใหม่ ส่วนงานบวชก็จะเป็นการขอ ประวัติของผู้บวช ว่าชื่ออะไร พ่อแม่ชื่ออะไร ขอเรื่องอาณัติการบวช ขอเรื่องปฏิสนธิ ขอมัดมือลูกแก้ว เป็นต้น ถ้าเป็นของงานปอยหลวงก็จะขอเกี่ยวกับสิ่งที่ทำการฉลองในครั้งนี้ว่าคืออะไร อาจมีการเล่าประวัติของวัด ประวัติของเจ้าอาวาส หรือพระครูของวัดนี้ ขอเกี่ยวกับการทำบุญ เรื่องศีลเรื่องธรรม เป็นต้น

อันนี้จะเป็นเรื่องที่น่ามาใช้ในการขอแต่ละงาน แต่เรื่องที่น่ามาใช้ขอทุกงานคือการขอในบทหลัก ก็จะมีขอทักทายเจ้าภาพและผู้มาร่วมงาน ขอปิดเคราะห์ ปันพร ขออันเชิญ เทวบุตรเทวดา ขออัครวิกันครวตานถ้าเป็นตอนช่วงเลิงานก็จะมีขอลาเจ้าภาพ ส่วนเรื่องอื่น ๆ ที่ขอในงานก็จะเป็นเรื่องตลก ขอเกี่ยวพาราตี ขอโต้ตอบที่ต้องใช้ไหวพริบปฏิภาณ ส่วนนี้จะมีมุขตลก มีความบันเทิงสอดแทรกมากกว่า"

เรื่องที่น่ามาใช้ในการขอแต่ละงานมีความสัมพันธ์กับงานนั้น ๆ หรือเป็นการขอเพื่อกล่าวถึงเรื่องต่าง ๆ ของงาน ให้ผู้มาร่วมงานได้รับทราบ เช่น การขอเล่าประวัติของผู้ตาย ในงานปอยข้าวสังข์ การขอรายละเอียดการสร้างบ้านใหม่ ในงานขึ้นบ้านใหม่ เป็นต้น ซึ่งการขอในลักษณะดังกล่าวเป็นการขอที่เน้นการให้ความรู้ มากกว่าความบันเทิง เรื่องที่น่ามาขอในงานจึงแบ่งได้สามส่วนคือ ส่วนแรกเป็นเรื่องที่ใช้ในการขอทุกงานคือการขอในบทหลักหรือการขอบทเริ่มต้นของงาน(แต่ก็มีส่วนที่แตกต่างคือการบอกให้ทราบว่ามาขอในงานอะไร) ส่วนที่สองเป็นสาระความรู้ที่เป็นประโยชน์แก่ผู้ฟัง ได้แก่ การขอเล่าประวัติ การขอเรื่องที่เกี่ยวข้องกับงานที่ไปขอ การขอเรื่องศีลธรรม เป็นต้น ส่วนที่สามเป็นการขอในแนวบันเทิง เรื่องที่ใช้ในการขอจึงมีความสนุกสนาน มีมุขตลกสอดแทรก หรือเลือกใช้คำต่าง ๆ มาผสมผสานกันออกมาเป็นคำขอ เรื่องที่ใช้ในการขอแนวนี้จึงเป็นในแนว ขอเกี่ยวพาราตี ขอหยอกล้อเล่นกัน ขอโต้ตอบในเรื่องต่าง ๆ ที่อาศัยไหวพริบปฏิภาณ การแก้คำแก้ทางในการขอ เป็นต้น

ช่วงเวลาการขอในรอบปี

ในรอบระยะเวลา 1 ปี โดยเฉลี่ยแล้วจะมีการขอในงานต่าง ๆ ตลอดทั้งปี เห็นได้จากตารางงานของช่างขอในแต่ละเดือน พบว่ามีงานขอเข้ามาทุกเดือน ซึ่งงานขอที่มีในแต่ละเดือนมีมากน้อยไม่เท่ากัน บางช่วงบางเดือนมีงานขอมาก บางช่วงเดือนมีงานขอน้อย รายละเอียดของช่วงเวลาที่มีการแสดงขอในงานต่าง ๆ มีดังนี้

พ่อจันทร์ตา เลาคำ ช่างขอขายจากอำเภอแมริม และหัวหน้าคณะดาวล้านนา

"ช่วงเวลาที่ม้งงานขอจะมีเกือบทุกเดือนถ้าเป็นงานวัดก็จะมีตลอดเรื่อย ๆ แต่ถ้าเป็นงานของชาวบ้าน เช่น งานขึ้นบ้านใหม่ ผู้จัดจะถือเอาเดือนที่เป็นเลขคู่คือ เดือน 7 เดือน 9 และเดือนที่เป็นเลขคู่คือเดือน 4 เดือน 8 และเดือน 12 ในการจัดงาน โดยถือว่า เป็นเดือนที่เป็นสิริมงคล สำหรับงานแต่งงานช่วงกลางพรรษาจะไม่นิยมจัดส่วนมากจะ

ไปมีในช่วง เดือน 4 เดือน 6 เดือน 8 และเดือน 9 ส่วนเดือนที่ไม่นิยมจัดงานได้แก่เดือน 3 เดือน 10 และเดือน 11 "

พ่อศรีใจ พุทธราช ช่างซ่อมแซมจากบ้านเกาะกลาง ตำบลป่าแดด อำเภอเมือง เชียงใหม่

"ช่วงที่มีซ่อมมากคือช่วงที่มีงานซ่อมเข้ามามากจะเป็นช่วงตั้งแต่เดือน กุมภาพันธ์ มีนาคม ถ้าช่วงเมษายนก็มีบ้างแต่น้อยกว่า พอเดือนพฤษภาคม มิถุนายน ก็จะมีมากขึ้น ส่วนใหญ่ช่วงเดือนนี้จะเป็นงานปอยบวชเสียมากกว่าอย่างอื่น งานปอยบวชที่ไปก็มีทั้งบวช หมู่และบวชเดี่ยว ถ้าเป็นบวชเดี่ยวจะเรียกว่า "ปอยตน" "

ในแต่ละปีช่วงเวลาที่มักพบว่ามีงานแสดงซ่อมบวชที่มากที่สุดในช่วงเดือน กุมภาพันธ์ ถึง เดือนมีนาคม ช่วงเดือนเมษายนจะมีน้อยกว่า ช่วงที่เริ่มมีงานซ่อมมากอีกครั้งอยู่ในช่วงเดือน พฤษภาคม – มิถุนายน นอกจากนั้นงานบางอย่าง เช่น งานขึ้นบ้านใหม่ งานแต่งงาน ทางผู้จัด จะถือเอาฤกษ์ที่ดี หรือเลือกเดือนที่เป็นมงคล จัดงานในช่วงนั้น เช่น งานขึ้นบ้านใหม่นิยม จัดในเดือน 7 เดือน 9 เดือน 11 เดือน 4 เดือน 8 เดือน 12 เหนือ หรืองานแต่งงานนิยมจัดในช่วงเดือน 4 เดือน 6 เดือน 9 เหนือ เป็นต้น ดังนั้นในช่วงเดือนดังกล่าวจะเป็นอีกช่วงที่มีการซ่อมในงาน

จากคำบอกเล่าของแม่แสงอ้อย สุริยะมล และแม่ผ่องศรี เมืองผาน ได้เล่าถึงโอกาสการซ่อมในอดีตประมาณ 30 ปีที่ผ่านมาว่า มีอยู่สมัยหนึ่งช่างซ่อมจะหารายได้เสริมโดยการไปซ่อมกับคณะฉายหนังที่เป็นหนังวิก โดยจะไปซ่อมในบางช่วงเวลาที่ช่างซ่อมไม่มีงานซ่อมเข้ามาตามปกติหรือเป็นช่วงที่มีงานซ่อมเข้ามาน้อย ช่างซ่อมคณะต่าง ๆ จะนิยมออกตระเวนซ่อมตามหมู่บ้านหรือชุมชนต่าง ๆ ในเขตอำเภอรอบนอก โดยอาศัยไปซ่อมกับคณะฉายหนังที่เรียกว่า "หนังวิก" ซึ่งจะตระเวนไปฉายหนังตามหมู่บ้านต่าง ๆ ในอำเภอรอบนอก เนื่องจากในสมัยนั้นคนส่วนใหญ่ไม่มีโอกาสดูหนังที่ฉายตามโรงภาพยนตร์ในตัวเมืองและตามบ้านยังไม่มีวิทยุ โทรทัศน์มากเท่าใด หนังวิกนี้เป็นหนังที่เก็บเงินกับผู้เข้าชมประมาณคนละ 5 บาท ซึ่งในช่วงเดือนที่ช่างซ่อมไม่ค่อยมีงานซ่อมเข้ามาก็จะอาศัยหารายได้เสริมโดยการร่วมงานกับคณะฉายหนัง ออกตระเวนไปฉายหนังและแสดงซ่อมตามอำเภอต่าง ๆ แม่แสงอ้อย และแม่ผ่องศรีกล่าวว่า "ช่วงที่ไม่มีงานซ่อมเข้ามาตามปกติก็จะไปหาเงินด้วยวิธีนี้ รายได้ก็แบ่งเปอร์เซ็นต์กับคณะหนัง ซึ่งเราก็ต้องไปติดต่อเขาก่อน ผลดีก็คือเป็นการโฆษณาให้คนอื่น ๆ รู้จักเราเพิ่มขึ้น"

โอกาสการขอผ่านสื่อต่าง ๆ

โอกาสการขอผ่านสื่อคือ โอกาสการแสดง ขอบที่นอกเหนือจากการขอในงานโดยตรง ในที่นี้ได้แก่ การขอลงเทป และการขอออกอากาศทางสถานีวิทยุ

การขอลงเทป

การขอลงเทป คือการบันทึกบทขอ หรือเพลงขอ ที่ร้องโดยช่างขอ บันทึกลงเทป บันทึกเสียง เพื่อทำการจำหน่ายหรือเพื่อใช้ขอยกออกอากาศ ผู้วิจัยได้มีโอกาสสำรวจแหล่งที่มีการจัดจำหน่ายเทปขอ พบว่า ร้านเทปที่ทำการจำหน่ายเทปขอส่วนมากจะอยู่ในบริเวณตลาดสดต่าง ๆ ร้านที่มีพบว่ามีการวางเทปขอจำหน่าย ได้แก่ ร้านนครพาณิชย์ อยู่บริเวณตลาดวโรรสจำหน่ายเฉพาะเพลงขอสมัยเก่าประมาณที่ขอผ่านเมื่อประมาณ 20-50 ปี ร้านทิพนตร อยู่ข้างโรงหนังทิพย์เนตร เป็นร้านจำหน่ายเทปขนาดใหญ่จำหน่ายเทปขอของช่างขอที่ขอในปัจจุบัน รายละเอียดของการขอลงเทปมีดังนี้

แม่ครูบัวซอน ถนอมบุญ แม่ครูขอจากอำเภอพร้าวก

“สมัยก่อนที่จะขอลงเทปก่อนหน้านั้นได้ขอลงแผ่นเสียงมาก่อน เรื่องแรกที่ขอเรื่อง น้ำตาเมียหลวง นอกจากนั้นยังได้ขอลงแผ่นเสียงอีกหลายเรื่องโดยขอคู่กับช่างขอหลายคนด้วยกัน เช่น พ่อจันทร์ดี บ้านสามหลัง พ่อบันแก้ว บ้านทา ต่อมาเมื่อมีการอัดเพลงขอลงเทปคาสเซตจึงได้เปลี่ยนมาขอลงเทปแทน เรื่องที่ขอลงเทปสมัยก่อน มีทั้งขอเล่าประวัติ ขอเล่าเรื่องจากคำธรรม ส่วนปัจจุบันเรื่องที่ขอลงเทปที่เพิ่งผ่านมาไม่นานนี้ก็มี ขอประวัติครูบาศรีวิชัย ชุดที่ 1-2 มหาเวสสันดรชาดก พระคุณของพ่อ-แม่ ศาสนาเหมือนมหาสมบัติ 10 ประการ เป็นต้น ส่วนใหญ่เทปขอของแม่จะเป็นการขอในเรื่องที่มีเนื้อหาสาระในธรรม หรือที่แฝงข้อคิด คติสอนใจต่าง ๆ การขอซ้ำประวัติของบุคคลสำคัญต่าง ๆ เป็นต้น ซึ่งเรื่องที่ขอทั้งหมดจะเป็นลักษณะของการขอคู่ เหตุผลที่แม่เอาเรื่องต่าง ๆ เหล่านี้ลงเทปเพราะต้องการให้ผู้ฟังหลาย ๆ กลุ่มสามารถฟังได้หมด ไม่จำกัดว่าต้องเป็นกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง อีกทั้งเรื่องที่ขอก็เป็นประโยชน์แก่ผู้ฟังและยังให้สาระความรู้และข้อคิดต่าง ๆ อีกทั้งสามารถนำไปเปิดฟังในโอกาสต่าง ๆ ได้ด้วย”

พ่อครูดวงจันทร์ วิโรจน์ ครูขอประจำวิทยาลัยนาฏศิลป์

“สมัยก่อนเรื่องที่ขอลงเทปส่วนใหญ่ได้แก่ ขอเกี่ยว ขอถามอายุ ขอถามที่บ้าน เป็นต้น การขอในเรื่องลักษณะนี้สามารถนำไปเปิดในงานต่าง ๆ และนำไปขอออกอากาศทางสถานีวิทยุได้ ส่วนเรื่องที่พ่ออัดคำขอลงเทปในปัจจุบันก็จะมีขอเกี่ยว ขอเรื่องเจ้าสุวัตร-นางบัวคำ นอกนั้นส่วนใหญ่จะเน้นขอเล่าประวัติ เช่น ขอเล่าประวัติเรื่องเมืองเชียงใหม่ ขอเล่าประวัติครูบาศรีวิชัย เป็นต้น”

ในอดีตก่อนที่จะมีการบันทึกคำขอลงเทปคาสเซต ได้มีการบันทึกคำขอลงบนแผ่นบันทึกเสียง โดยห้างแรกที่บันทึกขอลงแผ่นเสียงคือ ห้างสหกวงเฮง จากกรุงเทพฯ เป็นผู้ว่าจ้างให้ช่างขอที่มีชื่อเสียงของเชียงใหม่ในอดีต เช่น พ่อจันทร์ดี บ้านสามหลัง พ่อน้อยบ้านแก้ว บ้านธา พ่อแก้วตาไหล แม่บัวซอน ถนอมบุญ แม่ชินแก้ว แม่แก้วดูน แม่คำปัน เป็นต้น มาบันทึกคำขอลงแผ่นเสียง ต่อมาเมื่อสามารถบันทึกเพลงลงเทปคาสเซตได้เพลงขอ บทขอต่าง ๆ จึงถูกบันทึกลงเทปแทนโดยเรื่องที่นิยมขอลงเทป ได้แก่ ขอเล่าประวัติ ขอเรื่องเล่าจากคำธรรมต่าง ๆ เช่น ดาววิไถ่หน้อย เจ้าสุวัตร-นางบัวคำ หงส์หิน นอกจากนี้ก็มี ขอเกี่ยวพาราสิ ขอถามอายุ ขอถามทรัพย์ ของานปอยบวช (มัดมือลูกแก้ว อ้องขวัญ) เป็นต้น

การขอลงเทปในปัจจุบันเรื่องที่นำมาบันทึกลงเทปได้แก่ ขอเล่าประวัติบุคคล ขอเล่าประวัติสถานที่สำคัญของเมืองเชียงใหม่ เช่น ขอเล่าประวัติพระธาตุดอยสุเทพ ขอเล่าประวัติเมืองเชียงใหม่ ขอธรรมะ เช่น ศีลห้า ขอเรื่องศาสนาเหมือนมหาสมมติสิบประการ ขอเรื่องวิบากกรรม นอกจากนี้ยังพบว่าการบันทึกบทขอในเรื่องที่สามารถนำไปเปิดในงานที่นิยมว่าจ้างขอได้ โดยเป็นการขอเกี่ยวกับเรื่องของงานนั้น ๆ โดยตรง เช่น ขอขึ้นบ้านใหม่ ขอมัดมือลูกแก้ว ขอมัดมือแต่งงาน ขอขึ้นปีใหม่ เป็นต้น และจากการสำรวจเทปขอที่มีในปัจจุบันพบว่าเทปขอที่ได้รับความนิยมจากผู้ฟัง ได้แก่ ละครขอแนวประยุกต์ ขอแนวตลก ขอประยุกต์แนวลูกทุ่ง เช่น เทปขอของเก่า-ดวม และบุญศรี รัตนัง จะเป็นเทปขอที่มีผู้นิยมซื้อไปฟังมาก ตัวอย่างเทปขอในแนวนี้ เช่น ชุปเปอร์ขอสุสันต์วันแต่งงาน ละครขอแนวประยุกต์ เรื่องหนุ่มนาฝั้นหวาน ขอเรื่องไถ่เกาเต๊ะสาว โดยกลุ่มผู้นิยมขอในแนวนี้ได้แก่ ผู้ชายวัยกลางคนขึ้นไป ส่วนเทปขอในแนวเล่าประวัติ และธรรมะนั้นผู้นิยมซื้อไปฟังได้แก่ กลุ่มผู้หญิงวัยกลางคนขึ้นไป และกลุ่มผู้สูงอายุทั้งชายและหญิง

การชอออกอากาศ

การชอออกอากาศ เป็น การชอโดยผ่านทางสถานีวิทยุกระจายเสียง เพื่อให้ผู้ที่นิยมฟังชอได้มีโอกาสดังกล่าวผ่านทางวิทยุ ข้อมูลการชอออกอากาศในอดีตถึงปัจจุบันมีดังนี้

พ่อจันทร์ตา เลาคำ ช่างชอขายจากอำเภอแมริม และหัวหน้าคณะดาวล้านนา

"ถ้าเป็นในสมัยก่อนทางสถานีจะมีเวลากำหนดไว้ให้เฉพาะสำหรับช่างชอ ซึ่งช่างชอคนใดจะไปออกก็ได้แต่ต้องไปจองคิวออกอากาศเสียก่อน แต่ปัจจุบันนี้ไม่มีแบบนี้แล้ว นอกจากนักจัดรายการที่เป็นผู้จัดรายการในแนวอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม จะเชิญไปออกอากาศในบางครั้งบางคราว หรืออาจจะเป็นการใช้เทปเปิดเอาก็ได้ ก็มีเช่นกัน สถานีแรกที่นำชอออกอากาศคือ วปถ. 2 ต่อมาก็มีสถานีอื่น ๆ ออกตามมาอีกหลายสถานี สมัยแรกจะมีชอคู่ชอออกอากาศอย่างเดียวละครชอเริ่มมีภายหลังประมาณ 2503-2504 มีคุณอำนาจ กล้าพัดเป็นคนริเริ่มทำออกอากาศ ส่วนที่ยังมีการชอออกอากาศในปัจจุบัน คือรายการของ คุณสว่าง สิงห์ไกรราช จะเป็นคนที่นำชอออกอากาศอย่างสม่ำเสมอ โดยเปิดชอออกอากาศทางสถานีวิทยุ วปถ. 2 เป็นประจำทุกวันอาทิตย์เวลา 9.00 – 12.00 น. นอกจากนี้ก็มีสถานี FM. 100 ช่วงของอาจารย์สนั่น ธรรมธิ ที่ทำเกี่ยวกับเรื่องเก่า ๆ เอามาเสนอมาชี้แนะกับผู้ฟัง บางครั้งก็มีการเชิญช่างชอมาออกรายการบ้างอีก 2 คนคือของคุณอำนาจ กล้าพัด หัวหน้าคณะอำนาจโชว์จะนำละครชอออกอากาศเป็นระยะ ๆ ปัจจุบันจะเน้นชอที่เกี่ยวกับการรณรงค์ ส่วนของคุณอุดม รังสี ทำรายการด้านวัฒนธรรมทางสถานีวิทยุ FM. 100 ช่วงเวลาประมาณ 17.00 น. มีการเชิญช่างชอเช่นแม่จันทร์มาให้ความรู้ด้านศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้าน บางครั้งก็นำเพลงชอที่เป็นประโยชน์มาออกอากาศในช่วงเทศกาลวันสำคัญ"

แม่จันทร์สม สายธรา ศิลปินแห่งชาติ และช่างชออาวุโส จากบ้านป่าแจะ

อำเภอแมริม

"สมัยก่อนจะได้ชอออกอากาศหลายที่ทั่วภาคเหนือ มีทั้งชอสดออกอากาศ และชออัดลงเทปแล้วนำไปฝากกับทางสถานีก็ขึ้นอยู่กับทางสถานีจะเอาออกอากาศตอนไหน เวลาไหน สถานีแรกที่ชอออกอากาศคือ สถานี วปถ. 2 ต่อมาก็มีมากขึ้น มีทั้งของ ปชส. เชียงใหม่ ทอ. รด. วปท. คราวนี้ก็คือกระจายกันไปเรื่อย ๆ

ไม่ว่าเปิดสถานีไหนก็มีขอให้ฟังกัน แต่เดี๋ยวนี้อพมีย FM. เขาก็เอาเพลงสมัยใหม่มาเปิดกัน คนก็หันไปเปิด FM. ฟังแทน AM. ขอทางวิทยุมันก็เลยลดลงไปอีกอย่างเป็นเพราะค่าเช่าเวลา ค่าสถานีมันแพงขึ้นมา สปอนเซอร์เขาไม่มีเงินพอ ก็เลยเลิกจ้างไป เหลือที่มีอยู่ก็จะมีของคุณสว่าง ที่เขานุรักษ์ เพลงพื้นบ้าน และยังมีสปอนเซอร์สนับสนุนอยู่ เขาก็ยังทำอยู่ก็แต่ไม่ค่อยได้เอาขอใหม่ ๆ มาเปิดเท่าไร ส่วนมากจะเปิดเพลงขอเก่า ๆ ตั้งแต่สมัย 30-40 ปีที่แล้วก็มี เอามาเปิดออกอากาศ ส่วนของคุณอำนวยถ้ามีคนจ้างมาก็จะทำเป็นละคร ออกอากาศเป็นช่วง ๆ ไป ไม่ได้มีประจำ"

พ่อกวนดา เขียงตา หัวหน้าขอคณะลูกทุ่งอีสานดอย

"การขอในกรณีอื่น ๆ ก็มีเหมือนกันโดยจะเป็นการขอออกอากาศทางวิทยุ เช่น สถานี วปอ. 2 เรื่องที่ขอ เช่นการรณรงค์เลือกตั้ง เรื่องสุขภาพอนามัย การดูแลรักษาสุขภาพ ขอเรื่องโรคเอดส์ โดยการขอประเภทนี้จะเป็นการร่วมมือกับหน่วยงานราชการ ซึ่งจะมีช่างขอจากคณะต่าง ๆ มาแสดงร่วมกัน การขอทางวิทยุในปัจจุบันจะเน้นในเรื่องของการรณรงค์เป็นส่วนมาก กับอีกแบบคือการขอแบบโต้ว่าทักกันแบบเรื่องแบบเก่าแบบใหม่ ผู้หญิงผู้ชายใครจะเก่งกว่ากัน แล้วขอโต้ตอบกัน แก้กันไป ช่างขอจะมีการคัดคำขอลงเทปแล้วนำไปฝากกับทางสถานีวิทยุที่มีการขอออกอากาศ ซึ่งเรื่องที่ขออาจจะนำไปออกอากาศในช่วงวันสำคัญ หรือตามสถานที่สำคัญก็ได้ (การขอออกอากาศในปัจจุบันจะมีการออกอากาศไม่แน่นอน บางช่วงบางเวลาที่เคยมีการขอออกอากาศอาจจะไม่มีการขอในช่วงนั้นก็ได้) ส่วนในสมัยก่อนจะเป็นเรื่องชาวบ้าน ๆ ขอจับกัน ขอเกี่ยวพาราสี เรื่องแต่งงาน ขอเกี่ยวกับเรื่องพื้นบ้าน เรื่องรักเรื่องใคร่"

การขอออกอากาศเริ่มมีออกอากาศครั้งแรกทางสถานีวิทยุ วปอ. 2 ในระยะแรกมีเพียงการขออย่างเดียว โดยช่างขอที่ต้องการขอออกอากาศจะมาจองเวลากับสถานีเป็นราย ๆ ไป ต่อมาในปี 2503 นายอำนวย กล้าพัต ได้ทำละครขอออกอากาศในนาม คณะอำนวยโชวี ภายหลังละครขอได้รับความนิยมมากขึ้นมีห้างขายยาในเชียงใหม่หลายห้างว่าจ้างช่างขอที่มีชื่อเสียงในขณะนั้นมาทำละครขอออกอากาศ เพื่อโฆษณาขายยาทางวิทยุตามสถานีต่าง ๆ เช่น

ปชส. ทอ. รด. วปท. เป็นต้น ได้เปิดขอออกอากาศตามมาเป็นลำดับ กระจายเสียงไปทั่วภาคเหนือ

ปัจจุบันสถานีที่มีขอออกอากาศมีจำนวนลดลง และบางสถานีออกอากาศเป็นครั้งคราวในช่วงเทศกาล งานสำคัญ หรือผู้จัดรายการนำออกอากาศเมื่อมีผู้ว่าจ้างให้นำขอออกอากาศ สำหรับสถานีที่ยังมีขอออกอากาศเป็นประจำได้แก่ สถานี วปท. 2 นำขอออกอากาศเป็นประจำทุกวันอาทิตย์ เวลา 10.00 – 12.00 น. ในรายการพื้นบ้านล้านนา โดยมี นายสว่าง สิงห์ไกรราชเป็นผู้จัดรายการ

3. ลักษณะกลุ่มผู้ฟังขออดีตและปัจจุบัน

กลุ่มผู้ฟังขอ ในที่นี้ได้แก่ ผู้ที่นิยมฟังขอ หรือชอบฟังขอ หรือมีการติดตามฟังขอเนื่องในโอกาสต่าง ๆ มาโดยตลอด กลุ่มผู้นิยมฟังขอในอดีต กับปัจจุบันเปลี่ยนแปลงไป ดังรายละเอียดต่อไปนี้

แม่ครูจันทร์สม สายธรา ศิลปินแห่งชาติ และช่างซออาวโธ จากบ้านป่าแฉะ อำเภอแมริม

“สมัยก่อนคนที่ฟังขอมีทั้งคนหนุ่มคนสาว คนเฒ่าคนแก่ คนกลางคน เขาฟังขอทั้งหมด เวลาแม่ไปขอทีก็จะมีคนมาฟังกันเป็นร้อย ๆ คนบางงานก็เป็นพัน เขาจะนั่งฟังกันเป็นระเบียบเรียบร้อย แต่เดี๋ยวนี้พวกหนุ่มสาวเขาไปนิยมทางดนตรี ทางสตริงกันมาก เขาเลยไม่ค่อยฟังขอ บางคนก็ว่ามันเก่ามันล้าสมัย เขาฟังไม่รู้เรื่อง ไม่เข้าใจ แต่พวกคนรุ่นเก่า ๆ คนกลางคนขึ้นไป คนเฒ่าคนแก่นี้เขายังฟังกันอยู่ นิยมกันอยู่มาก”

พ่อครูดวงจันทร์ วิโรจน์ ครูขอประจำวิทยาลัยนาฏศิลป์

“ในสมัยก่อนคนจะฟังขอแบบเรียบ ๆ ไม่มีความเฮฮา ไม่ชน ไม่กินเหล้าเมายา สมัยนี้จะมีเหล้ามากขึ้น คนสมัยก่อนจะนั่งฟังขออย่างเป็นระเบียบเรียบร้อย คนที่ฟังมีทุกเพศทุกวัย ส่วนสมัยนี้ส่วนใหญ่ก็จะได้แก่ ผู้เฒ่า วัยกลางคน รุ่นหนุ่ม ๆ ก็มีบ้าง แต่ถ้าเป็นบ้านนอกหรือรอบนอกก็ยังมีอยู่”

พ่อศรีใจ พุทธราช ช่างซอซายจากป่าแดด อำเภอเมืองเชียงใหม่

“คนสมัยก่อนเขาฟังขอทั้งหมดเพราะเมื่อก่อนยังไม่มีดนตรี ไม่มีละคร ไม่มีความบันเทิงอื่น ๆ เวลาว่างงานเขาก็เอามาเล่นคนที่มาก็เลยฟังขอ กัน คนสมัยก่อนเขาจะนั่งฟังขอ

แบบไม่ลืมนึกไปไหนเลย โดยเฉพาะคนเฒ่าคนแก่ เพราะเขาฟังเอาเนื้อเรื่องเอาสาระ ส่วนคนหนุ่มสาวจะไม่ค่อยตั้งใจฟังเอาเนื้อหาแต่จะเอาสนุกมากกว่า และจะมานั่งฟังมากในช่วงเย็น ช่วงหัวค่ำเพราะเป็นช่วงที่ขอแบบสนุกสนาน ขอเกี่ยวขอดีลก ปัจจุบันคนที่ยังฟังขอส่วนมากจะอยู่รอบนอก ส่วนใหญ่ก็จะเป็นวัยกลางคนและคนที่อายุสูงกว่าวัยกลางคนขึ้นไป ส่วนวัยรุ่นลงมาก็พอจะมีฟังบ้างเล็กน้อย ถ้าเป็นในเมืองคนที่ฟังส่วนใหญ่จะเป็นคนเมืองรุ่นเก่า ๆ หรือเป็นคนเฒ่าคนแก่รุ่นเก่า ๆ มากกว่า"

กลุ่มผู้ฟังขอในอดีต มีทุกเพศทุกวัยทั้งคนหนุ่มคนสาว คนกลางคน และ คนผู้สูงอายุ ทั้งในอำเภอเมืองเชียงใหม่ และอำเภอรอบนอก กล่าวคือผู้นิยมฟังขอในอดีตมีในทุกพื้นที่ในเชียงใหม่ เมื่อมีการขอในงานครั้งหนึ่งจะมีผู้มานั่งฟังขอเป็นจำนวนมาก ลักษณะการฟังขอของผู้ฟังในอดีตจะนั่งฟังอย่างเป็นระเบียบเรียบร้อย โดยคนสูงอายุจะฟังขอเอาเนื้อหาสาระ ขอเรื่องศีลธรรม และเรื่องที่แฝงคติสอนใจ หากเป็นกลุ่มหนุ่มสาว วัยกลางคนจะฟังขอในช่วงบ่ายถึงค่ำในเรื่องเกี่ยวกับการเกี่ยวพาราสี ขอแนวตลกสนุกสนาน สำหรับกลุ่มผู้นิยมฟังขออยู่ในปัจจุบัน ได้แก่ วัยกลางคน และ คนสูงอายุ ส่วนกลุ่มหนุ่มสาว โดยทั้งในเมืองและอำเภอรอบนอก มีแนวโน้มในการฟังขอลดลง

เนื้อหาการขอที่ได้รับความนิยมจากผู้ฟังกลุ่มต่าง ๆ

ผู้วิจัยสังเกตว่าเมื่อช่างขอเริ่มต้นขอจะมีคนทยอยกันมานั่งฟัง ยืนฟังขอกันเป็นกลุ่ม ๆ ทั้งผู้หญิงและผู้ชาย ผู้ที่มาฟังส่วนใหญ่หากอยู่ในช่วงเช้าจะอยู่ในช่วงอายุ 40 ปี ขึ้นไป จนถึงคนสูงอายุ กลุ่มผู้ฟังสูงวัยเหล่านี้จะนั่งฟังขออย่างตั้งใจ ไม่ยอมลืมนึกไปไหนจนเมื่อขอใกล้จบบทแล้วจึงจะลุกไปซึ่งก็จะเป็นเวลาใกล้เที่ยงพอดี ส่วนในช่วงบ่ายลงมาจะมีคนที่อายุต่ำกว่า 40 ปี เริ่มมาฟังขอกันมากขึ้น เรื่องที่ขอในช่วงนี้จะเป็นแนวบันเทิง เน้นความสนุกสนาน คนที่มาฟังขอเหล่านี้บ้างก็นั่งฟังอย่างตั้งใจ บ้างก็เกาะกลุ่มคุยกัน เมื่อตอนใดที่ช่างขอขอได้สนุกสนาน หรือถูกใจก็จะส่งเสียงเชียร์ขึ้นมา ผู้นิยมฟังขอมีหลายกลุ่มด้วยกันแต่ละกลุ่มแต่ละวัยจะนิยมฟังขอในเรื่องที่ต่าง ๆ กันออกไป ลักษณะเรื่องของผู้ฟังแต่ละกลุ่มนิยมฟังมีรายละเอียดดังนี้

พ่อนุญมา (นามสมมติ) อายุ 73 ปี ผู้สูงอายุจากบ้านแม่ควา อำเภอสันทราย

"ถ้าเป็นคนเฒ่าคนแก่รุ่นพ่อ โดยเฉพาะผู้หญิงเขาจะชอบฟังขอ เรื่องศีล เรื่องธรรม การอ้างาน อ่าประวัติอะไรแบบนี้มากกว่า โดยจะมานั่งฟังในช่วงเช้าบ้าง ตอนบ่ายหลัง

ประกอบพิธีทางศาสนาเสร็จแล้วบ้าง ส่วนพวกหนุ่มสาวและวัยกลางคนจะชอบขอแบบ
เกี่ยวพาราสี จีบกันแห่กัน ที่ใช้คำไม่สุภาพบ้าง หรือคำสองแง่สามง่ามบ้าง หรือเป็นคำ
ด่าว่ากันก็มี"

แม่ทอง (นามสมมติ) อายุ 76 ปี ผู้สูงอายุและศรัทธาวัดสวนดอก

"ถ้าเป็นขอแล้วแม่ฟังได้หลายอย่าง คือฟังได้หมด แต่ที่ชอบจริง ๆ เดียวนี้จะชอบฟังขอ
แบบศีลธรรม กับเล่าประวัติมากกว่าอย่างอื่น ส่วนพวกผู้ชายเขาก็ฟังแบบธรรมะกันบ้าง
แต่ส่วนใหญ่เขาจะชอบฟังขอเรื่องตลก ๆ สนุกสนานมากกว่า"

พ่อครูดวงจันทร์ วิโรจน์ ครูขอประจำวิทยาลัยนาฏศิลป์

"คนที่ฟังขอจะฟังขออยู่ 2 แนวด้วยกันคือขอในแนวศีลธรรม คำสอนต่าง ๆ และเรื่องที่
แฝงคติเตือนใจ คนที่ฟังขอในแนวนี้ได้แก่คนสูงอายุ โดยเฉพาะผู้หญิงจะฟังในแนวนี้
มาก ส่วนอีกแนวหนึ่งคือขอแบบตลก คนที่ชอบฟังขอประเภทนี้จะมีทุกวัยโดยเฉพาะ
ผู้ชายจะชอบฟังขอในแนวนี้มาก"

ผู้ฟังขอจะนิยมฟังขอใน 2 ลักษณะใหญ่ ลักษณะแรกคือ การขอเรื่องศีลธรรมคำสอน
การขอที่แฝงข้อคิดคติสอนใจ ขอเล่าประวัติบุคคลหรือสถานที่สำคัญ การขอในแนวนี้กลุ่มผู้ที่
นิยมฟังคือ ผู้หญิงวัยกลางคนขึ้นไป และกลุ่มผู้สูงอายุ ทั้งหญิงและชาย ลักษณะที่สองคือ
การขอเรื่องเกี่ยวพาราสี ขอในแนวตลกสนุกสนาน ขอที่ใช้คำสองแง่สามง่าม ผู้นิยมฟังขอ
ในแนวนี้คือกลุ่มคนหนุ่มสาว โดยเฉพาะกลุ่มผู้ชายทั้งวัยหนุ่ม วัยกลางคน หรือแม้แต่ผู้สูงอายุ
บางคนก็นิยมฟังขอในแนวนี้

สำหรับในอดีตมีการขออีกลักษณะหนึ่งที่มีผู้นิยมฟังกันมากในทุกกลุ่ม คือ ขอเก็บนกซึ่ง
จะขอในช่วงเย็นถึงหัวค่ำหรือช่วงสุดท้ายของการขอในงานนั้น ๆ คนที่มาร่วมงานในช่วงนี้จะมี
มากที่สุดและเมื่อมีขอเก็บนกก็จะมานั่งฟังเป็นจำนวนมาก ผู้วิจัยพบว่าสาเหตุที่คนชอบฟังขอ
เก็บนกเป็นเพราะเป็นขอที่มีความสนุกสนาน มีการใช้คำสองแง่สามง่าม มีการพูดล้อเลียนสภาพ
สังคมในยุคนั้น ๆ นอกจากนี้ยังเป็นขอที่นำเรื่องของการอนุรักษ์ธรรมชาติ ป่าไม้มาใส่ในบทขอ
ทางอ้อม โดยเป็นการบรรยายชมความงามของธรรมชาติของสองสามี ภรรยาในขณะที่เข้าไปใน
ป่า ปัจจุบันเป็นขอที่หาได้ยาก สามารถพบได้เฉพาะในพื้นที่รอบนอกที่ยังนิยมอยู่เป็นบาง
แห่ง

เหตุผลในการฟังขอ

เหตุผลในการฟังขอ คือ เหตุผลที่ผู้ฟังขอยังนิยมฟังขอจนถึงปัจจุบัน หรือเหตุผลที่ชอบฟังขอ ซึ่งผู้ฟังแต่ละคนต่างก็มีเหตุผลในการฟังขอที่แตกต่างกันไป ดังข้อมูลต่อไปนี้

พ่อคำแก้ว (นามสมมติ) อายุ 59 ปี ผู้ฟังจากอำเภอหางดง

"ที่พ่อยังฟังขออยู่เพราะเห็นว่า ถ้าเทียบขอกับเพลงสมัยใหม่แล้วขอมีประโยชน์มากกว่า เพราะขอไม่ได้ให้แค่ความบันเทิง ความสนุกอย่างเดียว แต่เพลงขอมีการแฝงเรื่องที่เป็นประโยชน์ เรื่องที่มีสาระแก่คนฟังเข้าไปด้วย ไม่ว่าจะเป็นเรื่องหลักธรรมะที่ช่างขอสามารถจะขยายความ รายละเอียดออกมาเป็นบทขอที่ทำให้พ่อและคนฟังคนอื่น ๆ เข้าใจได้ดียิ่งขึ้น หรือจะเป็นการนำเหตุการณ์ใหม่ ๆ มาเล่าก็ทำได้อย่างดีและสนุก เรื่องที่นำมาขอก็นำมาขอได้อย่างหลากหลายฟังแล้วไม่รู้ลืมหูลืมมือ ถ้าเทียบกับงานบางอย่างพอเอาดนตรีมาเล่นแทนขอแล้วไม่ค่อยเข้ากัน นักดนตรีเองก็มีลูกเล่นให้กับคนดูได้น้อยกว่าช่างขอ เวลาแสดงก็แสดงได้ไม่นานเท่า ถ้าเป็นขอแล้วเรื่องที่นำมาแสดงสามารถเปลี่ยนได้ตลอดไม่มีซ้ำกัน แล้วช่างขอยังสามารถอำหรือเล่าประวัติ เล่ารายละเอียดของงานที่จัดในตอนนั้นได้ด้วย ทำให้พ่อได้รับความรู้และรายละเอียดอะไรอย่างอื่นมากกว่าที่เคยรู้มาก่อนหน้านี้"

แม่ทอง (นามสมมติ) อายุ 76 ปี ศรัทธาวัดสวนดอก

"ที่ขอฟังขอเพราะสมัยก่อนตอนสาว ๆ มันยังไม่มีย่ออื่น ถึงจะมีลิเกมาบ้างแต่ก็ไม่สนุกและไม่ได้สาระเท่าฟังขอ อีกอย่างเรารู้เรื่องต่าง ๆ ที่มีในงานนั้นได้ก็เพราะช่างขอเขาบรรยายเขาร้องได้ละเอียด อย่างเรื่องธรรมะเขาก็อธิบายยกตัวอย่างให้เราเข้าใจได้ง่าย อย่างเมื่อก่อนมีขอเกี่ยวกับปรีชาธรรมก็ทำให้เราต้องคิดตามไปด้วย แล้วเรื่องที่เขานำมาขอก็น่าติดตามและน่าสนใจ เวลาเขาขอโต้ตอบกันก็ทำให้เราต้องคอยดูคอยเชียร์ว่าเขาจะแก้คำกันได้อย่างไร พอมาถึงเดี๋ยวนี้ที่ยังฟังอยู่เพราะเขาแก้ตัวลง เพลงสมัยใหม่มันก็ฟังไม่รู้เรื่องไม่เข้าใจ ไม่สนุก แล้วพอมานั่งฟังขอมันช่วยแก้กุ่มแก้เหงาไปได้ เวลาว่าง ๆ แม่ก็เปิดเทปขอฟังก็ทำให้รู้สึกสบายใจ มีความสุข"

นางจันทร์ดี อายุ 57 ปี ผู้ฟังจากอำเภอดอยสะเก็ด

"ที่ฟังขอเพราะว่าเพลงขอเมื่อฟังแล้วรู้สึกสนุกสนาน เพลิดเพลิน แล้วยังได้คิดสอนใจแง่คิดต่าง ๆ รวมทั้งภาษาที่ใช้ในการขอก็ต่างจากภาษาพูดทั่วไป คือมีความไพเราะ เป็น

คำกลอนที่สอดคล้องกัน อีกอย่างเป็นเพราะเดี๋ยวนี้แม่อายุก็มากแล้ว อยู่ว่าง ๆ ก็ไม่มีอะไรทำ อยู่กับบ้านเฉย ๆ มันก็เหงา พอมาฟังซอกก็ช่วยแก้กุ่มแก้เหงาไปได้"

ผู้ที่นิยมฟังซอกหรือฟังซอกเป็นประจำ ซึ่งส่วนใหญ่อยู่ในกลุ่มผู้มีอายุตั้งแต่ 50 ปี ขึ้นไปทั้งชายและหญิงมีเหตุผลในการฟังซอก เนื่องจาก เห็นว่าการฟังซอกมีประโยชน์เพราะในเพลงซอก ให้ทั้งความรู้ในเรื่องต่าง ๆ เช่น ศีลธรรม ข้อคิด คติสอนใจ ประวัติบุคคลสำคัญ ประวัติสถานที่ต่าง ๆ เป็นต้น นอกจากนี้ยังให้ความบันเทิง สร้างความ "อุมั่น" ให้แก่งานที่มีการซอก ผู้ฟังบางคนมีความเห็นว่าการใช้ภาษาในการซอกที่แตกต่างจากภาษาพูดทั่วไป คือเป็นภาษากลอนที่มีความไพเราะอ่อนหวาน ใช้คำที่น่าฟัง หรือน่าติดตาม เหตุผลอีกประการหนึ่งเนื่องจากผู้ฟังกลุ่มนี้เคยฟังซอกมาตั้งแต่สมัยหนุ่มสาว ซึ่งในสมัยนั้นยังไม่มีวิทยุอื่น ๆ เข้ามา การซอกเป็นความบันเทิงเพียงไม่กี่อย่างที่คนเหล่านี้พบเห็น การซอกในสมัยอดีตเป็นการซอกที่มีความสนุกสนาน มีการสอดแทรกความรู้ ปรัชญาธรรมให้ผู้ฟังขบคิดตาม คนกลุ่มนี้ได้เห็นและฟังการซอกในลักษณะดังกล่าวเป็นประจำก็เกิดความประทับใจในเพลงซอกจึงติดตามฟังซอกมาจนถึงปัจจุบัน เหตุผลสุดท้ายคือคนกลุ่มนี้ไม่นิยมฟังเพลงสมัยใหม่ เนื่องจากเห็นว่าไม่มีความไพเราะและไม่มีการสอดแทรกเนื้อหาเพลงซอก ประกอบกับการที่ผู้ฟังกลุ่มนี้มีอายุค่อนข้างมาก เมื่ออยู่บ้านและไม่มีอะไรทำจึงฟังซอกทดแทนเพื่อช่วยคลายความเหงาไปในตัว

4. ลักษณะกลุ่มผู้ว่าจ้างหรือผู้เชิญอดีตและปัจจุบัน

ผู้ว่าจ้างหรือผู้เชิญคือ ผู้ที่ทำการติดต่อว่าจ้างให้ช่างซอกไปซอกในงานที่ตนเป็นผู้จัดขึ้น ซึ่งมีทั้งลักษณะของผู้ว่าจ้างมีทั้งการว่าจ้างไปซอกในงานส่วนตัวทั่ว ๆ ไป หรือในงานที่จัดตามบ้าน และผู้ว่าจ้างที่ให้ไปซอกในงานที่ชุมชนจัดขึ้นหรือเป็นงานส่วนรวมของชุมชน ลักษณะและประเภทของผู้ทำการว่าจ้างซอกมาซอกในงานมีข้อมูลดังนี้

พ่อกวندا เชียงตา หัวหน้าคณะซอกลูกทุ่งฮิมดอย อำเภอแมริม

"ถ้าเป็นงานที่เป็นส่วนรวม คืองานปอยหลวง ก็จะมี ผู้ใหญ่บ้าน คณะกรรมการวัด กำนัน อาจารย์ เป็นกลุ่มเจ้าภาพ คนที่ทำการติดต่ออาจเป็นคนใดคนหนึ่งในนี้ หรือเป็นเจ้าอาวาสของวัดทำการติดต่อมาก็ได้ แต่ถ้าเป็นงานส่วนตัวเช่น ขึ้นบ้านใหม่ งานบวช งานแต่งงาน ผู้จ้างก็คือเจ้าภาพหรือเจ้าของบ้าน ในกรณีงานบวชเจ้าภาพหรือผู้ว่าจ้างอาจมีหลายคนได้ถ้าเป็นบวชหมู่ แต่บางงานก็ไม่ได้เป็นการจ้างแต่จะเชิญให้ไปร่วมงาน เช่น งานที่จัดในชุมชนของเราเอง หรือหน่วยงานเขาขอความร่วมมือให้ไปช่วยเราก็ก็นำไปได้"

พ่อจันทร์ตา เลาคำ หัวหน้าชอคณะดาวล้านนา

“ถ้าเป็นงานทั่วไป เช่น ปอยข้าวสังข์ ขึ้นบ้านใหม่ ปอยบวช ก็จะเป็นผู้จ้างคนเดียว หรือเจ้าของงานที่เป็นคนจ้างไปขอ สำหรับปอยบวชอาจเป็นการจัดร่วมกันของชาวบ้าน โดยมี ผู้ใหญ่บ้าน เจ้าอาวาส หรือคนอื่น ๆ ที่เป็นเค้าเป็นหลักของชาวบ้านจะเป็นผู้ว่าจ้างช่างชอ ส่วนปอยหลวงจะเป็นการจัดร่วมกันประกอบด้วยเจ้าอาวาส แก้ววัด แก้วบ้าน ปุจารย์ กำนัน หรือคนอื่น ๆ ที่เป็นการกรรมการวัด โดยอาศัยว่าคนกลุ่มนี้ชอบฟังชอ ชอบช่างชอ หรือเคยฟังชอของบ้านนั้นบ้านนี้ ช่างชอคู่นั้นคู่นี้มาก่อน แล้วเมื่อบ้านหรือชุมชนของตนมีงานก็จะมาพูดคุยปรึกษากันว่าจะเอาชอของใครคณะไหนมาแสดง”

พ่อครูดวงจันทร์ วิโรจน์ ครูชอประจำวิทยาลัยนาฏศิลป์

“การว่าจ้างถ้าเป็นงานส่วนรวมเช่น งานปอยหลวง ผู้ว่าจ้างคือ คณะกรรมการวัด ชาวบ้าน ถ้าเป็นขึ้นบ้านใหม่ ผู้ว่าจ้างก็คือเจ้าของบ้าน ถ้าเป็นงานบวชผู้ว่าจ้างก็คือเจ้าของงานบวช กรณีเป็นบวชหมู่จะมีผู้ว่าจ้างหลายคน และจะมีการตกลงร่วมกันว่าจะไปจัดงานที่ไหน อาจจะเป็นที่วัดหรือจุดศูนย์กลางอื่น ๆ ของชุมชน”

ลักษณะของผู้ว่าจ้างการชอในงานมี 2 ลักษณะคือการว่าจ้างโดยกลุ่มบุคคล และการว่าจ้างจากบุคคลเพียงคนเดียว ลักษณะแรกเป็นการว่าจ้างไปชอในงานส่วนรวมหรืองานที่ทางชุมชนเป็นผู้จัดขึ้น ส่วนใหญ่ได้แก่งานบุญ งานฉลองต่าง ๆ ที่จัดขึ้นในวัด เช่น งานปอยหลวง ผู้ว่าจ้างได้แก่ เจ้าอาวาส ผู้ใหญ่บ้าน หรือคณะกรรมการวัด การว่าจ้างในลักษณะนี้เป็นการว่าจ้างโดยกลุ่มบุคคลหลาย ๆ คน ซึ่งก่อนที่จะทำการว่าจ้างช่างชอมาชอในงานที่ทางชุมชนจัดขึ้น คณะกรรมการของชุมชนหรือคณะกรรมการของวัดจะทำการประชุม ปรึกษาว่าการจัดงานในครั้ง นี้ต้องการนำการแสดงใดมาให้ความบันเทิงในงานของชุมชน ในกรณีที่เป็นการนำชอมาแสดงก็ จะมีการตกลงกันอีกครั้งว่าควรนำช่างชอใด คณะใดมาชอในงาน หลังจากที่ได้ตกลงได้แล้วจึงให้ ตัวแทนในกลุ่มทำการติดต่อกับช่างชอที่ต้องการต่อไป การว่าจ้างในลักษณะที่ 2 คือการว่าจ้าง โดยบุคคลเพียงคนเดียวคือเจ้าของบ้านหรือเจ้าของที่จัดงานนั้น ๆ ขึ้น โดยเป็นการว่าจ้างไปชอ ในงานส่วนบุคคล หรือการไปชอในบ้าน เช่น งานขึ้นบ้านใหม่ งานแต่งงาน งานปอยข้าวสังข์ เป็นต้น สำหรับการว่าจ้างการชอในงานบวช อาจมีผู้ว่าจ้างได้หลายคนในกรณีของการบวชหมู่ แต่หากเป็นการบวชคนเดียวผู้ว่าจ้างคือ บิดา มารดาของผู้บวช

เหตุผลการว่าจ้างการขอในงาน

ผู้ว่าจ้างการขอในงานแต่ละประเภทมีเหตุผลในนำขอมาเล่นในงานของตนเองดังนี้

ท่านมหาจุณ นันทะจิต เจ้าอาวาสวัดศรีประดิษฐ์ อำเภอคลองสระเกศ ผู้ว่าจ้างช่างขอในงานสงฆ์น้ำพระธาตุ และงานบวชพระลูกแก้ว

“เป็นประเพณีอย่างหนึ่งที่ชาวล้านนานิยมนำมาแสดง เมื่อมีงานมงคลต่าง ๆ เกิดขึ้น มักจะนำเอาช่างขอมาแสดง เพราะถือว่าเป็นมหรสพอย่างหนึ่ง โดยเฉพาะในอดีตนั้นถ้างานไหนมีชองานนั้นถือว่ายิ่งใหญ่มาก เทียบเท่ากับดนตรีวงดัง ๆ สมัยนี้ อย่างที่ให้นำมาขอในงานสงฆ์น้ำที่วัดนี้ก็เพื่อให้มาขอเล่าประวัติการสงฆ์น้ำพระธาตุ ขอประวัติอุปสมบทพระใหม่ (เป็กตู่) และเป็นการช่วยอนุรักษ์วัฒนธรรมพื้นเมืองให้เยาวชนได้รู้เห็นและศึกษา”

ร.ต.ต บุญมี พงศ์ตัน ไวยาวัจกร วัดศรีสุพรรณ ผู้ว่าจ้างขอแสดงในงานปอยฉลองครบรอบ 500 ปีวัดศรีสุพรรณดังนี้

“เพราะถือว่าการขอนี้มันเป็นของเก่าของดั้งเดิมที่มีมานานแล้ว สมัยก่อนเมื่อมีงานปอย งานฉลองที่ไหนเขาก็นิยมนำขอมาเล่นมาแสดง มันเป็นส่วนหนึ่งกับงานฉลองต่าง ๆ ของบ้านเรา ที่ช่วยสร้างความ “อุมั่น” ให้กับงานนั้น ๆ แต่เดี๋ยวนี้มันมีน้อยลง(ในเมือง) คนรุ่นใหม่ไม่ค่อยรู้จัก ทางวัดก็เห็นว่าอยากให้คนรุ่นใหม่ ๆ ได้ฟังของพื้นบ้านของเรา อีกอย่างคำขอเพลงขอที่ใช้ภาษาพื้นเมืองแบบปะเก่า จะได้ให้คนฟังได้ฟังคำเมืองแท้ ๆ ว่ามันเป็นอย่างไร แล้ววัดศรีสุพรรณเองก็เป็นวัดเก่าแก่อายุมาตั้ง 500 ปีแล้ว พอจัดงานก็ต้องการนำศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านมาแสดงให้คนรู้จัก อย่างขอก็เหมือนกัน ถ้าไม่อนุรักษ์ไว้มันก็สูญหาย อันนี้เป็นเหตุผลที่เอามาแสดง”

แม่บุญปัน (นามสมมติ) ผู้ว่าจ้างการขอในงานปอยข้าวสังข์ จากอำเภอฮอด

“เพราะต้องการนำขอมาอ้า(เล่า)ประวัติของพ่อ แม่ และลูกที่เสียชีวิตไปแล้ว และเพื่อให้ช่างขอมาขออันเชิญวิญญาณของผู้ตายลงมารับครัวกับครวตานที่เราได้จัดเตรียมไว้ให้กับเขา อีกอย่างพ่อ แม่ของเราก็ตอบฟังขอ พอเขาตายไปแล้วเราก็จ้างงานนี้ขึ้นเราก็ก็นำสิ่งที่เขาขอมาแสดงให้ดู แล้วบ้านอื่น ๆ พอเขามีงานปอยข้าวสังข์เขาก็ทำกันแบบนี้ทั้งนั้น เหมือนกับเป็นประเพณี คือถ้าบ้านไหนเขาพอมีเงินจ้างขอมาเขาก็จะจ้างช่างขอให้มาขอในงานเป็นการขอวันกับคืนเช่นนี้ทุกบ้าน ถ้าเป็นกลางคืนก็จะเป็น

ช่วงขอที่สนุกสนานเป็นเรื่องปาวเรื่องสาว เล่นดนตรีกัน(ซอสตริง) ช่วงนี้พวกหนุ่มสาว และคนจากบ้านอื่นเขาจะมาร่วมงานกันมาก เขาก็จะมาฟังขอแนวนี้กัน แต่ถ้าเป็นช่วงเข้าช่วงปายก็จะขอเป็นพิธีการหน่อย มีอำมาตย์พราหมณ์เจ้าภาพ เชิญเทวบุตรเทวดา อำมาตย์ของคนตาย คนแถวบ้านเขาก็มาช่วยงานกันเราก็ต้องมีอะไรมาให้เขาฟังจะได้ไม่เบื่อ แล้วคนส่วนใหญ่แถวบ้านนี้เขาก็ก็นั่งฟังขอกันอยู่ ส่วนการแสดงอย่างอื่นที่นี้ไม่มีใครเอามาแสดงเอามาเล่น ถ้าจัดงานนี้เขาจะเอาขอมาเล่นอย่างเดียว ถ้าคนฐานะไม่ค่อยดี เขาก็จัดเหมือนกันแต่เขาจะเปลี่ยนเอาเทพมาเปิดแทน เป็นเทพขอเรื่องปอยข้าวสังข์"

เหตุผลที่ผู้จัดงานนิยมนำขอมาแสดงในงาน มีเหตุผลหลายด้านด้วยกัน ผู้ว่าจ้างส่วนหนึ่งมีเหตุผลในการว่าจ้างช่างขอมาขอในงาน เพราะเห็นว่าการขอเป็นการแสดงพื้นบ้านที่มีมานาน ใช้แสดงใช้เล่นในงานปอย งานฉลองต่าง ๆ ทั้งในงานที่ชุมชนจัดขึ้นและงานที่เป็นงานของบุคคลทั่วไป เช่น งานปอยหลวง งานปอยบวช งานปอยข้าวสังข์ งานขึ้นบ้านใหม่ ในอดีตถือว่างานใดที่นำขอมาแสดงในงานคนในชุมชนจะถือว่างานนั้นเป็นงานขนาดใหญ่ ผู้ว่าจ้างกลุ่มนี้เห็นว่าปัจจุบันการขอมีให้เห็นน้อยลง โอกาสในการฟังเพลงขอเช่นในอดีตลดลง โดยเฉพาะในตัวเมือง ดังนั้นเมื่อชุมชนของตนมีการจัดงานบุญ งานฉลองขึ้นจึงนำขอมาเล่นเพื่อเป็นการอนุรักษ์ไม่ให้สูญหายและให้เป็นที่รู้จักของคนรุ่นใหม่ อีกเหตุผลหนึ่งคือ การขอเป็นความบันเทิงที่สร้างความสนุกสนาน แก่ผู้มาร่วมงาน ในเขตรอบนอกหรือตามอำเภอรอบนอกยังมีผู้นิยมฟังขออยู่ โดยเฉพาะคนสูงอายุและคนในวัย 40 ปีขึ้นไปส่วนใหญ่ยังชอบฟังขอ เมื่อมีการจัดงานในชุมชนขึ้นกลุ่มคนเหล่านี้ซึ่งบางส่วนเป็นคณะกรรมการของชุมชน เป็นคณะกรรมการวัด หรือเป็นผู้มีบทบาทในชุมชน จึงตัดสินใจร่วมกันในการนำขอมาเล่นในงาน เหตุผลประการสุดท้าย ผู้ว่าจ้างต้องการให้ช่างขอมาขอในงานเพื่อเล่าเรื่องต่าง ๆ ในงาน ไม่ว่าจะเป็นการเล่าประวัติของเจ้าภาพ การเล่าประวัติของวัด ประวัติเจ้าอาวาสหรือพระครูสำคัญ ๆ ของวัดนั้น ในอดีต(ในกรณีที่เป็งานฉลองของวัด) การเล่าประวัติของผู้ตายและการอันเชิญวิญญาณผู้ตายเป็นการรับขวัญกันครวตาน ในงานปอยข้าวสังข์ การขอมัดมือลูกแก้วในงานปอยบวช เป็นต้น ซึ่งหากเปรียบเทียบกับความบันเทิงและการแสดงอื่น ๆ แล้วไม่สามารถทำได้เหมือนการขอ

การที่ขอสามารถขอในเรื่องต่าง ๆ ได้อย่างหลากหลายในแต่ละงาน ผู้วิจัยพบว่าการแสดงและความบันเทิงอื่น ๆ ไม่สามารถทำได้เท่ากับการขอได้ทำให้ทั้งความบันเทิงและสามารถนำไปใช้ในลักษณะของพิธีการได้ หรือนำขอไปเป็นส่วนหนึ่งของพิธีกรรมในงานของตน เช่น การขอในงานปอยบวช เจ้าภาพมิได้นำขอมาเพื่อให้ความบันเทิงอย่างเดียว แต่นำไปใช้เป็นส่วนหนึ่ง

ของพิธีกรรมในช่วงบ่ายคือ การมัดมือลูกแก้ว ช่างขอจะทำหน้าที่ในการขอเรียกขวัญ และมัดมือลูกแก้ว หรือพระบวชใหม่ รวมทั้งบิดา มารดาของผู้บวชก็จะมีการมัดมือให้พร้อม ๆ กัน การที่ช่างขอบางช่วงถูกนำเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของพิธีกรรมในงาน นับเป็นอีกเหตุผลหนึ่งที่ผู้ว่าจ้างนำขอมาแสดงในงานของตน ซึ่งหากเปรียบเทียบกับ การแสดงและความบันเทิงชนิดอื่น ๆ เช่น ลิเก ดนตรีลูกทุ่ง แล้ว ไม่สามารถเข้ามามีบทบาทในส่วนของพิธีกรรมได้

ในกรณีของงานปอยข้าวสังข์ หรือการทำบุญอุทิศแก่ผู้ตายครบร้อยวัน (หรือมากกว่านั้น) จะเห็นได้ว่าทางผู้จัดงานไม่นิยมนำการแสดงอื่น ๆ มาแสดงแทนขอ เห็นได้จากกรณีที่ผู้จัดมีฐานะไม่ดีพอที่จะว่าจ้างขอมาได้ก็ทำการเปิดเพลงขอเรื่องปอยข้าวสังข์แทน หรือในกรณีที่ผู้จัดมีฐานะดีพอก็ยังนิยมว่าจ้างขอมาขอในงานปอยข้าวสังข์ เพราะทางผู้จัดหรือผู้จ้างต้องการให้ช่างขอมาขอเล่าประวัติของผู้ตายให้แก่ผู้มาร่วมงานของตนฟัง ซึ่งการขอเล่าประวัติผู้ตายนี้เปรียบเหมือนการประกาศคุณงามความดีของผู้ตายให้ผู้มาร่วมงานได้รับทราบโดยผ่านการขอ ส่วนที่นำการขอไปใช้ในส่วนของพิธีกรรมเมื่อมีการขออันเชิญวิญญาณของผู้ตายมารับครัวกินครัวตานั้น ผู้วิจัยพบว่าการขออันเชิญวิญญาณของผู้ตายนี้จะเป็นการเชิญผ่านคนทรงหรือร่างทรง ในจังหวัดเชียงใหม่อำเภอที่นิยมจัดงานปอยข้าวสังข์ ได้แก่ อำเภอจอมทอง อำเภอฮอด อำเภอดอยเต่า อำเภอแม่แจ่ม ส่วนอำเภออื่น ๆ ไม่นิยมจัดงานดังกล่าว เหตุผลดังกล่าวข้างต้นจึงเป็นเหตุผลที่ทำให้ผู้จัดงานปอยข้าวสังข์ว่าจ้างขอมาแสดงในงานของตน

การติดต่อและข้อตกลงในการว่าจ้างระหว่างช่างขอกับผู้ว่าจ้าง

เมื่อมีการว่าจ้างช่างขอมาขอในงาน ผู้ว่าจ้างจะมีการติดต่อไปยังช่างขอที่ต้องการว่าจ้าง เมื่อติดต่อกับช่างขอที่ต้องการว่าจ้างได้แล้ว ก็จะมีการนัดหมายทำข้อตกลงในการว่าจ้างร่วมกัน โดยทำเป็นสัญญาว่าจ้างหรือทำหนังสือสัญญาการว่าจ้าง มี 2 ฉบับ ฉบับหนึ่งเป็นของผู้ว่าจ้าง อีกฉบับเป็นของช่างขอ ภายในหนังสือสัญญาจะมีรายละเอียดข้อตกลงปลีกย่อยในเรื่องต่าง ๆ เช่น วันเวลาที่ให้ไปขอในงาน สถานที่ทำการขอ งานที่ไปขอ จำนวนผู้ขอในงาน ราคาที่ว่าจ้าง เป็นต้น ซึ่งข้อมูลของการติดต่อและข้อตกลงในการว่าจ้างระหว่างช่างขอกับผู้ว่าจ้างมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

แม่ครูบัวซอน ถนอมบุญ ช่างซ่อมหญิงจากอำเภอพร้าว

“ผู้ที่ต้องการติดต่อเพื่อว่าจ้างช่างซ่อมมาซ่อมในงานมีวิธีในการติดต่อและเลือกช่างซ่อมที่ต้องการหลายทางด้วยกัน คือ หากเจ้าของงานต้องการว่าจ้างช่างซ่อมส่วนใหญ่จะมีการสอบถามจากคนที่รู้จักที่เคยจ้างซ่อมมาก่อนว่าช่างซ่อมคนไหนขอดีขอสนุก ซึ่งช่างซ่อมแต่ละคนก็จะมีคุณสมบัติลักษณะพิเศษที่แตกต่างกันไปคือดีไปคนละอย่าง บางคนก็ดีไปทางสาระ บางคนก็ดีไปทางหุ่นร่างงาม บางคนก็มีเสียงดีเสียงไพเราะ บางคนก็มีความคิดดี ซึ่งเจ้าภาพก็จะเลือกเองว่าต้องการช่างซ่อมแบบไหนหรือชอบแบบไหน หรือบางครั้งผู้ร่วมงานเองก็อาจเป็นผู้บอก(แนะนำ) หรือขอให้เจ้าภาพเชิญช่างซ่อมคนนั้นคนนี้ที่ตนชื่นชอบให้มาแสดงในงานของเจ้าภาพก็ได้ แต่เจ้าภาพรู้จักกับช่างซ่อมที่ต้องการว่าจ้างอยู่แล้วก็จะมี การติดต่อไปโดยตรง อย่างผู้ที่ว่าจ้างแม่จะทำการติดต่อกับแม่โดยตรงคือการโทรมาหาที่บ้านของแม่ที่อำเภอพร้าวหรือโทรมาหาที่บ้านพ่อจันทร์ที่อำเภอแมริมในช่วงที่แม่มาพักอยู่ที่นั่น จากนั้นก็จะมาทำหนังสือสัญญาตกลงกันว่าจะไปทำงานอะไร ที่ไหน ราคาเท่าไร ปกติถ้าไปก็ประมาณ 5000 – 6000 บาทขึ้นไปถ้าเป็นขอคู่ ส่วนละครขอก็อีกราคาหนึ่ง”

พ่อกวندا เชียงตา หัวหน้าคณะขอลูกทุ่งฮิมดอย อำเภอแมริม

“ผู้ที่ต้องการ(เจ้าภาพ)ให้มีการนำซ่อมมาแสดงในงานก็จะมีภาระหน้าที่ของช่างซ่อมคู่ที่ต้องการให้ไปแสดง ทางเจ้าภาพจะมีการติดต่อกับช่างซ่อมที่ต้องการว่าจ้างให้ไปแสดงว่าจะให้ไปแสดงในวันไหน ช่วงเวลาใด เป็นการขอทั้งวัน ครึ่งวัน หรือขอวันกับคืน ถ้าช่างซ่อมว่างในช่วงนั้นพอดีก็จะมี การติดต่อกับผู้ว่าจ้างให้มาทำสัญญาการว่าจ้างอีกที ราคาในการขอแต่ละครั้งจะขึ้นอยู่กับระยะทางใกล้ ไกลที่ต้องไปขอ เวลาที่ใช้ในการขอ ซึ่งโดยทั่วไปจะเริ่มต้นที่ราคาประมาณ 8,000 ขึ้นไป การติดต่อถ้าหากผู้ว่าจ้างรู้จักช่างซ่อมที่ต้องการว่าจ้างอยู่แล้วก็จะติดต่อกันทางโทรศัพท์ ส่วนในกรณีที่เจ้าภาพไม่รู้จักช่างซ่อม เขาก็จะใช้วิธีการสอบถามเอาจากบ้านที่เคยมีงาน ว่าเขาไปหาช่างซ่อมมาจากไหน ติดต่อกันอย่างไร ส่วนตัวช่างซ่อมเองก็จะมีเบอร์โทรศัพท์ไว้ติดต่องานหรือแจกนามบัตรที่อยู่ที่สามารถติดต่อกลับไปได้ ส่วนช่างซ่อมที่จะไปขอในงานอาจจะมีคู่เดียวหรือหลายคู่ก็ได้ (ปกติจะมี 2 คู่) ขึ้นอยู่กับเจ้าภาพต้องการช่างซ่อมจำนวนเท่าใดคือต้องการให้ไปขอเป็นคู่หรือไปขอแบบละครขอ”

พ่อศรีใจ พุทธราช ช่างซ่อมสายจากป่าแดด อำเภอเมืองเชียงใหม่

"เวลาคนที่จ้างช่างขอไปงานเขาจะติดต่อก็จะติดมากับช่างขอที่ต้องการให้ขอโดยตรงหรือผ่านมาทางหัวหน้าคณะ จากนั้นช่างขอก็จะติดต่อไปยังช่างที่จะมาร่วมขอด้วย ยกตัวอย่างเช่น การรับงานในวันที่ 11 เมษายน นี้ผู้ว่าจ้างเป็นคนติดต่อกับแม่จันทร์สม แม่จันทร์สมก็ติดต่อมาหาพ่ออีกทีให้ไปขอคู่ด้วย หลังจากนั้นเจ้าภาพก็ต้องมาหาที่บ้านอีกครั้งเพื่อทำสัญญาว่าจ้าง จะมีหนังสือสัญญา 2 ฉบับ ฉบับหนึ่งเป็นของผู้ว่าจ้าง อีกฉบับเป็นของช่างขอที่รับว่าจ้างเก็บไว้เป็นสำเนา ในหนังสือสัญญาก็มีรายละเอียดเกี่ยวกับวัน เวลา สถานที่ที่ไปขอว่า ไปขอที่ไหน จังหวัดอะไร บ้านไหน มีการทำมัดจำล่วงหน้าโดยผู้จ้างจะจ่ายเงินให้ช่างขอ 10-20 เปอร์เซ็นต์ของค่าจ้าง จากนั้นเมื่อช่างขอไปขอที่งานแล้วผู้ว่าจ้างก็จะจ่ายเงินส่วนที่เหลือมาให้ ราคาค่าจ้างจะคิดตามระยะทางที่ไปขอ ถ้าไปขอไกล ๆ ถึงลำพูน ลำปาง ก็จะคิดค่าจ้าง 7000 – 8000 บาทขึ้นไป ส่วนในเชียงใหม่ถ้าใกล้ในเมืองก็จะคิดประมาณ 6000 – 7000 บาท แต่ถ้าไกลจากตัวเมืองมาก เช่น อำเภอแม่แจ่ม อมก๋อย ฝาง ก็จะคิดเป็น 10000 บาทก็มี อันนี้คือไปขอทั้งวันแต่ถ้าไปขอแค่ครึ่งวันก็คิดราคาประมาณ 3000 – 4000 บาท"

เมื่อทางผู้ว่าจ้างหรือผู้จัดงานสามารถตัดสินใจว่าต้องการนำช่างขอคู่ใด คณะใดมาขอในงานได้แล้ว ก็จะมีการติดต่อระหว่างช่างขอกับผู้ว่าจ้างช่างขอไปขอในงาน การติดต่อมีหลายลักษณะคือ การติดต่อกับช่างขอที่ต้องการให้ขอโดยตรงหรือติดต่อผ่านมาทางหัวหน้าคณะ จากนั้นช่างขอที่รับงานก็จะติดต่อไปยังช่างที่จะมาร่วมขอด้วย

ปัจจุบันผู้ทำการว่าจ้างช่างขอจะติดต่อกับช่างขอโดยการโทรศัพท์มายังบ้านของช่างขอที่ต้องการว่าจ้างโดยตรง เนื่องจากช่างขอจะมีเบอร์โทรศัพท์สำหรับการติดต่อกับงานต่าง ๆ อยู่แล้ว โดยผู้ว่าจ้างอาจมีการสอบถามจากผู้ที่เคยจัดงานและนำขอมามาแสดงในงานของตนมาก่อน หรือสอบถามจากทางสถานีวิทยุที่มีการขอออกอากาศแล้วช่างขอได้ทิ้งเบอร์โทรศัพท์ไว้ ในกรณีนี้ทางผู้จัดรายการวิทยุอาจเป็นตัวกลางในการติดต่อช่างขอให้แก่ผู้ว่าจ้าง อย่างไรก็ตามเมื่อเสร็จสิ้นขั้นตอนในการติดต่อกับช่างขอผู้นั้นแล้ว ผู้ว่าจ้างจะต้องมาหาช่างขอที่บ้านเพื่อทำข้อตกลงและสัญญาการว่าจ้างร่วมกัน โดยเป็นการทำหนังสือสัญญาว่าจ้างที่ช่างขอเป็นผู้ร่างรายละเอียดต่าง ๆ เกี่ยวกับข้อตกลงในการขอเอาไว้ ซึ่งผู้ว่าจ้างกับช่างขอจะถือหนังสือสัญญานี้คนละฉบับ ในหนังสือสัญญาจะมีการทำข้อตกลงร่วมกันโดยมีรายละเอียดในเรื่องของงานที่ว่าจ้างให้ไปขอ สถานที่ และวันเวลาในการไปขอ มีการทำมัดจำล่วงหน้าประมาณ 10-20

เปอร์เซ็นต์ของราคาที่ว่าจ้าง ตามปกติ ราคาที่ว่าจ้างขอทั่วไปขึ้นอยู่กับระยะทางที่ไปขอ ระยะเวลาที่ทำการขอและจำนวนของผู้ขอ ส่วนใหญ่ราคาว่าจ้างในกรณีการขอคู่ทั้งวันเริ่มต้นที่ 8000 บาท หากเป็นการขอครึ่งวันราคาประมาณ 3000-4000 บาท ส่วนละครขอจะเริ่มต้นที่ ราคาประมาณ 15000 บาทขึ้นไป

ตอนที่ 3 ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการคงอยู่ของขอ

ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการคงอยู่ของขอมีหลายปัจจัยด้วยกัน ปัจจัยสำคัญที่เกี่ยวข้องกับการคงอยู่ของขอในที่นี้ประกอบด้วย ศิลปินและคณะขอ กลุ่มผู้ฟังขอ กลุ่มผู้จ้างหรือผู้เชิญ โอกาสในการแสดงขอและการเผยแพร่การขอผ่านสื่อต่าง ๆ ดังรายละเอียดดังต่อไปนี้

1. ศิลปินและคณะขอ

ศิลปินและคณะขอเป็นปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการขอโดยตรง เนื่องจากเป็นผู้ผลิตผลงานขอ ออกมาให้บุคคลทั่วไปได้รับรู้และรับฟัง ศิลปินในที่นี้คือ ช่างขอ ทำหน้าที่ในการขอหรือขับร้อง เรื่องต่าง ๆ ให้เป็นเพลงขอ ศิลปินและคณะขอมีส่วนช่วยให้การขอคงอยู่ได้ด้วยวิธีการต่าง ๆ เช่นการตั้งคณะขอ การรวมกลุ่ม การปรับรูปแบบในการแสดง และ การถ่ายทอดการขอสู่ผู้เรียนกลุ่มต่าง ๆ

1.1 การตั้งคณะขอ

ในอดีตประมาณ 50 ปีที่ผ่านมาช่างขอยังไม่มีมารวมตัวกันในลักษณะของการตั้งเป็นคณะขนาดใหญ่ ที่เรียกว่า “คณะขอ” เช่นในปัจจุบัน ช่างขอแต่ละคนจะทำงานในลักษณะอิสระ หรือเป็นศิลปินอิสระมากกว่า จะมีการติดต่อกันเมื่อมีการผู้ว่าจ้างให้ไปขอคู่ร่วมกันในงานต่าง ๆ ซึ่งตามปกติช่างขอที่ขอคู่ร่วมกันหรือที่เรียกว่า “คู่ถ้อง” มักจะมีคู่ขอประจำหรือบางครั้งก็อาจจะมีการสับเปลี่ยนไปขอกับช่างขอคนอื่น ๆ เมื่อทางผู้ว่าจ้างขอมาหรือเมื่อคู่ขอประจำของตนรับงานขอไปก่อนแล้ว

การรวมตัวในลักษณะของคณะเริ่มมีเมื่อประมาณ 40 กว่าปีที่ผ่านมา เมื่อเริ่มมีการเพิ่มรูปแบบการขอจากการขอคู่มาเป็นการขอในแบบของละคร หรือที่เรียกว่า “ละครขอ” เนื่องจากละครขอเป็นการขอที่ต้องใช้ผู้แสดงจำนวนมาก การติดต่อช่างขออิสระมาแสดงเป็นครั้งคราวไม่มีความสะดวกเท่าที่ควร จึงมีการรวมกลุ่มของช่างขอที่รู้จักกันหรือเคยเป็นคู่ถ้องร่วมขอด้วยกันมาก่อน แล้วตั้งเป็นคณะละครขอขึ้นมา คณะแรก ๆ ที่เป็นที่รู้จักในสมัยนั้นคือ คณะสามปอยหลวงมีคุณอำนวย กล้าพัฒน์เป็นหัวหน้าคณะ ต่อมาภายหลังได้เปลี่ยนชื่อเป็น คณะอำนวยโชวี ต่อมาเมื่อละครขอได้รับความนิยมมากขึ้นจึงมีคณะต่าง ๆ เกิดขึ้นอีกหลาย

คณะซึ่งหัวหน้าคณะขอบางคณะก็คือช่างขอที่แยกตัวออกมาจากคณะอำนวยการไหว้เดิม
ดังรายละเอียดจากช่างขอผู้ให้ข้อมูลหลักดังนี้

พ่อจันทร์ตา เลาคำ หัวหน้าคณะดาวล้านนา

“การรวมกลุ่มของช่างขอจะออกมาในรูปของคณะขอโดยคณะขอที่มีในปัจจุบันมีหลาย
คณะด้วยกัน ได้แก่ คณะบุญศรี รัตตัง คณะเก่า-ต๋วม คณะลูกแมปิง คณะจันทร์สม
สายธราฯ คณะอำนวยการไหว้ คณะศรีสมเพชร 2 นอกนั้นก็ยังมีคณะย่อยๆ อีกหลายคณะ
เช่น คณะลูกทุ่งฮิมดอย(ของพ่อกวนดา) คณะดาวรุ่ง (ของแม่แสงเอ๋ย) คณะวันเพ็ญ
คณะปันแก้ว-สมหมาย คณะเรวัตติ-ลำจวน คณะสุ้นทา คณะเสี่ยงขอสันป่าตอง เป็นต้น
การรวมกลุ่มในแต่ละคณะกลุ่มหนึ่งก็จะรวมกันโดยใช้ช่างขอผู้ชายประมาณ 4- 5 คน
ช่างขอผู้หญิงประมาณ 6- 7 คน ถ้ารวมช่างปี ช่างซึ่งเข้าไปด้วยก็รวมประมาณ 14 – 15 คน
ส่วนการช่วยเหลือกันในกลุ่ม จะเป็นในกลุ่มที่ให้ความช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เวลาที่ได้
งานก็จะแบ่งไปให้กลุ่ม บางทีเขาได้งานเขาก็เอามาให้ บางครั้งก็เป็นการร่วมสามัคคี
ซึ่งกันและกันไม่ว่าจะเป็นเมืองพร้าว เมืองฝาง หรือที่อื่น ๆ ถ้าหมู่ที่อยู่เป็นกลุ่มเป็นคณะ
ก็จะให้อยู่ร่วมกัน ส่วนพวกที่ไม่อยู่เป็นกลุ่มเป็นคณะก็ต้องอาศัยซึ่งกันและกัน”

พ่อสิงห์ใจ พุทธราช ช่างขอจากบ้านเกาะกลาง ตำบลป่าแดด อำเภอเมืองเชียงใหม่
“คณะขอคณะหนึ่งประกอบด้วยช่างขอผู้ชาย 5 คน ช่างขอผู้หญิงประมาณ 7 – 8 คน มี
ช่างปีอีก 4 คน นอกนั้นก็จะมีพวกดนตรีดีดกีตาร์ที่เพิ่มเข้ามา และมีนักร้องตาม
ห้องอาหารที่ไปจ้างให้มาร้องในงาน ในช่วงตอนเย็นๆ ถึงหัวค่ำ เพื่อให้เป็นตัวชูโรง ตอน
ช่วงร้องเพลงหรือเอามาเต้นเป็นทางเครื่อง ส่วนในกลุ่มช่างขอเองแม้จะไม่ได้อยู่คณะ
เดียวกันก็จะมีช่วยเหลือตลอด บางครั้งถ้าคณะอื่น ๆ รับงานแล้วไปไม่ได้เพราะรับ
งานอื่นมาก่อน ก็จะมีการติดต่อมาให้ช่างขอที่ว่างไปรับงานแทน หรือถ้าเราเองมีงานเรา
แล้วไปไม่ได้ก็จะรับเผื่อให้เช่นกัน เป็นลักษณะการรับงานเผื่อกัน”

การรวมกลุ่มของช่างขอในปัจจุบันส่วนใหญ่อยู่ในลักษณะของคณะ คณะขอคณะหนึ่ง
ประกอบด้วยช่างขอผู้ชาย 5-6 คน และช่างขอผู้หญิง 7-8 คน ช่างปี 3-4 คน ช่างซึ่ง 1 คน หาก
เป็นคณะขนาดใหญ่จะมีนักดนตรีที่เล่นดนตรีสากลอยู่ประจำคณะขอด้วย และมีนักร้องซึ่งว่าจ้าง
มาจากร้านอาหารมาร้องเพลง หรือเป็นนักร้องประจำของคณะ การที่คณะขอมีนักร้อง นักดนตรี
ในคณะเนื่องจากลักษณะการขอในปัจจุบันมีการขอสดริงและการเล่นดนตรีเข้ามา ซึ่งเป็นที่นิยม

ในกลุ่มผู้ว่าจ้างบางกลุ่มที่นิยมให้มีการแสดงลักษณะนี้ในงานของตนในช่วงกลางคืน เช่น ในงานขึ้นบ้านใหม่ งานบวช งานเลี้ยง งานแต่งงานงานปอยข้าวสังข์ เป็นต้น โดยผู้วิจัยพบว่านักร้องที่อยู่ประจำคณะขอบางส่วนสามารถขอได้ และช่างขอรุ่นใหม่ ๆ ที่อยู่ในคณะขอเช่น คณะลูกแม่ปิง เป็นได้ทั้งนักร้องและช่างขอ รวมทั้งสามารถเดินเป็นทางเครื่องในงานได้

การรวมกันเป็นคณะขอทำให้การขอมีการแสดงที่หลากหลายคือสามารถแสดงได้ทั้งขอคู่ธรรมดา ขอสดริง ละครขอ และการเล่นดนตรีสากล การแสดงเหล่านี้สร้างทางเลือกให้กลุ่มผู้ว่าจ้างและกลุ่มผู้ฟังได้ รวมทั้งสามารถตอบสนองความต้องการและความนิยมในเพลงขอที่มีได้ในคนทุกกลุ่ม ทุกวัย

อาจกล่าวได้ว่าปัจจุบันช่างขอมีแนวโน้มในการรวมกันของช่างขอมีวัตถุประสงค์เพื่อการจัดตั้งคณะขอหรือมีคณะขอเป็นของตนเอง โดยอาศัยชื่อเสียงที่เป็นที่รู้จักในกลุ่มคนฟังมาเป็นระยะเวลานานและการได้รับการว่าจ้างไปขอในงานเป็นไปประจำ มาเป็นหลักในการตั้งคณะใหม่ ๆ ในการวิจัยพบว่าช่างขอบางส่วนแม้จะไม่สังกัดคณะใด ๆ ก็เป็นช่างขออิสระ ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นช่างขอที่มีประสบการณ์ในการขอมานานกว่า 30 ปี แต่ช่างขออิสระก็สามารถทำงานร่วมกับช่างขอทุกคณะได้เมื่อมีการติดต่องานเข้ามาจากคณะใดคณะหนึ่ง หรืออีกลักษณะหนึ่งจะเป็นลักษณะของคณะเฉพาะกิจหรือคณะชั่วคราวที่มีการรวมตัวกันจากช่างขออิสระและช่างขอจากคณะต่าง ๆ มาร่วมขอในนามของคณะขอเดิม เช่น คณะอำนาจไชวี่ ที่ปัจจุบันเป็นการขอเฉพาะทางวิทยุ (ในบางช่วงที่มีผู้ติดต่อหัวหน้าคณะให้มาขออรรถรงค์เรื่องต่าง ๆ ออกอากาศทางหัวหน้าคณะคือ นายอำนาจ กล่าวติดก็จะทำการติดต่อช่างขอกลุ่มที่เคยเป็นช่างขอของคณะมาบันทึกละครขอออกอากาศ) หรือคณะขอใหม่ คือ คณะเสียงศิลป์ล้านนา (เป็นการนำช่างขอจากหลาย ๆ แห่งหลายคนในจังหวัดเชียงใหม่มาขอรวมกันในนามคณะเสียงศิลป์ล้านนา) เป็นคณะที่มาขอแบบละครขอออกอากาศทางโทรทัศน์ช่อง 11 ในรายการพื้นบ้านล้านนา

นอกจากนี้การมีคณะขอทำให้ช่างขอมีโอกาสในการช่วยเหลือกันในเรื่องต่าง ๆ เช่น ในด้านงานขอทำให้ช่างขอรุ่นใหม่ ๆ มีโอกาสในการแสดงขอในงานต่าง ๆ เพิ่มขึ้น ทำให้เป็นที่รู้จักของคนทั่วไป เนื่องจากในคณะขอคณะหนึ่งมีทั้งช่างขอรุ่นพ่อครูแม่ครูที่มีชื่อเสียง และช่างขอรุ่นใหม่ที่เป็นลูกศิษย์ของพ่อครูแม่ครูในคณะนั้น เมื่อมีงานขอเข้ามาช่างขอรุ่นพ่อครูแม่ครูจะเปิดโอกาสให้ช่างขอรุ่นใหม่มีโอกาสในการขอขึ้นเวทีในช่วงบ่าย หากช่างขอกลุ่มนี้ได้รับความนิยมจากผู้ฟังก็จะมีงานขอตามมา นอกจากนี้ช่างขอรุ่นใหม่มักจะขอในเรื่องเกี่ยวกับพาราสิ เรื่องในแนวตลกสนุกสนาน บางครั้งมีการประยุกต์การแสดงโดยมีการเต้น การร้องเพลงสมัย ในส่วนนี้ช่างขอ

รุ่นพ่อครูแม่ครูซึ่งมีอายุค่อนข้างมากจะไม่นิยมขอในแนวนี้นเท่าใด การที่ในคณะขอคณะหนึ่งมีช่างขอหลายรุ่นหลายวัย ย่อมสามารถตอบสนองความต้องการและความนิยมของผู้ฟังและผู้ว่าจ้างในการขอเรื่องต่าง ๆ ได้หลากหลาย ทำให้มีงานขอเข้ามามาก สิ่งต่าง ๆ ที่กล่าวมาข้างต้นนี้เองที่มีส่วนให้การมีคณะขอเป็นปัจจัยหนึ่งที่มีผลต่อการคงอยู่ของขอ

1.2 การรวมกลุ่ม

การรวมกลุ่มของช่างขออยู่ในลักษณะของการรวมกลุ่มของช่างขออาชีพที่อยู่ในพื้นที่เดียวกัน หรืออำเภอเดียวกัน โดยจะอยู่ในลักษณะของชุมชนช่างขอ คือ พื้นที่ใดที่มีช่างขอมาก พื้นที่นั้นหรืออำเภอนั้นก็จะมีช่างขอมารวมกลุ่มกันมาก โดยช่างขอที่มาจากพื้นที่เดียวกันจะมีการความช่วยเหลือกันในด้านงานอาชีพ เช่น หากช่างขอคนใดรับงานมาก็อาจติดต่อให้ช่างขอในพื้นที่เดียวกันมาขอร่วมด้วย หรือเปิดโอกาสให้ช่างขอรุ่นใหม่ ๆ ที่เป็นลูกศิษย์ของช่างขอคนใดคนหนึ่งในพื้นที่ที่ตนรู้จักมาขอในงานที่ตนได้รับการว่าจ้าง หรือเมื่อทางจังหวัดหรือชุมชนของตนมีงานช่างขอที่อยู่ในพื้นที่เดียวกันก็จะมาร่วมกันขอในงานนั้น ๆ เป็นต้น นอกจากนี้ยังพบว่าในพื้นที่ที่เป็นมีช่างขออยู่มากจะมีแนวโน้มของการผลิตช่างขอรุ่นใหม่ ๆ มากกว่าพื้นที่ที่มีช่างขอจำนวนน้อยกว่า พื้นที่หรืออำเภอที่พบว่ามีช่างขออยู่เป็นจำนวนมาก ได้แก่ อำเภอพร้าว อำเภอแมริม อำเภอสันป่าตอง การรวมกลุ่มอีกลักษณะหนึ่งคือการรวมกลุ่มของลูกศิษย์ของช่างขอที่เรียนมากับพ่อครูหรือแม่ครูเดียวกัน (ลักษณะการรวมกลุ่มในส่วนนี้ไม่ได้อยู่ในรูปของคณะขอ เพราะช่างขอที่อยู่ในพื้นที่เดียวกันไม่จำเป็นต้องอยู่ในคณะเดียวกัน ลักษณะการรวมกลุ่มส่วนนี้อยู่ในรูปของการช่วยเหลือกันในฐานะที่เป็นช่างขอในพื้นที่เดียวกัน หรือเป็นศิษย์ร่วมครูขอคนเดียวกัน หรือเคยร่วมงานกันมาก่อนมากกว่า)

ในการวิจัยพบว่ากลุ่มของช่างขอที่เป็นกลุ่มย่อยมักจะมีมาจากพื้นที่เดียวกันในอำเภอเดียวกันหรือใกล้เคียง หรือเป็นคู่ต้องร่วมขอในงานด้วยกันเป็นประจำ และอีกส่วนหนึ่งมาจากการเป็นศิษย์ร่วมครูขอคนเดียวกัน ช่างขอที่รวมกลุ่มกันในลักษณะดังกล่าวค่อนข้างมีความสนิทสนมมากกว่าช่างขอร่วมสายอาชีพเดียวกัน ทำให้การช่วยเหลือและการมีกิจกรรมร่วมกันจึงมีได้บ่อยครั้งกว่าการทำกิจกรรมร่วมกับช่างขอร่วมสายอาชีพทั่วไป

ลักษณะของการรวมกลุ่มในอาชีพเดียวกัน คือ อาชีพช่างขอ จะมีการติดพบปะกันบ่อยครั้งมากกว่าในอดีต ส่วนหนึ่งมาจากการเดินทางที่สะดวกขึ้นและช่างขอจากอำเภอรอบนอกที่อยู่ห่างจากอำเภอเมือง เช่น ช่างขอจากอำเภอพร้าว อำเภอเชียงดาว อำเภอฝาง อำเภอสะเมิง มีแนวโน้มในการย้ายเข้ามาพักอาศัยในเขตอำเภอใกล้ตัวเมือง หรือพักอาศัยในอำเภอเมือง

เชียงใหม่มากขึ้น ประกอบกับการที่ช่างขอแต่ละคนมีโทรศัพท์ที่บ้าน หรือบางกรณีมีโทรศัพท์มือถือทำให้มีโอกาสในการติดต่อนัดพบได้อย่างสะดวก

การที่ช่างขอมีการนัดพบกันบ่อยขึ้น ทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นในด้านต่าง ๆ รวมทั้งด้านการแสดงขอของแต่ละคน อันจะเป็นผลต่อการแก้ไขปรับปรุงการขอให้ดียิ่งขึ้น ในการวิจัยพบว่าการรวมกลุ่มย่อยของช่างขออาชีพบางกลุ่มที่มีชื่อเสียงและได้รับการยอมรับทั้งจากกลุ่มผู้ฟังด้วยกันและจากกลุ่มนักวิชาการมักจะได้รับเชิญจากสถาบันต่าง ๆ ให้ไปร่วมแสดงความคิดเห็นในด้านศิลปวัฒนธรรมบ่อยครั้ง ช่างขอเหล่านี้แม้จะมาจากคนละคณะแต่เมื่อมีงานที่ทางสถาบันหรือหน่วยงานด้านวัฒนธรรมติดต่อมาให้ไปขอหรือไปให้ความรู้แก่นักเรียน นักศึกษาในสถาบันก็จะมีติดต่อนัดพบเพื่อไปร่วมงานต่าง ๆ เหล่านั้น และถึงโอกาสการพบกันในงานดังกล่าวแลกเปลี่ยนความคิดเห็นทางด้านการขอของแต่ละคนไปในตัว

โอกาสของช่างขอที่สามารถมาร่วมกลุ่มกันตามปกติไม่ได้เกิดขึ้นบ่อยครั้ง เนื่องจากช่างขอแต่ละคนจะมีภาระงานที่ต้องไปขอตามที่ต่าง ๆ ตลอดทั้งปี จะมีเพียงบางช่วงระยะเวลาหนึ่งที่ช่างขอจะมีโอกาสพบปะกันได้ ซึ่งโอกาสในการรวมกลุ่มพบปะกันของช่างขอที่ผู้วิจัยพบมากที่สุดคือการร่วมในงานเลี้ยงครูประจำปีของช่างขอคนใดคนที่จัดงานขึ้น ในงานเลี้ยงครูประจำปีนี้เป็นงานที่ช่างขอจากพื้นที่ต่าง ๆ ในเชียงใหม่จะมาร่วมงานเป็นจำนวนมาก เพราะถือเป็นโอกาสในการพบปะสังสรรค์ของช่างขอในวงการซึ่งตามปกติอาจไม่ได้ร่วมงานกันหรือไม่ค่อยมีโอกาสพบกัน งานนี้จึงเป็นศูนย์รวมของช่างขอที่มาจากต่างพื้นที่ ต่างคณะ ภายในงานนอกจากจะมีการพูดคุยในเรื่องทั่ว ๆ ไปแล้ว ช่างขอกลุ่มที่สนิทสนมกันก็จะมีแลกเปลี่ยนความคิดเห็นเกี่ยวกับการขอและงานขอของตน นอกจากนี้ผู้วิจัยยังพบว่าในงานนี้จะมีช่างขอรุ่นใหม่ ๆ ที่เป็นลูกศิษย์ของช่างขอคนใดคนหนึ่งติดตามพ่อครูแม่ครูของตนมาร่วมงานด้วย โอกาสนี้พ่อครูแม่ครูจะแนะนำลูกศิษย์ของตนให้ทำความรู้จักกับช่างขอที่มาในงาน ซึ่งเท่ากับเป็นการเปิดโอกาสของช่างขอรุ่นใหม่ ๆ ให้เป็นที่รู้จักของบุคคลในอาชีพเดียวกัน เพื่อการร่วมงานและการช่วยเหลือกันในอนาคต เป็นต้น ในงานเลี้ยงครูประจำปีดังกล่าวเป็นงานที่ช่างขอทุกคนที่เป็นช่างขออาชีพจะต้องจัดขึ้นเป็นประจำทุกปี โดยเลือกวันจัดงานในวันอังคารหรือวันพฤหัสบดีของช่วงเดือน 7 หรือประมาณช่วงเดือนมิถุนายน

ในงานเลี้ยงครูดังกล่าวช่างขอจะร่วมประกอบกิจกรรมที่สำคัญคือการขอถวายให้กับครูขอ โดยช่างขอแต่ละคนที่มาร่วมงานจะผลัดเปลี่ยนกันขอจนครบ หลังจากการขอในส่วนนี้เสร็จสิ้นลงแล้วก็จะมีการเลี้ยงสังสรรค์ และมีช่างขอมาผลัดเปลี่ยนกันขอไปเรื่อย ๆ ซึ่งก็จะมีชาวบ้านที่ขอบฟังขอในพื้นที่ที่ทราบว่ามีการเลี้ยงครูขอมาคอยนั่งฟังขอด้วย โดยถือเป็นโอกาสที่

จะได้พบกับช่างขอที่ตนชื่นชอบ และได้รู้จักกับช่างขอคนอื่น ๆ ที่ตนไม่รู้จัก งานเลี้ยงครูประจำปีนี้ถือเป็นสิ่งบ่งบอกอย่างหนึ่งว่าปัจจุบันยังมีช่างขออาชีพอยู่มากน้อยเพียงใด เพราะงานนี้เป็นงานที่ช่างขอแทบทุกคนที่เป็นช่างขออาชีพจะมาร่วมงาน (เนื่องจากทางผู้จัดงานจะมีการเชิญให้ช่างขอจากที่ต่าง ๆ ให้มาร่วมงานเลี้ยงครูประจำปีของตน) ข้อสังเกตนี้เกิดจากการที่ผู้วิจัยมีโอกาสร่วมงานเลี้ยงครูประจำปีของช่างขอ 8 งานด้วยกัน โดยพบว่าในงานเลี้ยงครูทุกงาน ผู้วิจัยจะพบกับช่างขอคนเดียวกันหรือในจำนวนที่ใกล้เคียงกันในแต่ละงาน

การที่ช่างขอสามารถมีการรวมกลุ่มกันได้ถึงแม้จะไม่บ่อยครั้ง แต่การที่ช่างขอมีการช่วยเหลือกันในด้านการทำงาน การมาเข้าร่วมกิจกรรมทั้งที่ช่างขอคนใดคนหนึ่งในกลุ่มจัดขึ้น หรือกิจกรรมจากภายนอก (หน่วยงานด้านวัฒนธรรม หรือสถาบันการศึกษาต่าง ๆ) ที่ขอให้ช่างขอมาร่วมงาน ช่างขอก็ยังมีการติดต่อกับช่างขอคนอื่น ๆ โดยอาศัยความสัมพันธ์ในฐานะต่าง ๆ มาร่วมกลุ่มกันทำกิจกรรมข้างต้น ซึ่งการรวมกลุ่มในแต่ละครั้งก่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นในด้านงานขอ บางครั้งมีกล่าวถึงสถานะการณ์ของขอในปัจจุบัน อันจะเป็นผลในการร่วมกันหาแนวทางในการทำให้การขอเป็นที่นิยมของคนเชียงใหม่ต่อไป ส่วนหนึ่งที่ได้ข้อคิดจากการรวมกลุ่มของช่างขอที่ผู้วิจัยพบคือ การจัดทำโครงการสืบสานตำนานขอที่มีแม่ครูบัวซอน ถนอมบุญ เป็นตัวหลักของโครงการ แรกเริ่มมีช่างขอที่เข้าร่วมสอนขอในโครงการเพียง 1 คน แต่ปัจจุบันมีช่างขอในกลุ่มอีกหลายคนให้ความร่วมมือช่วยสอนขอให้กับผู้สนใจการขอ โดยช่างขอแต่ละคนจะเข้าสอนขอให้กับนักเรียนที่อยู่ในเขตพื้นที่ของตน ซึ่งสิ่งเหล่านี้จะมีส่วนช่วยให้การขอยังคงอยู่ต่อไป

ตัวอย่างภาพกิจกรรมจากการรวมกลุ่มของช่างขอในโอกาสต่าง ๆ

ภาพที่ 12 การรวมของช่างขอจากอำเภอต่าง ๆ

เพื่อมาร่วมขอในงานของสภาวัฒนธรรมจังหวัดเชียงใหม่ ณ. วัดสวนดอก

ภาพที่ 13 การรวมข้อของช่างของงานไหว้ครูของชมรมพื้นบ้านลานนา
ณ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

ภาพที่ 14 การชอถวายครูของช่างชอในงานเลี้ยงครูชอประจำปี
ของแม่จันทร์สม สายธารา

1.3 การปรับรูปแบบการแสดง

การปรับรูปแบบในการแสดงขอให้สามารถตอบสนองความต้องการและความนิยมของ
ทั้งผู้ฟังชอ และผู้ว่าจ้างชอ เป็นปัจจัยหนึ่งที่มีผลให้ชอยังสามารถคงอยู่ได้ เห็นได้จากการชอ
นับตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันได้มีการพัฒนารูปแบบในการแสดง จากการชอคู่ มาเป็นละครชอ
และชอสตริง ทำให้ปัจจุบันการชอมีรูปแบบการแสดงที่หลากหลายสามารถเลือกใช้ได้ตาม
ความต้องการของผู้ว่าจ้าง และผู้ฟัง นอกจากนี้การปรับเทคนิคการแสดงชอในด้านต่าง ๆ
3 ด้านหลัก คือ การปรับเนื้อหา การผสมผสานภาษาอื่น ๆ เข้ากับภาษาพื้นเมือง และการใช้

เครื่องดนตรีตะวันตกมาประยุกต์ใช้ในการขอ ทำให้การขอสามารถตอบสนองต่อความต้องการของกลุ่มคน กลุ่มต่าง ๆ และมีความสอดคล้องกับยุคสมัย

การปรับเนื้อหาที่นำมาใช้ในการขอ เนื้อหาที่ใช้ในการขอเป็นองค์ประกอบหนึ่งของการขอ ในการขอแต่ละงานพบว่าเนื้อหาการขอจะปรับเปลี่ยนไปตามลักษณะหรือชนิดของงานนั้น ๆ กล่าวคือเนื้อหาที่นำมาใช้ในการขอจะมีความสอดคล้องกับงานที่ไปขอ ในการขอในงานแต่ละงานผู้ขอจึงต้องอาศัยประสบการณ์และความรู้ต่าง ๆ นำมาใช้ดัดแปลงเป็นบทขอในการขอแต่ละครั้ง ตามปกติเนื้อหาในการขอส่วนหนึ่งมาจากบทขอหลักที่ช่างขอแต่ละคนเรียนรู้และได้รับการถ่ายทอดมาเหมือน ๆ กัน บทขอหลักดังกล่าวมีหลายบทด้วยกัน มีเนื้อหาที่สามารถนำไปใช้ในงานต่าง ๆ ได้อย่างหลากหลาย อย่างไรก็ตามบทขอหลักดังกล่าวเป็นบทดั้งเดิมที่มีการจดจำต่อ ๆ กันมา เมื่อช่างขอนำบทขอเหล่านั้นไปใช้ขอในงานก็ได้ขอตรงตามเนื้อหาที่มีในบทขอทั้งหมด แต่ช่างขอแต่ละคนจะมีการปรับปรุงดัดแปลงเนื้อหาบางส่วนให้เหมาะสมกับตนเอง กับคู่ขอ และให้เหมาะสมกับสถานการณ์ที่ไปขอในขณะนั้น โดยยังคงความหมายและเค้าโครงเดิมของบทขอหลักนั้น ๆ อยู่ ดังนั้นเนื้อหาที่ช่างขอใช้ขอในบทขอเดียวกันจึงมีการแตกเนื้อหาใหม่ ๆ ขึ้นมาเป็นจำนวนมาก ทำให้ผู้ฟังขอไม่เกิดความรู้สึกเบื่อหน่าย เมื่อต้องฟังขอในเรื่องเดิม เพราะมีเนื้อหาใหม่ ๆ เข้ามาสอดแทรกอยู่ในบทขอที่ตนเองเคยได้ฟังมาก่อนนั่นเอง

การปรับเนื้อหาในการขอส่วนหนึ่งมีผลมาจากการที่ช่างขอมีการแสวงหาความรู้ต่าง ๆ จาก วิทยุ โทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ และจากหนังสือประเภทต่าง ๆ ทำให้ช่างขอนำความรู้ที่ได้มาประยุกต์ดัดแปลงเป็นบทขอใหม่ ๆ โดยช่างขอจะอาศัยแนวทางหรือเค้าโครงของเนื้อเรื่องที่ได้ อ่าน ได้เห็นมาแต่งเป็นบทขอ ทำให้เรื่องนั้น ๆ มีความไพเราะน่าฟัง น่าติดตาม ตัวอย่างนี้เห็นได้จากบทขอส่วนหนึ่งมาจากเรื่องเล่าจากตำนาน เรื่องจากธรรมชาติ เช่น ขอเรื่องเจ้าหงส์หิน ขอเรื่องเจ้าสุวัตร-นางบัวคำ ขอเรื่องอ้ายร้อยขอต เป็นต้น ซึ่งสามารถนำมาใช้ได้ทั้งการขอแบบขอคู่เป็น เรื่องเล่า หรือนำมาใช้เป็นเรื่องในการแสดงละครขอ นอกจากนี้ช่างขอยังมีการแต่งบทขอที่ใช้สำหรับการขอคู่และละครขอที่เกี่ยวกับสภาพทางสังคม ปัญหาเศรษฐกิจ การเมือง และบทขอในเรื่องการรณรงค์ต่าง ๆ เช่น บทขอเรื่องโรงเรียนสีขาว ที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับการต่อต้านยาเสพติด ในโรงเรียน บทขอเรื่องปฏิรูปการศึกษาที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับการปฏิรูปการศึกษาในแง่ของการนำภูมิปัญญาพื้นบ้านมาใช้ในการศึกษาแผนใหม่ในโรงเรียน เพื่อให้เยาวชนที่จบไปนำความรู้และภูมิปัญญาในท้องถิ่นไปใช้ในการประกอบอาชีพภายหลังจบการศึกษา ชุดละครขอทางวิทยุ

เรื่องพลังเสียงสร้างชาติ ที่นำเสนอเนื้อหาเกี่ยวกับการเลือกตั้งแบบใหม่ ละครขอเรื่องใครผิดที่สะท้อนปัญหาเรื่องยาเสพติด เป็นต้น

เนื้อหาในการขอที่มีอย่างหลากหลาย ในปัจจุบันเป็นผลมาจากการดัดแปลงความรู้ต่าง ๆ และนำเหตุการณ์ทางสังคมปัจจุบันมาเป็นบทขอ ก่อให้เกิดการนำไปใช้ขอในงานลักษณะต่าง ๆ ได้อย่างหลากหลาย โดยเฉพาะในงานรณรงค์ต่าง ๆ ที่ปัจจุบันทางภาครัฐได้มีการส่งเสริมให้นำสื่อพื้นบ้านมาใช้ให้ความรู้แก่ประชาชนในท้องถิ่นต่าง ๆ ดังนั้นการที่ขอสามารถปรับเปลี่ยนเนื้อหาให้เข้ากับความรู้และสถานการณ์ต่าง ๆ ได้ จึงทำให้ขอสามารถตอบสนองความต้องการของคนกลุ่มต่าง ๆ และนำไปใช้ในงานที่หลากหลายประเภท

นอกจากการปรับเนื้อหาการขอที่มาจากกาแต่งบทขอใหม่ ๆ และการปรับเปลี่ยนเนื้อหาการขอให้เหมาะสมกับลักษณะงานต่าง ๆ แล้ว ยังพบว่าช่างขอมีการปรับเนื้อหาการขอโดยการดึงสถานการณ์ในขณะที่ขอ หรือจากสิ่งแวดล้อมรอบตัวขณะที่แสดงมาใช้เป็นเนื้อหาในการขอ ซึ่งเป็นลักษณะของการขอสด คือคิดเนื้อหาและคำขอขึ้นมาสด ๆ ขณะแสดงโดยไม่ได้มีการแต่งบทมาล่วงหน้า การขอสดเป็นอีกเทคนิคหนึ่งที่ช่างขอที่มีประสบการณ์ในการขอมานาน นิยมนำมาใช้ในการขอ เนื้อหาการขอสดนอกจากจะดึงจากสถานการณ์รอบข้างที่แสดงแล้ว ช่างขอยังมีการสังเกตพฤติกรรมของผู้ชมว่ามีปฏิกิริยาต่อการขอในเรื่องที่ขออย่างไร หากผู้ฟังเริ่มไม่สนใจ หรือมีกลุ่มผู้ฟังกลุ่มใหม่เข้ามาฟังแทนที่กลุ่มเดิม เช่น เริ่มมีกลุ่มวัยกลางคนและหนุ่มสาวมาฟังขอมากขึ้น ช่างขอก็จะปรับเปลี่ยนเนื้อหาในการขอให้เข้ากับกลุ่มผู้ฟังกลุ่มใหม่ หรือขอในเนื้อหาที่กระตุ้นความสนใจให้กับผู้ฟังกลุ่มนั้น ๆ ได้ กล่าวโดยรวมจะเห็นได้ว่าเทคนิคในการปรับเนื้อหาการขอเป็นหนึ่งในกรปรับเทคนิคการขอให้มีความน่าสนใจ ตอบสนองความต้องการของผู้ฟังกลุ่มต่าง ๆ เหมาะสมกับลักษณะงานที่ไปขอ และสามารถนำไปใช้ในงานต่าง ๆ ได้อย่างหลากหลาย

การผสมผสานภาษาอื่น ๆ เข้ากับภาษาพื้นเมือง ภาษาที่ใช้ในการขอหรือ “คำขอ” เป็นองค์ประกอบหนึ่งที่ช่างขอใช้ในการขอ เป็นเทคนิคหนึ่งของการขอที่ทำให้เรื่องที่ขอมีความน่าสนใจ และดึงให้ผู้ฟังนั่งฟังขอจนจบเรื่อง ไม่เกิดความเบื่อหน่าย เนื่องจากการขอเป็นการขับร้องที่มีลักษณะการร้องแบบกลอน เรื่องที่ร้องจะมีความต่อเนื่องสอดคล้องกัน มีการใช้คำเชื่อม การต่อคำ คำพ้องเสียง เป็นการขับร้องมีแบบแผนในการร้องที่ค่อนข้างชัดเจน ภาษาที่ใช้ในการขอตามปกติจะเป็นภาษาพื้นเมืองหรือคำเมืองที่มีลักษณะพิเศษกว่าภาษาพื้นเมืองทั่วไป คือเป็นภาษาที่ไม่ใช้พูดทั่วไป “คำขอ” มีลักษณะของการเล่นคำ การใช้คำเปรียบเทียบ คำสุภาษิตพื้นเมือง รวมทั้งการใช้ภาษาบาลีมาผูกเป็นคำขอ

การผสมผสานภาษาอื่น ๆ เข้ากับภาษาพื้นเมือง มีมานานแล้วแต่ในอดีตการผสมผสานคำขอจากภาษาอื่น ๆ ยังมีไม่มาก และเลือกที่จะนำมาใช้เพียงเล็กน้อย ส่วนการผสมผสานคำขอในปัจจุบันจะมีการใช้ทั้งภาษาไทยกลาง ภาษาอังกฤษ คำศัพท์จากบทเพลงสมัยใหม่ คำศัพท์สมัยใหม่ มาเป็นคำขอ ผสมกับคำขอที่เป็นภาษาพื้นเมืองหรือคำเมือง ภาษาพื้นเมืองของเชียงใหม่ที่ใช้ในปัจจุบันเป็นภาษาพื้นเมืองที่มีความแตกต่างจากภาษาพื้นเมืองในอดีตคือมีถ้อยคำและสำเนียงที่ใช้ใกล้เคียงกับภาษาไทยกลาง ผู้ฟังขอส่วนหนึ่งที่เป็นคนรุ่นใหม่มักฟังขอที่ใช้ภาษาพื้นเมืองแบบดั้งเดิม หรือภาษาปะเก่าไม่เข้าใจ แปลความหมายไม่ได้ ประกอบกับเนื้อหาที่ใช้ในการขอมีหลายลักษณะคำขอที่ช่างขอนำมาใช้ย่อมต้องมีความสอดคล้องกับเนื้อหาเหล่านั้น ซึ่งตามปกติคำขอที่ในการขอส่วนใหญ่จะใช้ภาษาพื้นเมืองเป็นหลักหรือบางเรื่องจะใช้ภาษาพื้นเมืองทั้งหมด แต่ถ้าหากเนื้อหาการขอบางเรื่องมีการอ้างอิงเรื่องราวในปัจจุบัน หรือนำเรื่องสมัยมาใช้ในการขอ ช่างขอก็ไม่สามารถที่จะนำภาษาพื้นเมืองมาใช้แต่งเป็นคำขอได้ทั้งหมด จึงต้องมีการเลือกใช้ภาษาอื่น ๆ เข้ามาผสมผสานหรือสอดแทรกเพื่อให้เข้ากับเนื้อหานั้น ๆ การผสมผสานคำขอที่เป็นภาษาพื้นเมืองเข้ากับภาษาอื่น ๆ มีผลให้การขอสามารถสื่อความหมายกับคนทุกเพศทุกวัยได้ ซึ่งจะมีผลต่อการคงอยู่ของขอคือ ทำให้ยังมีผู้ฟังขออยู่ในทุกเพศทุกวัย แม้ว่าส่วนใหญ่จะเป็นกลุ่มวัยกลางคนขึ้นไปก็ตาม แต่การพยายามนำภาษาจากเพลง ภาษาสมัยใหม่หรือภาษาที่วัยรุ่นใช้มาสอดแทรกในบทขอก็ทำให้กลุ่มหนุ่มสาวบางส่วนหันมาฟังขอและรู้จักเพลงขอมากขึ้น

ตัวอย่างของสำนวน ภาษาที่นำมาใช้ในการขอมีลักษณะดังต่อไปนี้

"วันนี้ก็เป็นวันดีศรีใสประเสริฐ มันเป็นวันล้ำเลิศยิ่งกว่าวันทั้งหลาย ผุ่งพี่น้องญาติมิตรสหาย ปากันมาว่าจะบวชละอ่อน มันก็เป็นวันดีวันงาม เป็นก็ได้จนกันกินหวานทานด้อม มีก้านมิงานว่าจะบวชละอ่อน ขอหื้อได้เป็นต้นเป็นองค์ วันนี้วันดีศรีใสสว่างพญาเจ้าช้างนั่งแท่นคำเหลือง พระเวสสันดรก็เป็นเสน่ห์เมือง เสนาเมืองเดือดสนั่นปิ่นก้อง พี่น้องข้างล่างผามป่ต้องสงกาฝนจะตกลงมาทั่วห้องเทศน์ต้อง"

(บทขอปอยบวชลูกแก้ว ของคณะสายธรา)

"สัพพิติโยวินาสันตุ อ้นความจ้งลัษขอระงับกับหาย สะปะโรโกตต้งบทยาย เปียติดังหลายอย่างได้บังเกิด พระวะต่วนตะระโยสุชี ขอหื้อเป็นปอนดีอันดีล้ำเลิศ ขอมนำเอาปิ่นองไปเกิด เวียงแก้วยอดเน ระปาน"

(บทขอลงผ้ามดาปอย แต่งบทขอโดย พ่อครูจันทรธา เลาคำ)

“มังกะละสัมพุทธเสฏโฐ มังกะโลสัมพุทธโธเลิศแล้ว ข้าจักปิดเคราะห์หี้อพระ ลูกแก้ว ขอห้อมล้อมไหม้หายสูญ เคราะห์ดังหลังอย่าได้มาถ้า เคราะห์ดังหน้าขออย่าได้มานูน เฮยเจ้าปีเฮย เคราะห์หนีไปเลยเข้าดงเข้าป่า”

(ซอมัดมือลูกแก้ว แต่งบทโดยแม่ครูคำปัน เภาใส)

“ทางรัฐบาลเป็นได้วางโครงการขอเยาวชนรุ่นหลังช่วยสืบสานเอาไว้ อาชีพอันใดที่จួយตัวเองได้ ศึกษาเอาไว้ทำมาหากิน จួយกันกอบกู้ภัยเศรษฐกิจ สร้างผลผลิตมาจากผืนแผ่นดิน ป่อว่าป่อจายป่อว่าแม่ญิง ยะจริงทำจริงตัวเก่าเป็งตัวเก่า อัดดาหี้อัดตะโนนาโถ ปอดดองกล้วยหิวโซอยากน้ำอยากข้าว มีความขยันอย่างเดียวนั้นเล่า ใจภูมิปัญญามาประกอบอาชีพ วันลุนขอห้อมมีแสงขอห้อมมีทุน ถึงป่อได้เสียนสูงก็ป่ออดป่ออยาก”

(บทขอเรื่องหน้าที่เยาวชน แต่งบทโดย แม่ครูบัวซอน ถนอมบุญ)

“อ้ายคนจันจำเป็นได้ทนปั่นรถถีบ จะถึงจำถึงฮีบมันก็ถึงเหมือนกัน เป็นมีรถเครื่องจื่อเสียงก็เลยดัง ปั่นน้อยตาจันป่อจางว่า รถถีบมันก็ถึงเหมือนกัน แต่ป๋าได้ระวังดังหลังตั้งหน้า กอนได้ยุบได้กำอีนายเขาว่า จะซื้อฮอนด้าสักคัน จะจวนป่อขายนาไปซื้อรถฮอนด้า กลัวคนเฒ่าว่าอ้ายนี้หันแต่สาว กอนอ้ายได้ขี่จะบิดจันถึงร้อยขาว อีนายเป็นสาวจะกอดแหวอ้ายปี่.....”

(บทขอสมัย แต่งบทโดย พ่อครูจันทรिता เลาคำ)

“เมื่อก่อนเป็นอ้องว่าสมัยไอโฟน เล่นมาโดยอพอลโล่สิบสอง ตั้งแต่นั้นมาเป็นสมัยวัยคะนอง พอถึงปีขาวสองเป็นยุคสกายแลป เขาเลยฮิตลูกทุ่งกล่อ่งยาว ตีงปาวตีงสาวพ็อน โดยกันเป็นแลป มันได้ผิดแผ่งมันถึงได้ผิดแบบ เลยละกรรมนิยมโบราณ”

(บทขอสมัย แต่งบทโดย พ่อครูจันทรिता เลาคำ)

“กัณนายเขาขามเป็นน้ำ น้องจันจะรับเป็นปลา นายเป็นตุ๊กก้านข้าจะเป็นเปาคา อ้ายเป็นไฉยาน้องจะเป็นแว่นแก้ว”

(บทขอเกี้ยว โดยแม่ครูบัวซอน ถนอมบุญ จากโครงการสืบสานตำนานขอ)

“ศิษย์หลายครูเหมือนงูหลายเหล่า ความเทียบเท่านี้มัน สิบน้อยบ่เต้าอาจ่าน
สิบหาตนยังบ่เต้าตุ้เจ้า สิบตริยังบ่เต้าสิบโท สิบบะโอยังบ่เต้าสิบบะป้าว สิบคน
หลอกถ้ามันอยู่ดีเก๋ มันทึงบ่เต้าป้งาว เลิง.....เมือง”

“ถ้าเฮารวมกันเฮาจะต้องได้อยู่ ถ้าเฮาแยกหมู่แล้วเฮาจะต้องตาย ฝนตกนักก็ห่มมัน
จ้างไหล.....”

(บทขอจากงานปอยหลวง โดยแม่ครูบัวซอน ถนอมบุญ กับ มานพ เมืองพร้าว 10
มีนาคม 2534)

“เอาบุญเต้ากันเหี้ยเตอะ ตัวก็ผันหาข้าข้าก็ผันหาตัว น้ำเหมืองเล็กข้ามป่าเด็กก่าย
หัว อ้ายยังฝันว่าตัวเข้ามาเกี่ยวมากอด กำผันถ้ามันจริงขึ้นมา ก็เป็นวาสนาของข้าสุดยอด
อ้ายฝันตะคิ่นม่วนไปม่วนบอด ฝันว่าได้กอด ได้ดม ฝันอะยังฝันแต่ฝันว่า ฝันนายแก้ผ้าออก
สวดอินโป๊น ฝันว่าเอามือไปชวามไสนม จักลุ่มจักบนปอเป็นอย่างตัว ๆ ตะคิ่นอ้ายฝันป่าปอใคร
ดี ฝันเอามือจัก...ลูกสะลิเข้าเข้าไปตึงสี่นิ้ว...”

(บทขอเกี่ยว โดยแม่ครูบัวซอน ถนอมบุญ จากโครงการสืบสานตำนานขอ)

จากตัวอย่างของบทขอข้างต้นจะเห็นได้ว่าสำนวน ภาษาที่นำมาใช้เป็นคำขอมีหลาย
ลักษณะ เช่น ภาษาบาลี คำเปรียบเทียบ สุภาษิต คำสองแง่สามง่าม คำพื้นเมืองแบบปะเก๋
ภาษาไทยกลาง ภาษาต่างประเทศ บางประโยคบางตอนของเพลงลูกทุ่ง เป็นต้น ซึ่งสำนวนภาษา
ต่าง ๆ เหล่านี้จะถูกเลือกนำมาใช้เป็นส่วนหนึ่งของบทขอ โดยบทขอบทหนึ่ง ๆ จะมีการนำ
สำนวน ภาษาต่าง ๆ มาใช้ผสมผสานรวมกันกับภาษาพื้นเมืองทั่วไป เพื่อให้เกิดความไพเราะ
มีความเหมาะสมกับกับเรื่องหรือเนื้อหาของบทขอนั้น ๆ ทำให้ช่างขอสามารถนำสำนวน ภาษา
เหล่านี้ไปใช้ในงานได้หลากหลายรูปแบบและยังสนองความต้องการของผู้ฟังในกลุ่มต่าง ๆ ได้
เป็นอย่างดี ดังนั้นการผสมผสานภาษาอื่น ๆ เข้ากับภาษาพื้นเมืองจึงเป็นองค์ประกอบหนึ่งที่มี
ผลต่อการคงอยู่ของขอ

การใช้เครื่องดนตรีตะวันตกมาบรรเลงประกอบการขอ เครื่องดนตรีที่ใช้
ประกอบการขอในปัจจุบันประกอบด้วยเครื่องดนตรีพื้นบ้านได้แก่ปี่และซึง ใช้ในการบรรเลง
ประกอบการขอคู่ทั่วไป และละครขอ ส่วนเครื่องดนตรีตะวันตกที่ใช้ในการขอสดจริง ได้แก่
กลองชุด และอิเล็กทรอนิกส์ การใช้เครื่องดนตรีตะวันตกในการขอเป็นการตอบสนองความต้องการ

ของผู้ฟังที่ชอบนิยมนิทรรศการและดนตรีลูกทุ่ง การขอสดริงในบางช่วงจะมีการเล่นและร้องเพลงลูกทุ่งสอดแทรกระหว่างขอ ซึ่งหากการขอที่ใช้เครื่องดนตรีพื้นบ้านก็จะมีข้อจำกัดที่ไม่สามารถตอบสนองความต้องการในส่วนนี้ได้เต็มที่ ดังนั้นช่างขอจึงต้องนำเครื่องดนตรีตะวันตกมาใช้ในการบรรเลงเพื่อให้ทำนองขอเดิมมีจังหวะและความเร็วมากขึ้น ผลที่ตามมาในการใช้เครื่องดนตรีตะวันตกในการขอคือ ทำให้มีการว่าจ้างขอไปในงานที่ตามปกติไม่มีการว่าจ้างขอมาเล่น เช่น ในงานเลี้ยง งานแต่งงาน ส่วนใหญ่ผู้ที่เล่นขอสดริงมีทั้งช่างขออาชีพและนักร้องที่มาหัดเรียนขอกับช่างขอเพื่อให้มีผู้ว่าจ้างตนไปเล่นดนตรีและขอในงาน ดังนั้นการปรับใช้เครื่องดนตรีตะวันตกบรรเลงประกอบการขอจึงมีส่วนให้การขอคงอยู่ได้ในแง่ของการสร้างโอกาสในการแสดงขอในงานที่เพิ่มขึ้น

ผลจากการปรับรูปแบบการแสดงในด้านต่าง ๆ ทำให้เกิดทางเลือกใหม่ ๆ ให้กับผู้ฟัง ผู้ชมขอรวมไปถึงผู้ว่าจ้าง การขอในงานหนึ่ง ๆ อาจไม่ได้มีรูปแบบการแสดงเพียงลักษณะใดลักษณะหนึ่งเพียงอย่างเดียว ส่วนใหญ่การขอในงานต่าง ๆ จะมีรูปแบบการแสดงในแต่ละช่วงเวลาที่เหมาะสมกับงาน เช่น ในช่วงที่งานมีลักษณะของพิธีกรรมการขอในช่วงนี้จะมีเนื้อหาสาระที่เป็นหลักการ มีรูปแบบการขอที่ค่อนข้างมีระเบียบแบบแผน แต่ในช่วงเวลาอื่น ๆ ที่พิธีกรรมของงานเสร็จสิ้นลงก็จะเป็นเรื่องของความบันเทิงเข้ามาแทนที่ เนื้อหาสาระของการขอ การนำภาษาใหม่ ๆ มาสอดแทรก รวมทั้งการเล่นดนตรีแบบตะวันตกก็จะเข้ามาในช่วงนี้ ผู้ที่เข้ามา ร่วมในงานจึงมีทางเลือกที่จะรับชม รับฟังขอในช่วงใดช่วงหนึ่งที่ตนชอบ เช่น คนสูงอายุส่วนใหญ่นิยมนิทรรศการในแนวเนื้อหาสาระ ขอเรื่องศีลธรรม ก็จะฟังขอในช่วงแรก ส่วนกลุ่มผู้ชาย วัยกลางคนจะเน้นในเรื่องความสนุกสนานบันเทิงมากกว่าก็สามารถเลือกฟังในช่วงถัดไปได้ หรือแม้แต่กลุ่มหนุ่มสาวรุ่นใหม่ก็นิยมนิทรรศการ ขอเพลงลูกทุ่งก็สามารถเลือกฟังขอในช่วงที่เป็นขอสดริงได้ เพราะมีการเล่นดนตรี มีการร้อง มีการเต้นรำ ที่คนกลุ่มนี้นิยม

ผู้ฟังส่วนหนึ่งให้ความคิดเห็นเกี่ยวกับการที่ขอมีการดัดแปลงหรือนำเนื้อหาใหม่ ๆ มาทำเป็นบทขอ การผสมผสานภาษาอื่น ๆ ร่วมกับภาษาพื้นเมือง รวมทั้งการนำเครื่องดนตรีตะวันตกมาบรรเลงประกอบการขอ ดังนี้

นางจันทร์ดี อายุ 57 ปี ผู้ฟังจากอำเภอดอยสะเก็ด

“การขอที่เห็นในปัจจุบันมันมีหลายแบบ หลายอย่าง ข้อดีก็คือทำให้เราเลือกฟังได้มากกว่าแต่ก่อน แล้วเรื่องที่เขาเอามาขอในปัจจุบันส่วนใหญ่ก็เห็นว่ามีประโยชน์ แต่ก็มีเหมือนกันที่บางเรื่องบางอย่างก็ไม่ค่อยเหมาะสมเท่าไร อาจจะถูกใจวัยรุ่น แต่สำหรับ

คนเฒ่าคนแก่เขาก็ไม่ค่อยชอบ แม่เห็นว่าเดี๋ยวขอเรื่องเก่า ๆ ที่เคยฟังสมัยยังสาวหาฟังไม่ค่อยได้ ตรงนี้น่าจะมีคนนำมาขอให้ฟังบ้างเพราะส่วนใหญ่คนฟังเป็นคนรุ่นแม่เขาชอบฟังในลักษณะนี้ แต่บางเรื่องที่ทางขอสมัยนี้เอามาแต่งแม่มาก็เห็นว่าดีเพราะเป็นเรื่องที่มีประโยชน์ เราก็ได้ความรู้ในเรื่องพวกนี้ดีขึ้น เพราะมันสื่อเข้าใจง่ายกว่า แต่ถ้าเป็นสตริงนี้ไม่ค่อยชอบเท่าไรมันดูไม่สนุกและไม่ค่อยเข้ากับขอของสมัยก่อน ส่วนใหญ่จะเป็นพวกหนุ่ม ๆ สาว ๆ เขาฟังกันเพราะเขาได้ร้อง ได้เต้น ก็คิดว่าดีเหมือนกันเพราะช่วยให้เขาหันมาฟังขอได้บ้าง"

นางอารีย์ (นามสมมติ) อายุ 47 ปี ครูจากโรงเรียนมัธยมแห่งหนึ่งในอำเภอเมือง
เชียงใหม่

"การปรับเปลี่ยนรูปแบบการขอน่าจะมีส่วนดีมากกว่า เพราะคนสมัยใหม่โดยเฉพาะวัยรุ่นจะไม่ค่อยเข้าใจภาษาและเนื้อหาของขอแบบเก่า การที่เขาเนื้อหาใหม่ ๆ ที่เป็นเหตุการณ์ปัจจุบัน สอดคล้องกับวิถีชีวิตยุคใหม่ น่าจะทำให้เด็กสามารถฟังขอเข้าใจได้มากกว่า อย่างภาษาที่ใช้ก็เช่นกันเด็กสมัยนี้จะฟังคำเมืองแบบเก่า ๆ ไม่รู้เรื่อง หากมีการนำภาษาอื่น ๆ เข้ามาผสมผสานก็จะทำให้เขาฟังเข้าใจได้ง่ายขึ้น อีกอย่างคนเมืองรุ่นเก่าเขาก็สามารถฟังขอในลักษณะนี้ได้เพราะเขาก็อยู่ในสังคมแบบใหม่เหมือนกัน การนำเนื้อหาการขอใหม่ ๆ เข้ามาส่วนใหญ่ก็เห็นว่าเป็นเรื่องที่มีประโยชน์ไม่แพ้เรื่องที่ขอในอดีตแล้วอีกอย่างเห็นว่ถ้าไม่มีการปรับเปลี่ยนเลยขอก็จะอยู่ไม่ได้เพราะรูปแบบและเรื่องที่น่ามาขอมันไม่เหมาะกับสภาพสังคมในปัจจุบัน การที่นำเนื้อหาปัจจุบัน เรื่องสมัยใหม่ ๆ มาแต่งเป็นบทขอ การหาคำขอที่เป็นคำใหม่มาผสมกับคำพื้นเมืองบ้างหรือแม้แต่การเอาดนตรีมาใส่ น่าจะมีส่วนช่วยดึงดูดคนบางส่วนให้กลับมาฟังขอได้"

แม่ทอง (นามสมมติ) อายุ 76 ปี ศรัทธาวัดสวนดอก

"การที่ขอมีหลายแบบก็ดีเหมือนกันเพราะไม่ว่าจะเป็นขอแบบไหน แม่ก็ชอบฟังทั้งนั้น ไม่ว่าจะเป็นขอคู่ ละครขอ หรือแม้แต่ขอสตริง เพราะมันสนุกไปคนละแบบ ดีไปคนละแบบ เหมือนกับเวลาเรากินกับข้าว ก็มีหลายอย่างให้เลือก มันก็อร่อยไปคนละอย่าง ดีไปคนละอย่าง ขอก็เหมือนกัน แต่ละแบบมันก็ดีไปคนละอย่างแต่สรุปแล้วคือฟังได้ทุกแบบเพราะแม่ชอบฟังขออยู่แล้ว"

ผู้ฟังส่วนใหญ่ให้ความเห็นเกี่ยวกับการปรับปรุงแบบการแสดงว่าเป็นสิ่งที่มีผลดีมากกว่า เนื่องจากทำให้เกิดความหลากหลายของการรับฟังขอ ซึ่งแต่ละแบบให้ความสนุกสนานที่แตกต่างกัน ในด้านเนื้อหา หรือเรื่องสมัยใหม่ที่นำมาแต่งเป็นขอส่วนใหญ่เห็นว่าเป็นเรื่องที่มีสาระประโยชน์ ทันต่อเหตุการณ์ปัจจุบัน และให้ความรู้แก่ผู้ฟังได้เป็นอย่างดี อีกส่วนมีความเห็นว่าการปรับปรุงแบบการแสดงขอจะช่วยให้นักลุ่มวัยรุ่นหรือกลุ่มคนหนุ่มสาวบางส่วนหันกลับมาให้ความสนใจฟังขอได้ นอกจากนี้ผู้ฟังยังเห็นว่าหากไม่มีการปรับเปลี่ยนการขออาจทำให้ขอไม่ได้รับความนิยมจากผู้ฟังหรืออยู่ต่อไปไม่ได้ เนื่องจากบทขอเก่า ๆ บางเรื่องไม่สอดคล้องกับสภาพสังคมในปัจจุบันหรือคนฟังไม่เข้าใจเรื่องที่ขอ ส่วนที่ผู้ฟังเห็นว่าไม่ค่อยดีคือการขอสดจริงเพราะเห็นว่าไม่สนุกเหมือนขอธรรมดาที่ตนเคยเห็น

ความคิดเห็นของผู้ฟังเกี่ยวกับการปรับปรุงแบบการขอที่ออกมาข้างต้นแสดงให้เห็นว่าการปรับปรุงแบบการแสดงขอมีผลดีมากกว่าผลเสีย แสดงให้เห็นว่าผู้ฟังในปัจจุบันต้องการฟังขอในลักษณะที่หลากหลาย มีเนื้อหาการขอที่เข้ากับยุคสมัยและทันต่อเหตุการณ์ปัจจุบัน การปรับปรุงแบบการแสดงขอจึงเป็นวิธีการหนึ่งที่ช่างขอและคณะขอนำมาใช้เพื่อให้ขอคงอยู่ได้

1.3 การถ่ายทอดการขอสู่ผู้เรียนขอรุ่นใหม่

การถ่ายทอดการขอหรือการแสดงขอเป็นถ่ายทอดความรู้ด้านการขอในทุก ๆ ด้านให้แก่ผู้ที่มีความสนใจต้องการเรียนขอ คุณสมบัติของผู้ที่เรียนขอและเป็นช่างขอได้จะต้องมีคุณสมบัติต่าง ๆ ดังนี้คือ จะต้องเป็นผู้ที่พูดเก่ง ช่างเจรจา กล้าแสดงออก มีความจำแม่นยำ มีไหวพริบปฏิภาณดี ที่สำคัญจะต้องเป็นผู้มีใจรักในการขอ ส่วนน้ำเสียง ลีลาท่าทาง จะมาฝึกฝนในภายหลัง ซึ่งช่างขอที่ดีจะต้องมีเสียงที่เล็กแหลมและไพเราะอ่อนหวาน ที่สำคัญจะต้องสามารถร้องให้เข้ากับเสียงปี่ได้ที่เรียกว่า“เสียงกินปี่” การถ่ายทอดนับเป็นกระบวนการหนึ่งที่ทำให้การขอยังคงมี สืบต่อมาจนถึงปัจจุบัน ด้วยการถ่ายทอดการขอจากช่างขอรุ่นหนึ่งไปสู่ช่างขอรุ่นถัดไป

ในอดีตผู้ที่มาเรียนขอคือ ผู้ที่ต้องการประกอบอาชีพเป็นช่างขอ ส่วนใหญ่จะมาเรียนหลังจากจบการศึกษาในภาคบังคับ คือ ประถมศึกษาปีที่ 4 ถึงปีที่ 6 ส่วนหนึ่งจะมาสมัครเรียนขอกับพ่อครู แม่ครูขอที่มีชื่อเสียงด้วยตนเอง อีกส่วนหนึ่งพ่อแม่หรือญาตินำมาฝากให้เรียนขอ กับช่างขอที่ตนขึ้นขอบเนื่องจากเห็นว่าเมื่อลูกเรียนขอแล้วสามารถนำไปประกอบอาชีพเลี้ยงตนเองได้และเป็นการเรียนที่มีค่าใช้จ่ายน้อย ส่วนใหญ่มักจะเรียนกับครูขอที่อาศัยอยู่ในพื้นที่เดียวกับตนหรือในพื้นที่ใกล้เคียง ก่อนที่จะมาเรียนขอผู้ที่ต้องการเรียนขอหรือรับการถ่ายทอด จะต้องไปตั้งขันขึ้นครูกับครูขอที่ต้องการไปเรียนด้วยก่อน สิ่งที่ต้องเตรียมคือ เครื่องยกครู

ประกอบด้วย สวยดอกพร้อมรูปเทียน 16 สวย สวยหมากพลู 16 สวย หมาก 1 หมื่น (หมาก 1 หมื่น มีอยู่ 100 เสียบ 10 เสียบ เรียก 1 ไหม ถ้า 10 ไหมเรียก 1 หมื่น) พลุ 1 มัด ผ้าขาว ผ้าแดง ข้าวเปลือก ข้าวสาร นอกจากนี้ก็มีของกินที่จำเป็นในครัวเรือน เหล้า 1 ขวด เสื้อพร้อมหมอน 1 ชุด และเงินอีก 72 บาท หลังจากผู้เรียนมาขอเรียนชอกับพ่อครูแล้วก็อาศัยอยู่กับช่างชอที่สอนเรียนรู้เรื่องต่าง ๆ ที่พ่อครู แม่ครูสอนจนกระทั่งเห็นว่าสามารถที่จะไปประกอบอาชีพช่วยเหลือตนเองได้แล้วจึงแยกย้ายออกไปประกอบอาชีพเป็นช่างชอต่อไป โดยพ่อครูแม่ครูจะทำพิธีแบ่งครูชอให้แก่ลูกศิษย์ที่สามารถชอจนชำนาญและช่วยเหลือตนเองได้ การแบ่งครูชอจึงเป็นการประกาศให้คนทั่วไปรับรู้ว่ามีช่างชออาชีพคนใหม่เพิ่มขึ้นมาอีกคนหนึ่ง

ในอดีตลักษณะการถ่ายทอดการชอจะเป็นการเรียนตัวต่อตัวกับผู้สอนโดยตรงแบบปากต่อปาก ไม่มีบท มีเทป แม่ครูจะทำการสอนบทชอไปเรื่อย ๆ ผู้เรียนอาศัยการท่องจำบทชอต่าง ๆ จนคล่องจึงเริ่มหัดชอเข้ากับปีและซิง หลังจากแม่ครูเห็นว่าสามารถชอได้บ้างจึงจะให้ชอเอง ช่วงแรกเป็นการชอไปตามบท ตามหลักที่แม่ครูสอน อาศัยการท่องจำและความแม่นยำในการชอ จนเมื่อมีประสบการณ์ มีความชำนาญแล้วจึงสามารถที่จะว่าชอสดได้ หรือให้ไวยาหรปฏิภาณของตนเอง ระหว่างที่ผู้เรียนหัดชอกับพ่อครู แม่ครูนั้นจะต้องช่วยเหลืองานต่าง ๆ ภายในบ้านไปด้วยและคอยติดตามไปตามงานที่พ่อครู แม่ครูไปชอเพื่อเรียนรู้วิธีการชอและเทคนิคการชอจริงในภาคสนาม เมื่อผู้เรียนชอหัดชอจนมีความชำนาญสามารถชอตามงานได้เองและมีความพร้อมที่จะเป็นช่างชออาชีพแล้ว พ่อครูแม่ครูที่สอนจะทำพิธีการแบ่งครูชอไปให้เพื่อให้ลูกศิษย์ของตนประกอบพิธีเลี้ยงครูต่อไป ซึ่งผู้เรียนชอคนใดที่มีการแบ่งครูไปแล้วก็ถือว่าผู้นั้นเป็นช่างชอเต็มตัวพร้อมที่จะทำการถ่ายทอดการชอให้แก่ผู้อื่นต่อไปในอนาคต

ปัจจุบันผู้สนใจเรียนชอเป็นผู้ที่ยังศึกษาอยู่ในสถาบันต่าง ๆ ทั้งในระดับมัธยมศึกษา และระดับอุดมศึกษา หลายสถาบันได้นำช่างชอมาสอนชอในสถาบันของตนทั้งในลักษณะของการสอนเป็นครั้งคราว เช่น วิทยาลัยครู มหาวิทยาลัยพายัพ โรงเรียนสอนคนตาบอด โรงเรียนศึกษาสงเคราะห์ (แม่ริม) โรงเรียนแม่หอพระวิทยาคม (อำเภอแม่แตง) โรงเรียนสันป่าตอง วิทยาคม เป็นต้น และการสอนประจำมีแห่งเดียวคือที่วิทยาลัยนาฏศิลป์ โดยมีพ่อครูดวงจันทร์ วิโรจน์ เป็นครูสอนชอประจำ เหตุผลของผู้มาเรียนชอนอกจากเพื่อต้องการนำไปประกอบอาชีพและความชอบในด้านการชอแล้ว อีกส่วนหนึ่งคือผู้เรียนสามารถมีรายได้เสริมจากการแสดงชอในงานต่าง ๆ ระหว่างที่หัดชอไปด้วยและยังมีโอกาสเข้าศึกษาต่อยังสถาบันต่าง ๆ ที่เปิดรับนักเรียนในโควตาพิเศษของสถาบัน เช่น คณะจิตรศิลป์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ สถาบันราชภัฏเชียงใหม่ มหาวิทยาลัยพายัพ เป็นต้น โดยทางสถาบันจะเปิดโอกาสให้นักเรียนที่มี

ความสามารถพิเศษด้านศิลปะพื้นบ้านล้านนาเข้าสู่สมัครเรียนต่อในโควตาพิเศษของแต่ละสถาบัน ทำให้ปัจจุบันมีนักเรียนส่วนหนึ่งหันมาให้ความสนใจเรียนขอเพิ่มขึ้นเพราะเห็นตัวอย่างของรุ่นพี่ที่สามารถเข้าเรียนต่อในระดับอุดมศึกษา

ผู้เรียนขอที่กำลังเรียนศึกษาอยู่ในระดับชั้นต่าง ๆ ส่วนหนึ่งจะเรียนขอกับช่างขอที่มาสอนขอในสถาบัน อีกส่วนหนึ่งจะไปเรียนกับพ่อครูแม่ครูที่บ้าน บางกลุ่มพบว่าจะมาอยู่อาศัยกับร่วมกับครูขอเลย ตัวอย่างของผู้เรียนที่มาอาศัยอยู่กับครูขอคือกรณีของแม่ครูบัวชุม หัวหน้าขอคณะลูกแม่ปิง

แม่ครูบัวชุม อินตา เป็นช่างขอที่มีประสบการณ์ในการขอมานานประมาณกว่า 40 ปี แม่ครูบัวชุมเริ่มสอนขอตั้งแต่ประมาณปี 2514 และทำการสอนขอมาจนถึงปัจจุบัน ทำการสอนขอกับผู้มีความสนใจด้านการขอจนสามารถเรียนจบแล้วไปประกอบอาชีพเป็นช่างขอมาหลายรุ่นหลายคน ผู้มาเรียนส่วนหนึ่งจะมาเรียนแบบไปกลับ ผู้เรียนขออีกส่วนหนึ่งจะมาอาศัยอยู่กับแม่ครูบัวชุมที่บ้าน แม่บัวชุมกล่าวว่า “ส่วนใหญ่ ผู้เรียนที่มาอยู่ที่บ้านจะเป็นกลุ่มที่มีใจรักชอบทางขอนี้จริง เขาต้องการเอาไปประกอบอาชีพ” โดยแม่ครูได้จัดที่พักเป็นสัดส่วนสำหรับชายและหญิง ผู้มาเรียนขอกับแม่บัวชุมมีอายุตั้งแต่ 9 – 20 ปี หรือตั้งแต่ระดับประถมศึกษาปีที่ 4 – ระดับอุดมศึกษา ปัจจุบันถือว่าแม่บัวชุมเป็นแม่ครูขอคนหนึ่งที่มียุมาเรียนขอด้วยเป็นจำนวนมาก จากการสังเกตผู้ที่ยังเรียนขอรุ่นปัจจุบันมีประมาณ 18 คน (เพิ่งเข้ามาเรียนใหม่ 11 คน และที่มีอยู่เดิมประมาณ 7 คน) ลักษณะการสอนของแม่ครูบัวชุมขั้นตอนการเรียนในระยะแรกคือ การจดคำขอลงในสมุด แม่ครูจะบอกคำร้องและทำนองต่าง ๆ บางกรณีจะให้ฟังจากเทปขอ แล้วให้ผู้เรียนร้องตาม เมื่อสามารถร้องตามและจดจำเนื้อหาต่าง ๆ ได้จนคล่องแล้ว จึงลองขอเข้าไปเข้าชิง เมื่อเรียนได้ประมาณ 5-6 เดือนแม่ครูจะลองให้ขึ้นหัดขอบนเวที หรือผามขอ เพื่อให้ผู้เรียนมีประสบการณ์จริง โดยจะให้ผู้เรียนออกขอประมาณ 1 ชั่วโมงในตอนบ่ายหรือหัวค่ำ เรื่องที่ขอจะเป็นการขอทองตามบทที่เรียนมา ระยะเวลาในการเรียนขอของผู้เรียนประมาณ 8 เดือน – 1 ปี เป็นอย่างน้อย ในบางกรณีอาจใช้เวลาเรียน 2-3 ปี และเมื่อผู้เรียนขอสามารถจะขอจนแม่ครูเห็นว่ามีความชำนาญพอจึงจะทำพิธีแบ่งครูต่อไป ซึ่งกว่าผู้เรียนขอแต่ละคนจะสามารถขอมาถึงขั้นที่แม่ครูทำพิธีแบ่งครูเพื่อเป็นช่างขออาชีพได้ต้องใช้เวลาในการขอประมาณ 5 – 10 ปี

ภาพที่ 15 กลุ่มลูกศิษย์ที่มาเรียนชอกับแม่ครูบัวชุม อินตา
ในขณะร่วมชอในงานเลี้ยงครูชอประจำปี ณ บ้านแม่ครูบัวชุม อินตา

ลักษณะการถ่ายทอดการชอนนอกจากการสอนชอที่บ้านของพ่อครูแม่ครูและการออกไปสอนตามสถาบันต่าง ๆ แล้ว ปัจจุบันได้มีโครงการสอนชอตามโรงเรียนต่าง ๆ ในเชียงใหม่ในโครงการ "สืบสานตำนานชอ" โดยมีสำนักงานการศึกษาแห่งชาติว่าด้วยภูมิปัญญาไทยเป็นผู้ให้การสนับสนุน โครงการนี้เริ่มเมื่อปี 2540 ช่างชอที่มีบทบาทสำคัญในโครงการสืบสานตำนานชอคือ แม่ครูบัวซอน ถนอมบุญ ซึ่งเข้ารับการอบรมเป็นครูภูมิปัญญาไทยรุ่นที่หนึ่ง เป็นผู้สอนชอหลักในโครงการนี้ โดยมีพ่อครูจันทร์ตา เลาคำ เป็นครูผู้ช่วย นอกจากนี้ยังมีช่างชออีกหลายคนที่ทำให้การสนับสนุนและช่วยสอนในโครงการนี้ เช่น แม่บัวตอง แก้วผืน พ่อศรีใจ พุทธราช แม่ลำจวน เมืองพร้าว แม่ศรีอร บ้านป่าจิว แม่สุนันทา พ่อครูดวงจันทร์ วิโรจน์ เป็นต้น การสอนชอในโครงการนี้เป็นการสอนฟรีให้แก่นักเรียนในโรงเรียนต่าง ๆ ที่เข้าร่วมโครงการ เช่น โรงเรียนสอนคนตาบอด โรงเรียนตันรูงอำเภอพร้าว โรงเรียนแม่หอพระวิทยาคม โรงเรียนบ้านหัวดง เป็นต้น โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อต้องการให้เยาวชนรุ่นหลังได้รู้จักว่าชอคืออะไร มีความเป็นมาอย่างไรที่สำคัญคือต้องการให้เยาวชนรุ่นหลังรู้จักการชอว่าเป็นศิลปะพื้นบ้านดั้งเดิมของล้านนา ไม่ให้หลงลืมของเก่าและหันกลับมาฟังชอของเชียงใหม่ ลักษณะการสอนจะเป็นการสอนในช่วงเย็นหลังเลิกเรียนประมาณ 5 โมงเย็น ถึง 6 โมงเย็น วิธีการสอนจะมีบทชอที่เป็นขอแม่บทให้ผู้เรียนฝึกท่องจำ เรียนรู้ทำนองต่าง ๆ และหัดชอเข้ากับบี๊ ซึ่งทั้งจากเทปและของจริง ผลจากการสอนให้กับเด็กในโรงเรียนพบว่า ผู้เรียนส่วนหนึ่งสามารถนำความรู้ที่ได้จากการเรียนไปออกชอตามงานต่าง ๆ ในช่วงปิดภาคเรียน มีรายได้จากการเรียนครั้งละประมาณ 300-400 บาท ตัวอย่างผู้เรียนในโครงการที่สามารถชอได้คือ ดวงดี จากอำเภอพร้าว และ สุวรรณ บ้านพระนอนแก้ว นอกจากนี้ผู้ที่เรียนชอกับโครงการอีกจำนวนหนึ่งได้ติดตามมาเรียนชอเพิ่มเติมกับพ่อครูแม่ครูถึงบ้าน

นอกจากกลุ่มผู้เรียนขอทั่วไปที่รับการถ่ายทอดขอแล้ว ยังมีกลุ่มผู้เรียนอีกกลุ่มหนึ่งที่รับการถ่ายทอดการเรียนขอในลักษณะของผู้สืบทอดการขอโดยตรง นั่นคือกลุ่มลูก หลานของช่างขอ และครูขอ แนวโน้มของลูก หลานของช่างขอที่รับการสืบทอดการขอต่อในปัจจุบันพบว่าช่างขอมักจะให้ลูกและหลานของตนหัดขอตั้งแต่เด็ก และมีการปลูกฝังให้ลูก หลานของตนมีใจรักด้านการขอ ด้วยการพาไปงานต่าง ๆ ที่ตนไปขอ หรือก่อนเข้านอนก็จะขอให้ฟัง เป็นต้น ซึ่งเด็กกลุ่มนี้เมื่อโตขึ้นมา ก็สามารถขอได้ดีและมีแนวโน้มที่จะเป็นช่างขอต่อไปในอนาคต ซึ่งในการวิจัยพบว่ามีบุตร หลานที่สืบทอดการขอต่อจากบิดา มารดาของตน คือ บุตรสาว และหลานสาวของแม่บัวชุม อินถา บุตรสาว และบุตรชายของพ่อครูอุ้นเฮือน หงษ์ทอง หลานสาวของแม่บัวซอน ถนอมบุญ เป็นต้น

กรณีตัวอย่างลูกหลาน ของครูขอที่รับการสืบทอดการขอต่อจากพ่อ แม่ และญาติของตน ที่นำเสนอในที่นี้คือ กรณีของ บุตรสาว และบุตรชายของพ่อครูอุ้นเฮือน หงษ์ทอง บุตรสาวของพ่ออุ้นเฮือน ชื่อ วิมลรัตน์ หงษ์ทอง ปัจจุบันอายุ 24 ปี พ่ออุ้นเฮือนหัดขอให้ตั้งแต่ยังเด็ก และเมื่อเห็นว่าสามารถขอได้ก็เริ่มพาไปลองขอตามงานต่าง ๆ โดยได้ร่วมงานกับช่างขอหลายคนด้วยกัน เช่น คณะบุญศรี รัตนัง คณะลูกทุ่งฮิมดอย ปัจจุบันได้ทำพิธีแบ่งครูแล้ว ถือว่าเป็นช่างขออาชีพ โดยสมบุญ ส่วนบุตรชายของพ่ออุ้นเฮือน ชื่อ ธรรมบุญ หงษ์ทอง หรือน้องตัม ปัจจุบันอายุ 15 ปี กำลังศึกษาที่โรงเรียนเชียงดาววิทยาคม ชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายปีที่ 4 เริ่มหัดขอตั้งแต่อายุได้ 7 ปี เมื่อเริ่มขอได้ก็ออกแสดงขอตามโรงเรียนต่าง ๆ ในจังหวัดเชียงใหม่ที่เชิญมาร่วมขอในงานของโรงเรียน ส่วนในช่วงปิดเทอมจะรับงานขอตามงานบ้านและงานวัดทั้งในจังหวัดเชียงใหม่และจังหวัดต่าง ๆ ทั่วประเทศ นอกจากนี้ยังได้เข้าประกวดขอในงานสืบสานล้านนาที่ผ่านมา โดยได้รับรางวัลอันดับที่ 3 ตัมกล่าวถึงการขอว่าเป็นสิ่งที่ตนรู้สึกชื่นชอบเพราะเป็นสิ่งที่ปลูกฝังในใจมานาน และคิดว่าจะสืบทอดการขอต่อจากพ่อของตน เมื่อเป็นผู้ใหญ่ก็จะถ่ายทอดความรู้ด้านการขอต่อให้แก่ผู้สนใจเช่นเดียวกับที่พ่อทำในปัจจุบัน

ปัจจุบันมีผู้มาเรียนขอกับพ่อครูแม่ครูขอแต่ละคนเฉพาะผู้ที่มาเรียนกับพ่อครูแม่ครูที่บ้านเท่าที่ผู้วิจัยพบมีประมาณ 38 คน (จากบ้านแม่บัวชุมประมาณ 18 คน บ้านแม่ครูบัวตอง 2 คน เรียนกับช่างขอที่อำเภอพร้าวประมาณ 8-9 คน โดยผู้เรียนเป็นคนในอำเภอพร้าวทั้งหมด เรียนกับ พ่อครู กวนดา เชียงตาและแม่ครูจันทร์สม สายธรา 1 คน ผู้เรียนจากตำบลดอนแก้ว 1 คน เรียนกับ พ่ออุ้นเฮือน หงษ์ทอง ที่อำเภอเชียงดาว 5 คน ผู้เรียนจากอำเภอจอมทอง 2 คนเรียนกับ คำน้อย แม่แจ่ม) ผู้รับการถ่ายทอดการขอให้เหตุผลในการมาเรียนขอดังนี้

ธรรมบุญ หงษ์ทอง อายุ 15 ปี บุตรชายของพ่อครูอุ้นเฮือน หงษ์ทอง ครูสอนชอจาก อำเภอเชียงดาว เรียนชอมาเป็นเวลา 7 ปี และสามารถชอออกงานได้แล้ว

"ที่มาเรียนชอเป็นเพราะปลูกฝังไว้ในใจมาตลอด เพราะว่าตั้งแต่อายุได้ 2-3 ขวบพ่อก็ขอให้ฟังมาตลอด เวลาพ่อไปงานชอที่ไหนก็จะไปด้วย นอกจากนี้ชอยังเป็นสิ่งที่มีประโยชน์ในหลาย ๆ เรื่องด้วยกัน คือ การชอทำให้มีความจำดีขึ้น ส่งผลดีต่อการเรียน และทำให้ได้รับความรู้จากเนื้อหาต่าง ๆ ในบทชอแต่ละเรื่อง เช่น เรื่องศีลธรรม เรื่องประวัติครุบา เรื่องหน้าที่เยาวชน เป็นต้น อีกอย่างการเรียนชอเป็นการใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ การได้ไปชอตามงานต่าง ๆ ก็ทำให้มีโอกาสพบปะกับผู้คนและมีโอกาสได้เดินทางท่องเที่ยวไปยังสถานที่สำคัญต่าง ๆ ทั้งในจังหวัดเชียงใหม่และต่างจังหวัด และยังช่วยทำให้มีรายได้พิเศษเพื่อใช้เป็นทุนการศึกษาอีกด้วย"

ปิยะฉัตร ณ.สงขลา หรือน้องไก่ อายุ 18 ปี นักศึกษาสถาบันราชภัฏเชียงใหม่ปีที่ 1 ผู้เรียนชอจากอำเภอพร้าว ลูกศิษย์แม่บัวซอน ถนอมบุญ เรียนชอมาประมาณ 3 ปี และสามารถชอออกงานได้แล้ว

"ที่มาเรียนชอและสนใจทางด้านนี้เนื่องจากมองเห็นว่าศิลปะการชอเป็นของพื้นบ้านที่ควรจะอนุรักษ์ไว้ประกอบกับเห็นน้องรุ่นใหม่ ๆ ไม่ค่อยสนใจที่จะมาเรียนชอเท่าสมัยก่อน ทำให้คิดว่าต่อไปจะไม่มีช่างชอรุ่นใหม่มาทดแทนช่างชอรุ่นเดิม จึงคิดที่จะมาเรียนเพื่อจะได้มาเป็นช่างชอทดแทนช่างรุ่นพ่อครูแม่ครูที่จะเลิกชอหรือเสียชีวิตไป อีกเหตุผลหนึ่งคือมีเพื่อนรุ่นราวคราวเดียวกันที่เรียนชอมาก่อนได้ชักชวนให้เข้ามาเรียนด้วย ซึ่งเพื่อนกลุ่มนี้เขาจะมาเล่าให้ฟังทุกวันว่าวันนั้นวันนี้ไปชอที่นั่นที่นี่ ชอเรื่องนั้นเรื่องนี้ สนุกยังงี้ก็เลยกินใจไปที่ละเล็กละน้อย ต่อมาจึงตัดสินใจมาเรียน เพราะคิดว่าน่าจะสนุก"

รังสรรค์ วันดี อายุ 33 ปี ลูกศิษย์แม่บัวตอง แก้วผืน เริ่มหัดเรียนชอได้ประมาณ 7 เดือน (กุมภาพันธ์ 2544) แม่ครูเริ่มให้ออกชอตามงานต่าง ๆ มาได้ระยะหนึ่งและได้ชักชวนให้เพื่อนร่วมงานให้มาเรียนชอกับแม่ครูบัวตองอีก 1 คน (เมื่อเดือนมิถุนายน 2544)

"สาเหตุที่มาเรียนชอเพราะฟังชอมาตั้งแต่ยังเด็ก เมื่อฟังก็รู้สึกชอบและสิ่งที่ช่างชอสามารถใช้ปฏิภาณไหวพริบในด้านการใช้ความคิดความอ่านเลยทำให้อยากเป็นช่างชอ อยากที่จะเรียนรู้ อีกอย่างตอนที่ยังไม่ได้เรียนก็ยังไม่เชื่อว่าชอคืออะไร เพราะตอนนั้นฟังอย่างเดียวพอมาระยะหลัง ๆ มีเวลารว่างช่วงเสาร์-อาทิตย์ เลยมาหาที่เรียน ก็พบกับแม่ครูบัวตอง เลย

ฝากตัวมาเรียนด้วยแม่ครูก็เริ่มสอนหลักต่าง ๆ ของขอ ทำให้เราเข้าใจหลักของการขอมากขึ้น ลึกขึ้น อย่างในบทขอเก่า ๆ ที่เรียน ทำให้เราวิถีชีวิตของคนสมัยก่อนว่าเป็นอย่างไร แล้วพอมาเรียนก็ทำให้รู้สึกถ้าเราเป็นเราขอได้จะช่วยสืบสานสืบทอดต่อไม่ให้สูญหาย เพราะเด็กสมัยนี้ไม่ค่อยฟังขอกัน ทำให้เกิดความคิดว่าถ้าขอเป็นขอเก่งแล้วก็ได้หาวิธีชักจูงให้คนรุ่นใหม่หันมาฟังขอกัน"

การที่การขอยังมีผู้สนใจมาเรียนและรับการถ่ายทอดอยู่สะท้อนให้เห็นว่าการขอยังเป็นสิ่งที่ได้รับความสนใจ ยังคงมีการถ่ายทอดมาจนถึงปัจจุบัน และกลุ่มผู้เรียนขอเหล่านี้จะเป็นผู้สืบทอดการขอต่อไปในอนาคต การถ่ายทอดการขอจึงเป็นหนึ่งในกระบวนการสำคัญที่มีผลต่อการคงอยู่ของขอ

2. กลุ่มผู้ฟังขอ

กลุ่มผู้ฟังนับว่าเป็นปัจจัยที่สำคัญต่อการคงอยู่ของขอ เพราะหากผู้ฟังซึ่งถือเป็นกลุ่มผู้บริโภคความบันเทิงไม่ให้ความสนใจและนิยมฟังขอ หรือการขอไม่สามารถตอบสนองความต้องการของผู้ฟังได้ การขอก็ไม่สามารถจะคงอยู่จนถึงปัจจุบัน สิ่งบ่งชี้ของกลุ่มผู้ฟังขอที่มีผลต่อการคงอยู่ของขอได้แก่ ความต้องการของกลุ่มผู้ฟังขอ ความนิยมของผู้ฟังที่มีต่อเพลงขอ และการให้ความสำคัญและสิ่งที่ผู้ฟังได้รับจากเพลงขอ

ความต้องการของกลุ่มผู้ฟังขอ

กลุ่มผู้นิยมฟังขอมีความต้องการฟังขอในเรื่องที่แตกต่างกัน บางกลุ่มเช่น กลุ่มหนุ่มสาววัยกลางคนต้องการฟังขอที่ตอบสนองความบันเทิง หรือเป็นขอในแนวตลก สนุกสนาน แนวเกี้ยวพาราสี ส่วนกลุ่มสูงอายุและผู้หญิงมีความต้องการฟังขอที่มีสาระประโยชน์ ให้ข้อคิด และความรู้ต่าง ๆ ความต้องการของกลุ่มผู้ฟังที่มีผลต่อการคงอยู่ของขอคือ หากการขอสามารถตอบสนองความต้องการของผู้ฟังทุกกลุ่มได้ ก็จะมีผู้ฟังขอในทุกกลุ่ม ซึ่งในปัจจุบันจะเห็นได้ว่าการขอในหลายรูปแบบ และมีเทคนิคการเล่นที่มากกว่าในอดีต เพราะผู้ฟังในปัจจุบันเรียกร้องให้มีการขอที่แปลกใหม่ เช่น การนำเพลงสมัยใหม่ เพลงลูกทุ่งมาใส่ข้างขอร้องประกอบการขอ หรือในการเล่นละครขอที่ต้องการให้นำเรื่องสมัยใหม่บ้าง เรื่องจากธรรมชาติบ้างมาเล่น ดังนั้นเมื่อมีการขอครั้งหนึ่งผู้ขอจึงต้องสามารถขอได้ทุกแบบเพื่อตอบสนองความต้องการของคนทุกกลุ่มทุกวัย

ความนิยมของผู้ฟังที่มีต่อเพลงขอ

ผู้นิยมฟังขอส่วนใหญ่อยู่ในกลุ่มอายุตั้งแต่ 40 ปี ขึ้นไป หรือตั้งแต่วัยกลางคนจนถึงผู้สูงอายุ ซึ่งมีทั้งเพศชาย และเพศหญิง ดังข้อมูลจากผู้ฟังขอและช่างขอดังนี้

นายศักดิ์ (นามสมมติ) ผู้ฟังขอจากอำเภอเมือง

“เฉพาะคนฟังในเมืองที่ฟังขอหรือยังชอบฟังขออยู่ส่วนมากจะเป็นคนเมืองรุ่น ๆ เก่า ที่มีอายุราว ๆ 40 ปีขึ้นไป แต่ถ้าเป็นอำเภอรอบนอกก็ยังพอมีพวกวัยหนุ่มสาว อายุ ประมาณ 20-30 ปี ฟังขอบางแต่ก็ไม่มากเท่าไร ส่วนใหญ่คนหนุ่มสาว วัยรุ่นจะชอบทางดนตรี ชอบเพลงสมัยใหม่มากกว่า”

พ่อครูศรีใจ พุทธราช อายุ 66 ปี จากตำบลป่าแดด อำเภอเมืองเชียงใหม่

“ปัจจุบันคนที่ยังฟังขอส่วนมากจะอยู่รอบนอก ส่วนใหญ่ก็จะเป็นคนวัยกลางคนและคนที่อายุสูงกว่าวัยกลางคนขึ้นไป ส่วนวัยรุ่นลงมาก็พอจะมีฟังบ้างเล็กน้อย แต่ถ้าเป็นในเมืองคนที่ฟังขอส่วนใหญ่จะเป็นคนเมืองรุ่นเก่า ๆ หรือเป็นคนเฒ่าคนแก่รุ่นเก่า ๆ มากกว่า”

จากคำกล่าวของผู้ฟังและช่างขอแสดงให้เห็นว่าความนิยมในการฟังขอของคนกลุ่มอายุ 40 ปีขึ้นไปยังมีค่อนข้างมาก โดยเฉพาะในเขตอำเภอรอบนอกจะมีแนวโน้มของผู้นิยมฟังขอมากกว่าในตัวเมือง คือมีผู้นิยมฟังขอตั้งแต่อายุ 30 ปีขึ้นไป และพบว่ากลุ่มผู้สูงอายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไปที่เป็นคนเมืองเชียงใหม่โดยกำเนิดทั้งในตัวเมืองและอำเภอต่าง ๆ นิยมฟังขอมากกว่ากลุ่มอื่น ๆ ข้อสังเกตนี้ผู้วิจัย สังเกตจากการไปร่วมฟังขอในงานต่าง ๆ พบว่าจะมีผู้สูงอายุโดยเฉพาะเพศหญิงมาฟังขอมากกว่ากลุ่มอื่น ๆ จากการสอบถามทำให้ทราบว่าหลายคนที่มาฟังขอส่วนหนึ่งคือคนในพื้นที่ อีกส่วนหนึ่งเป็นคนที่มาจากอำเภอต่าง ๆ

ผู้นิยมฟังขอส่วนใหญ่จะติดตามไปฟังขอในงานต่าง ๆ เมื่อมีโอกาสอยู่เสมอ โดยเฉพาะงานใดที่จ้างช่างขอที่มีชื่อเสียงมาในงาน หากกลุ่มคนเหล่านี้รู้จักจะติดตามมาฟัง ส่วนใหญ่จะติดตามฟังขอตามงานประเพณีงานปอย โดยตามมากับคณะศรัทธาของวัดต่าง ๆ ที่มาร่วมงาน ดังนั้นวัดใดที่อยู่ในพื้นที่ที่มีผู้นิยมฟังขออยู่มากทางคณะกรรมการวัดมักจะถูกเรียกร้องให้นำขอมาแสดงมากกว่าการแสดงอื่น ๆ ในขณะเดียวกันหากวัดนั้นเจ้าอาวาสหรือคณะกรรมการของวัดนิยมฟังขอก็มีแนวโน้มที่จะนำขอมาแสดงเช่นกัน เช่น วัดสันทรายมูล วัดแม่ควา ซึ่งเป็นวัดในอำเภอสันทราย

เจ้าอาวาสของวัด และคนที่พื้นที่นิยมฟังชอค่อนข้างมาก ในช่วง 2-3 ปีที่ผ่านมาเมื่อทางวัดจัดงาน บุญประเพณีก็จะมีคนนำชอมาเล่นในงานเสมอ ผู้นิยมฟังชอนอกจากติดตามฟังชอในงานทั่ว ๆ ไปแล้วยังนิยมฟังชอที่ออกอากาศทางวิทยุเป็นประจำ และบางรายจะซื้อเทปชอจากช่างชอที่ตน ชื่นชอบมาฟัง ผู้วิจัยพบว่าเทปชอบางเรื่องของช่างชอ หลายคนได้รับความนิยมนจากผู้ฟังมาก จะขายได้ดีจนต้องผลิตซ้ำอยู่ตลอด เช่น เทปชอของแม่บัวซอน เทปชอของเก่า ต่อม เป็นต้น ความนิยมฟังชอของคนเชียงใหม่เป็นเครื่องชี้วัดการคงอยู่ของชอได้อย่างหนึ่งเพราะหากยังมีผู้นิยม ฟังชออยู่มากก็แสดงให้เห็นว่ายังมีผู้ต้องการฟังเพลงพื้นบ้านชนิดนี้

การให้ความสำคัญและสิ่งที่ผู้ฟังได้รับจากเพลงชอ

ผู้ฟังชอกล่าวถึงความสำคัญและสิ่งที่ได้รับจากการฟังชอดังข้อมูลต่อไปนี้

แม่ทอง (นามสมมติ) 76 ปี ผู้ฟังสูงอายุและศรัทธาวัดสวนดอก

“ที่ชอบฟังชอเพราะสมัยก่อนตอนสาว ๆ มันยังไม่มีอย่างอื่น ถึงจะมีลิเกมาบ้างแต่ก็ไม่ สนุกและไม่ได้สาระเท่าฟังชอ อีกอย่างเรารู้เรื่องต่าง ๆ ที่มีในงานนั้นได้ก็เพราะช่างชอ เขาบรรยายเขาร้องได้ละเอียด อย่างเรื่องธรรมะเขาก็อธิบายยกตัวอย่างให้เราเข้าใจได้ ง่าย อย่างเมื่อก่อนมีชอเกี่ยวกับปรีชาธรรมก็ทำให้เราต้องคิดตามไปด้วย แล้วเรื่องที่ เขานำมาชอก็น่าติดตามและน่าสนใจ เวลาเขาชอโต้ตอบกันก็ทำให้เราต้องคอยดูคอย เชียร์ว่าเขาจะแก้คำกันได้อย่างไร พอมาถึงเดี๋ยวนี้ที่ยังฟังอยู่เพราะเราแก่ตัวลง เพลง สมัยใหม่มันก็ฟังไม่รู้เรื่องไม่เข้าใจ ไม่สนุก แล้วพอมานั่งฟังชอมันช่วยแก้กุ่มแก้เหงาไปได้ เวลาว่าง ๆ แม่ก็เปิดเทปชอฟังก็ทำให้รู้สึกสบายใจ มีความสุข”

นางวันเพ็ญ (นามสมมติ) อายุ 45 ปี อาชีพรับจ้าง

“ที่มาฟังชอเพราะปกติไม่ค่อยได้มีโอกาสฟัง ชอในเมืองเดี๋ยวนี้หาฟังยาก เพราะตามปกติใน เมืองไม่ค่อยมีใครนำชอมาแสดง จะมีที่เห็นก็ในงานอินทิล งานปอยของวัดบางวัดซึ่งก็ไม่ค่อยได้จัดบ่อยครั้งเท่าไร ถ้ารู้ว่ามีชอมาเล่นถ้ามีเวลาว่างก็จะตามไปฟัง”

นางสมใจ (นามสมมติ) อายุ 50 ปี อาชีพรับราชการ

“การชอในเมืองจะมีน้อยกว่าตามอำเภอรอบนอก นาน ๆ จะมีที่ทำให้สนใจอยาก ฟัง ประกอบกับได้ฟังชอมาตั้งแต่ยังเป็นเด็กจึงรู้สึกชอบ และเห็นว่าเพลงชอให้ความรู้ในเรื่อง

ต่าง ๆ เป็นอันมาก เช่น ความรู้ด้านศาสนา วัฒนธรรมประเพณี ซึ่งถ้าเป็นดนตรีสมัยใหม่หรือการแสดงแบบใหม่ ๆ จะทำแบบนี้ไม่ได้"

นางจันทร์ดี อายุ 57 ปี ผู้ฟังจากอำเภอดอยสะเก็ด

"ที่ฟังขอเพราะว่าเพลงขอเมื่อฟังแล้วรู้สึกสนุกสนาน เพลิดเพลิน แล้วยังได้คติสอนใจแง่คิดต่าง ๆ รวมทั้งภาษาที่ใช้ในการขอก็ต่างจากภาษาพูดทั่วไป คือมีความไพเราะ เป็นคำกลอนที่สอดคล้องกัน อีกอย่างเป็นเพราะเดี๋ยวนี้แม่อายุก็มากแล้วอยู่ว่าง ๆ ก็ไม่มีอะไรทำ อยู่กับบ้านเฉย ๆ มันก็เหงา พอมาฟังขอก็ช่วยแก้กุ่มแก้เหงาไปได้"

จากเหตุผลในการฟังขอข้างต้นสะท้อนให้เห็นถึง ความสำคัญของการขอและสิ่งที่ผู้ฟังขอได้รับจากเพลงขอ ผู้นิยมฟังขอส่วนหนึ่งเห็นว่าปัจจุบันการขอเป็นสิ่งที่หาได้ยาก โดยเฉพาะในตัวเมืองเชียงใหม่ ประกอบกับโอกาสในการฟังขอในงานนาน ๆ ครั้งจึงได้มีโอกาสชมและฟังขอ เช่น การจัดงานฉลองของชุมชนในงานปอยหลวง ประมาณ 3-7 ปี จึงจะมีการจัดงานขึ้นสักครั้ง ดังนั้นเมื่อทราบว่ามีการมาเล่นผู้ที่ชอบฟังขอก็จะติดตามไปฟังขอในงานเหล่านั้น เช่นเดียวกับการว่าจ้างในงานทั่ว ๆ ไปในแต่ละพื้นที่ ก็ไม่ได้มีให้เห็นบ่อยครั้ง ผู้วิจัยพบว่าราคาที่ว่าจ้างขอมาแสดงครั้งหนึ่ง ๆ มีราคาว่าจ้างประมาณ 5000 – 6000 บาทเป็นอย่างต่ำ ดังนั้นคนที่ฐานะไม่ดีจึงไม่ค่อยว่าจ้างขอมาเล่นอย่างไรก็ตามในบางกรณีถึงแม้จะไม่มีเงินว่าจ้างขอมาเล่นในงานโดยตรง ผู้จัดงานอาจใช้การเปิดเพลงขอที่เกี่ยวข้องกับงานนั้น ๆ แทน ในเรื่องการว่าจ้างขอในงานนี้แม่บัวชุม อินถา หัวหน้าขอคณะลูกแม่ปิงให้ข้อมูลเพิ่มเติมว่า

"ส่วนใหญ่ผู้นำขอมาแสดงมักจะเป็นงานขนาดใหญ่ของชุมชน หรือเป็นงานของคนที่มีฐานะ หรือพอมีเงินว่าจ้าง หรือเป็นที่รู้จักของคนในชุมชนเช่น ผู้ใหญ่บ้าน กำนัน"

สิ่งเหล่านี้แสดงให้เห็นว่าการขอไม่ใช่สิ่งที่มีให้เห็นบ่อยครั้ง นาน ๆ จึงจะมีผู้ว่าจ้างมาเล่นมาแสดงในชุมชน คนในชุมชนบางแห่งจึงให้ความสำคัญกับการขอมาก และมักเรียกร้องให้นำขอมาเล่นในงานเมื่อทางชุมชนของตนจัดงานขึ้น ตัวอย่างเช่น อำเภอสันทรายเป็นอำเภอที่ผู้วิจัยพบว่าเป็นอำเภอที่ยังมีผู้นิยมฟังขอค่อนข้างมาก ดังนั้นเมื่อมีงานปอยของวัดทางวัดมักว่าจ้างช่างขอมาเล่นในงาน วัดที่ผู้วิจัยพบว่ายินมนำขอมาเล่นในงาน ได้แก่ วัดสันทรายมูล วัดแม่ขาว วัดแม่ย้อย วัดแท่นข้าวน้อย วัดป่าเหมือด เป็นต้น กล่าวคือเมื่อมีการจัดงานฉลองของชุมชนขึ้นทางคณะกรรมการจะถูกเรียกร้องจากคนในชุมชนให้นำขอมาแสดง ในขณะเดียวกันผู้นิยมฟังขอบางคนหากทราบว่ามี

ขอที่ใดหากมีโอกาสก็มักจะติดตามไปฟังขออยู่เสมอ ซึ่งมักจะเป็นการไปฟังขอตามงานวัด งานปอยต่าง ๆ เช่น ปอยหลวง ปอยบวช นอกจากนี้ผู้นิยมฟังขออยู่ส่วนหนึ่งเป็นผู้สูงอายุ ไม่นิยมฟังดนตรีสมัยใหม่ หรือฟังแล้วไม่เข้าใจประกอบกับได้ฟังขอมาตั้งแต่สมัยเป็นหนุ่มเป็นสาว ทำให้รู้สึกว่าการฟังขอเข้าใจได้ดีกว่าและสนุกกว่าจึงนิยมฟังขอมาจนถึงปัจจุบัน

สิ่งที่ผู้ฟังได้รับจากการชอนอกจากความบันเทิง ความสนุกสนานก็คือผู้ฟังขอได้รับสาระเนื้อหาที่เป็นประโยชน์ เพราะเรื่องที่น่าสนใจมีให้เลือกฟังอย่างหลากหลาย ตามความสนใจของแต่ละคน ในการฟังขอแต่ละครั้งผู้ฟังจะได้รับรู้ข้อมูลข่าวสารในเรื่องต่าง ๆ ที่ช่างชอนำมาขอ ตั้งแต่รายละเอียดของงานนั้น ๆ หากเป็นการชอนในงานบุญก็จะได้รับความรู้ด้านธรรมะ ความรู้ในด้านธรรมะและศีลธรรมเป็นสิ่งที่ช่างชอนำมาขอเป็นประจำในงานทุกชนิด โดยช่างชอนจะมีการสอดแทรกเนื้อหาที่เป็นสาระประโยชน์ โดยการขยายรายละเอียด ยกตัวอย่างประกอบที่ใกล้เคียงกับสภาพสังคมหรือวิถีชีวิตของคนในชุมชน ทำให้ผู้ฟังเกิดความเข้าใจในเนื้อหาเหล่านั้นดียิ่งขึ้น ในส่วนนี้น่าจะเป็นสิ่งหนึ่งที่ทำให้มีผู้หันมาฟังขอมากขึ้น เพราะหากช่างชอนสามารถผลิตเรื่องต่าง ๆ ที่ทันสมัย สอดคล้องกับเหตุการณ์ปัจจุบันและตอบสนองความต้องการของคนกลุ่มต่าง ๆ ได้ ก็จะมีกลุ่มคนกลุ่มอื่น ๆ หันมาฟังขอเพิ่มขึ้น ซึ่งการที่ผู้ฟังเห็นว่าขอสามารถให้ประโยชน์ต่อตนเองทั้งในแง่ของความบันเทิง และในแง่ของการได้รับสาระความรู้ในเรื่องต่าง ๆ ที่เป็นประโยชน์ ในการปรับใช้กับตนเอง หรือทำให้เกิดความรู้ความเข้าใจในเรื่องต่าง ๆ ดีขึ้น ก็มีส่วนช่วยให้ขอยังเป็นที่น่าสนใจของผู้ฟังกลุ่มต่าง ๆ ได้ต่อไป ในส่วนของผู้สูงอายุการฟังขอเป็นสิ่งที่ช่วยคลายความเหงา เมื่อต้องอยู่บ้านตามลำพัง ผู้สูงอายุบางคนที่ไม่สามารถติดตามไปฟังขอตามงานต่าง ๆ ก็จะอยู่กับบ้าน ดังนั้นการเปิดเทปขอฟัง และการฟังขอที่ออกอากาศทางสถานีวิทยุ สามารถเป็นเพื่อแก้เหงาให้แก่คนกลุ่มนี้ได้

3. กลุ่มผู้ว่าจ้างและผู้เชิญ

กลุ่มที่นิยมนำขอมาแสดงในงานต่าง ๆ มีสองกลุ่มด้วยกันประกอบด้วย กลุ่มผู้ว่าจ้าง และกลุ่มผู้เชิญ

กลุ่มผู้ว่าจ้าง คือ กลุ่มคนที่ว่าจ้างขอมาเล่นในงานของตน ผู้ว่าจ้างขอมาเล่นในงานส่วนหนึ่งคือผู้นิยมฟังขอและต้องการนำขอมาเล่นเพื่อความบันเทิงในงาน อีกส่วนหนึ่งนำขอมาเป็นส่วนหนึ่งของพิธีกรรมในงาน เช่น ปอยข้าวสังข์ โดยใช้ขอเชิญวิญญาณของผู้ตายมาเข้าร่างทรงเพื่อรับครัวกินครัวตาน และสอบถามเรื่องต่าง ๆ ของผู้ตายผ่านร่างทรง เหตุผลที่ผู้ว่าจ้างนำขอมาแสดงในงานไม่เพียงเพื่อใช้ในด้านความบันเทิงอย่างเดียว เพราะขอสามารถทำหน้าที่ในการให้ความรู้

สาระประโยชน์ต่าง ๆ ที่มีในงานนั้นหรือที่ทางผู้จ้างขอให้ขอได้ด้วย ซึ่งหากเปรียบเทียบกับความบันเทิงอื่น ๆ เช่น ดนตรีลูกทุ่ง ลิเก หรือการแสดงอื่น ๆ ไม่สามารถที่จะทำหน้าที่ในส่วนนี้ได้ดีเท่ากับการขอ

ความนิยมของผู้ว่าจ้างเป็นเครื่องบ่งชี้ที่มีส่วนสำคัญต่อการคงอยู่ของขอในอนาคต เพราะส่วนหนึ่งที่ทำให้ขอยังคงอยู่ได้จนถึงปัจจุบันเพราะยังมีผู้ว่าจ้างขงไปขอในงานต่าง ๆ ตลอดปี กลุ่มผู้นิยมว่าจ้างขงไปขอในงานส่วนมากได้แก่ กลุ่มผู้ว่าจ้างขงในงานบุญ งานประเพณีของวัด โดยมากจะเป็นวัดที่เจ้าอาวาสและคณะศรัทธาของวัดนิยมฟังขอ ดังนั้นเมื่อทางวัดจัดงานจึงมีการนำขอมาแสดงในงาน พบว่าเจ้าอาวาสที่ชอบฟังขอมากจะให้ขงมาขอในวิหารของวัดเป็นกรณีพิเศษ

กลุ่มผู้ว่าจ้างกลุ่มที่สองคือการว่าจ้างขงในงานขึ้นบ้านใหม่ งานบวช ในส่วนนี้ผู้ว่าจ้างต้องการนำขอมาเล่นเพื่อมา “ฮ่า” (เล่า/บรรยาย) เรื่องในงานและให้ความบันเทิงแก่ผู้มาร่วมงานเป็นหลัก สำหรับความนิยมว่าจ้างขงมาขอในงานปอยข้าวสังข์เป็นความนิยมที่มีลักษณะพิเศษกว่าการขอในงานอื่น ๆ คือ นอกจากการนำไปใช้ในด้านความรู้และความบันเทิงแล้ว ยังมีความสำคัญในฐานะส่วนหนึ่งของพิธีกรรมในงานนั้นด้วย นั่นก็คือ การขอเชิญวิญญาณคนตายนั่นเอง เช่นเดียวกับการขอในงานบวช ที่นำขงมาประกอบพิธีมัดมือเรียกขวัญลูกแก้วในช่วงบ่าย หรือการนำขอมาขอในงานแต่งงานก็นำมาใช้ขออวยพรคู่บ่าวสาวและขอมัดมือคู่บ่าวสาว หน้าทีในส่วนนี้จะเห็นได้ว่าผู้ว่าจ้างให้ความสำคัญกับการขอค่อนข้างมาก และมีผลให้ผู้จัดงาน(ปอยข้าวสังข์) ไม่นิยมนำการแสดงหรือความบันเทิงอื่นมาเล่นเพราะความบันเทิงอื่น ๆ ไม่สามารถทำหน้าที่ในส่วนนี้ได้

กลุ่มผู้เชิญ คือ ผู้ที่เชิญหรือขงขงไปขอในงานที่ตนจัดขึ้น ส่วนใหญ่ได้แก่ การเชิญจากสถาบันการศึกษาต่าง ๆ และหน่วยงานราชการ การเชิญจากสถาบันการศึกษาต่าง ๆ มักเป็นการเชิญขงไปให้ความรู้ หรือเป็นวิทยากรในงาน หรือให้ขอสาธิตให้แก่ผู้มาร่วมงาน บางกรณีเป็นการเชิญให้ไปสอนขอในโรงเรียนเป็นระยะ ๆ ในชมรมหรือในวิชาด้านพื้นบ้านล้านนา อีกกรณีหนึ่งคือการเชิญมาขอร่วมในงานไหว้ครู(ด้านการแสดงพื้นบ้าน) ของสถาบัน ส่วนการเชิญจากหน่วยงานต่าง ๆ เป็นการเชิญให้มาช่วยให้ความรู้ ในเรื่องการรณรงค์ต่าง ๆ เช่น การเลือกตั้ง การป้องกันยุงลาย การรณรงค์เรื่องยาเสพติด เรื่องการอนุรักษ์ป่าไม้ เป็นต้น โดยการขอในลักษณะนี้หน่วยงานราชการจะจัดงานขึ้นและนำขงมาให้ความบันเทิงในงานเพื่อเป็นการดึงดูดให้คนในชุมชนเข้ามาร่วมงานให้มากที่สุด การขอในงานลักษณะนี้ผู้ขอจะเน้นการสอดแทรกความรู้ในเรื่องการรณรงค์ต่าง ๆ เป็นระยะ ๆ เพื่อไม่ให้ผู้มาร่วมงานเบื่อหน่าย แนวโน้มของการเชิญขงมาขอให้ความรู้แก่ประชาชนส่วนใหญ่จะเป็นการไปขอในอำเภอรอบนอกที่ยังมีผู้นิยมฟังขออยู่ ทางหน่วยงานของรัฐเห็นว่าน่าจะนำขอมาใช้เป็นสื่อพื้นบ้านที่ให้ความรู้ในเรื่องรณรงค์ได้จึงนำขอมาแสดง หน่วยงานต่าง ๆ เหล่านี้บางครั้ง

อาจว่าจ้างช่างขอให้ไปขอผ่านสื่อต่าง ๆ เช่น การทำชอรรณรงค์ออกอากาศ ที่ผ่านมามีการชอรรณรงค์ออกอากาศหลายเรื่องด้วยกันเช่น เรื่องรณรงค์เลือกตั้ง ชอเรื่องยาเสพติด ชอเรื่องโรคเอดส์ เป็นต้น

นอกจากหน่วยงานราชการจะนิยมนำขอมาให้ความรู้ ความบันเทิง ในด้านการรณรงค์แล้ว หน่วยงานทางด้านการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านในจังหวัดเชียงใหม่ ยังนิยมนำขอมาแสดงในงานที่ทางหน่วยงานของตนจัด โดยมีทั้งการขอเชิญไปร่วมชอในงานและการว่าจ้างให้ไปชอในงาน ตัวอย่าง เช่น การชอในงานสืบสานล้านนา การชอในงานอนุรักษ์วัฒนธรรมที่จัดโดยสภาวัฒนธรรมจังหวัดเชียงใหม่ที่วัดสวนดอก เป็นต้น

เหตุผลของผู้ว่าจ้างการชอในงาน

เหตุผลการว่าจ้างชอในงานของผู้ว่าจ้างแต่ละคนมีเหตุผลที่แตกต่างกันออกไป ในกรณีของ ท่านมหาจุญญ นันทะจิต เจ้าอาวาสวัดศรีประดิษฐ์ อำเภอดอยสะเก็ด ผู้ว่าจ้างช่างชอมาในงานสงฆ์พระธาตุ และงานบวชพระลูกแก้ว ให้เหตุผลการนำขอมาแสดงในงานเพราะเห็นว่าการนำขอมาเล่นในงานเป็นประเพณีนิยมของชาวล้านนาที่มักนิยมนำขอมาแสดง เมื่อมีงานมงคลต่าง ๆ เกิดขึ้น การชอเป็นมหรสพอย่างหนึ่งที่ทำให้ความบันเทิงกับงาน โดยเฉพาะในอดีตหากงานไหนมีชองานนั้นถือว่ายิ่งใหญ่ เทียบเท่ากับดนตรีวงดัง ๆ ในปัจจุบัน ประกอบกับช่างชอสามารถเล่าเรื่อง อ่าการอ่างานต่าง ๆ ในงานเหล่านั้นได้ ดังนั้นวัตถุประสงค์หลักที่นำขอมาชอในงานสงฆ์พระธาตุที่วัดนี้ก็เพื่อให้มาชอเล่าประวัติการสงฆ์พระธาตุ ชอประวัติอุปสมบทพระใหม่ (เป็กตุ) และเป็นการช่วยอนุรักษ์วัฒนธรรมพื้นเมืองให้เยาวชนได้รู้เห็นและศึกษา

สำหรับ กรณีของ ร.ต.ต บุญมี พองตัน ไวยาวัจกร วัดศรีสุพรรณ ผู้ว่าจ้างชอแสดงในงานปอยฉลองครบรอบ 500 ปีวัดศรีสุพรรณ มีเหตุผลในการนำขอมาเล่นในงานเพราะเห็นว่าการชอเป็นของเก่าของดั้งเดิมที่มีมานาน ในอดีตเมื่อมีงานปอย งานฉลองก็นิยมนำขอมาเล่นมาแสดงจนกลายเป็นของคู่กันกับงานฉลองต่าง ๆ ที่ช่วยสร้างความ “อุมั่น” ให้กับงานนั้น ๆ แต่ในปัจจุบันตนเห็นว่าการชอในเมืองมิให้ให้น้อยลงคนรุ่นใหม่ไม่ค่อยรู้จัก ทางวัดมีความต้องการให้คนรุ่นใหม่ ๆ ได้ลองฟังของพื้นบ้านดั้งเดิม อีกอย่างตนเห็นว่าคำชอเพลงชอที่ใช้ภาษาพื้นเมืองแบบปะเก่าจะได้ให้คนฟังได้ฟังคำเมืองแท้ ๆ ว่ามันเป็นอย่างไร ประกอบกับวัดศรีสุพรรณเป็นวัดเก่าแก่อายุถึง 500 ปี ดังนั้นเมื่อจัดงานก็ต้องการนำเอาศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านมาแสดงให้คนรู้จัก อย่างชอก็เหมือนกันถ้าไม่อนุรักษ์ไว้มันก็สูญหาย จึงเป็นเหตุผลที่เอาขอมาแสดงในงาน

ด้านแม่บุญปัน (นามสมมติ) ผู้ว่าจ้างการขอในงานปอยข้าวสังข์ จากอำเภอฮอด ได้ให้เหตุผลในการว่าจ้างขอมาแสดงในงานว่าเพราะ “ต้องการนำขอมามาอ้า(เล่า)ประวัติของพ่อ แม่ และลูกของตนที่เสียชีวิตไปแล้ว และเพื่อให้ช่างขอมาขออันเชิญวิญญาณของผู้ตายลงมารับครัวกัน ครัวตานที่ได้จัดเตรียมไว้ให้กับเขา อีกอย่างพ่อ แม่ของตนก็ชอบฟังขอพ่อ พ่อ แม่ตายไป จึงจัดงานนี้ขึ้นแล้วนำสิ่งที่เขาขอมาแสดงให้ดู” เหตุผลที่แม่บุญปันกล่าวมานี้เป็นเหตุผลหลักที่ว่าจ้างขอมาแสดงในงาน ส่วนเหตุผลรองลงพบว่าเป็นประเพณีนิยมของคนในพื้นที่นี้คืออำเภอฮอดที่เมื่อมีญาติ พ่อ แม่ พี่น้องของตนเสียชีวิตก็จะจัดงานทำบุญอุทิศส่วนกุศลไปให้เมื่อครบร้อยวันหรือบางกรณีอาจทำบุญให้เมื่อมีความพร้อมทางการเงิน ซึ่งงานทำบุญครบร้อยวันให้คนตายทางเชียงใหม่จะเรียกว่า “งานทำบุญปอยข้าวสังข์” จะมีการนำขอมามาเล่นในงานด้วย เป็นการขอ 1 วันกับอีก 1 คืน หากบ้านไหนที่มีฐานะไม่ดีก็จะนำเทปขอเรื่องปอยข้าวสังข์มาเปิดแทน แม่บุญปันให้เหตุผลเสริมในเรื่องนี้ว่า “คนแถวนี้เขาชอบฟังกันอยู่พอเรามีงานเขาก็จะมาช่วยกันที่บ้านเราก็ต้องหาอะไรมาให้เขาดูเขาฟังเขาจะได้ไม่เบื่อ แล้วคิดว่าถ้าเอาอย่างอื่นมามันก็ไม่ค่อยเป็ง (ไม่เหมาะ) เพราะแถวนี้ถ้าใครจัดงานปอยข้าวสังข์ก็จะรู้กันว่ามีขอมามา”

เหตุผลของผู้ว่าจ้างขอมาแสดงในงาน มีหลายเหตุผลด้วยกัน ได้แก่ เหตุผลด้านการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม เหตุผลเพื่อเป็นสิ่งที่ให้ความบันเทิงในงาน เหตุผลในด้านการขยายรายละเอียดหรือ บอกเล่าเรื่องต่าง ๆ ในงานแทนเจ้าภาพ เหตุผลของการนำมาใช้ในพิธีกรรมของงาน เป็นต้น นอกจากนี้บางงานเจ้าภาพอาจมีการบันทึกบทขอเรื่องที่เป็นประวัติของงาน ประวัตินุคคลสำคัญ/เจ้าภาพ หรือรายละเอียดสำคัญ ๆ ของงานเพื่อนำมาเปิดในโอกาสอื่น ๆ ได้ด้วย เหตุผลในการว่าจ้างการขอในงานดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึงความต้องการ ความจำเป็น และวัตถุประสงค์ของเจ้าภาพหรือผู้จัดงานที่นำขอมามาแสดงในงานที่แตกต่างกันออกไป ส่วนเหตุผลของกลุ่มผู้เชิญซึ่งได้แก่ สถาบันการศึกษา หน่วยงานด้านวัฒนธรรมพื้นบ้าน หน่วยงานราชการของภาครัฐและเอกชน ส่วนใหญ่มีเหตุผลการนำขอมามาแสดงในงานเกี่ยวกับเรื่องของ การอนุรักษ์ และการใช้ขอเป็นสื่อพื้นบ้านเพื่อทำหน้าที่ให้ความรู้ความเข้าใจในเรื่องต่าง ๆ แก่คนในชุมชน

สรุปคือในปัจจุบันความนิยมว่าจ้างขอมาเล่นในงานต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นงานที่ชุมชนจัดขึ้น งานของทั่วไปที่เป็นงานตามบ้าน งานของหน่วยงานราชการ และหน่วยงานด้านวัฒนธรรมพื้นบ้าน ยังให้ความนิยมนำขอมามาเล่นในงานของตน สิ่งนี้เป็นเครื่องสะท้อนให้เห็นว่าการขอได้รับความสนใจจากคนกลุ่มต่าง ๆ เมื่อจัดงานขึ้นก็มีความต้องการนำขอมามาเล่นมาแสดง และทางผู้จัดงานมองเห็นถึง

ประโยชน์ของการนำขอมมาแสดงในงานของตน ความนิยมว่าจ้างขอมมาแสดงในงานของกลุ่มผู้ว่าจ้าง และกลุ่มผู้เชิญจึงเป็นปัจจัยหนึ่งที่มีผลต่อการคงอยู่ของขอ

4. โอกาสในการแสดงขอผ่านสื่อต่าง ๆ

ปัจจุบันโอกาสในการแสดงขอในงานต่าง ๆ มีแนวโน้มที่ช่างขอจะได้ไปขอในงานที่หลากหลายชนิดมากกว่าในอดีต นอกเหนือจากงานทั่ว ๆ ไปที่มีการแสดงขอในงานเป็นประจำ คือ ปอยหลวง ปอยบวช ขึ้นบ้านใหม่ ปอยข้าวสังข์ อินทนิล เป็นต้น กล่าวคือ งานประเพณี งานบ้านที่ไม่เคยมีการว่าจ้างขอมมาเล่นในอดีต แต่ปัจจุบันกลับมีแนวโน้มที่จะนำการขอมมาแสดงในงานเพิ่มขึ้น เช่น งานเลี้ยง งานแต่งงาน งานวันเกิดโดยเป็นการขอในลักษณะที่นำดนตรีมาเล่นและมีการขอด้วย คือ การนำเอาขอสตรีงมาเล่นในงาน พื้นที่ส่วนใหญ่ที่นำขอมมาเล่นในงานเหล่านี้ ส่วนใหญ่จะอยู่ในอำเภอรอบนอก ส่วนในตัวเมืองจะพบการแสดงในลักษณะนี้ค่อนข้างน้อย ในขณะเดียวกันการขอในงานฉลองพิศัย และการขอในงานวัดเกิดของเจ้าอาวาส หรือพระสงฆ์ที่มีความสำคัญในวัดทั้งในอำเภอมืองและตามวัดรอบนอกก็มีแนวโน้มที่มากขึ้นด้วย แสดงให้เห็นว่าความต้องการของผู้ว่าจ้างมีผลต่อโอกาสในการแสดงของขอ

นอกจากการขอในงานโดยตรง ปัจจุบันสื่อต่าง ๆ ก็มีส่วนช่วยในการทำให้ขอมีโอกาสเผยแพร่ไปสู่คนกลุ่มต่าง ๆ เพิ่มขึ้น สื่อที่มีส่วนสำคัญในการเผยแพร่การขอคือ การขอลงเทป การขอลอกอากาศ และการขอทางโทรทัศน์

การบันทึกเพลงขอลงเทปคาสเซต เป็นการนำบทขอ เพลงขอเรื่องต่าง ๆ จากช่างขอที่มีชื่อเสียง และได้รับความนิยมจากผู้ฟังมาบันทึกลงเทปเพื่อวางจำหน่าย หรือเพื่อนำไปเปิดออกอากาศทางสถานีวิทยุโดยก่อนหน้านี้จะมีการบันทึกบทขอลงเทป มีการบันทึกบทขอลงบนแผ่นเสียงที่เรียกว่า “แผ่นเสียงซีคั้ง” มาก่อน แผ่นเสียงที่บันทึกเพลงขอที่เป็นที่รู้จักในสมัยนั้นคือแผ่นเสียงตรากระต่าย ซึ่งช่างขอที่จะบันทึกเพลงขอลงแผ่นเสียงจะต้องเดินทางไปบันทึกเสียงที่กรุงเทพ ซึ่งเสียเวลาและมีค่าใช้จ่ายสูง ทำให้เพลงขอที่บันทึกลงแผ่นเสียงมีราคาแพง นอกจากนี้แผ่นเสียงแผ่นหนึ่งจะบันทึกเสียงได้เพียงไม่กี่นาที ดังนั้นขอเรื่องหนึ่ง ๆ ต้องใช้แผ่นเสียงหลายแผ่น และเรื่องหนึ่งใช้เวลาขอในช่วงสั้น ๆ (เรื่องหนึ่งใช้เวลาประมาณ 15 นาที ใช้แผ่นเสียงประมาณ 3 แผ่น) ทำให้ชาวบ้านทั่วไปจึงไม่นิยมซื้อมาฟัง ส่วนใหญ่จะมีการนำแผ่นเสียงไปเปิดออกอากาศทางวิทยุแทน ต่อมาเมื่อมีการบันทึกเพลงลงเทปคาสเซต ช่างขอจึงหันมาบันทึกเพลงขอลงเทปแทนด้วยคุณสมบัติของเทปคาสเซตที่สามารถบันทึกเพลงได้นานกว่าแผ่นเสียง ทำให้ช่างขอสามารถขอ

เรื่องหนึ่งได้มากกว่าเดิมคือ ตั้งแต่ 30 นาที ถึง 1 ชั่วโมง อีกทั้งเทปคาสเซตมีราคาที่ถูกกว่าจึงได้รับความนิยมจากผู้ฟัง ปัจจุบันเรื่องที่ได้รับคามนิยมจากผู้ฟังจากการสอบถามผู้จำหน่ายเทปขอที่ร้านทิพย์เนตรซึ่งเป็นแหล่งผลิตและจำหน่ายเพลงขอแห่งหนึ่งในเชียงใหม่พบว่า เทปขอที่ได้มีผู้นิยมซื้อไปฟังได้แก่ เทปขอของเก่า-ตัวม . เทปขอของบุญศรี รัตนัง ซึ่งเป็นเพลงขอในแนวตลก สนุกสนาน หรือแนวบันเทิง ส่วนเทปขอด้านธรรมะ ประวัติบุคคล จะมีผู้ซื้อจำนวนน้อยกว่า และส่วนใหญ่จะนิยมซื้อเพลงขอในหน้าเทศกาลสำคัญ เช่น ปีใหม่ (สงกรานต์) นอกจากนี้ผู้วิจัยยังพบว่ามีเพลงขอเกี่ยวกับงานบวช งานแต่งงาน ขึ้นบ้านใหม่ ปอยข้าวสังข์ มัดมือลูกแก้ว ขอเล่าเรื่อง ละครขอแนวต่าง ๆ ที่มีการวางจำหน่ายในร้านแห่งนี้ นอกจากนี้ร้านทิพย์ซึ่งเป็นแหล่งใหญ่ในการจำหน่ายเทปขอแล้วยังมีร้านเทปบริเวณตลาดวโรรส เช่นร้านนครพาณิชย์ จำหน่ายเทปขอสมัยเก่า ประมาณ 20-40 ปี ร้านสิบขาว บริเวณถนนท่าแพจำหน่ายเทปขอของช่างซ่อมรถเก่า ร้านเทปบริเวณหน้าตลาดประตูเชียงใหม่จำหน่ายเทปขอของช่างซ่อมรถปัจจุบัน เป็นต้น

การขอออกอากาศทางสถานีวิทยุในอดีตมีสถานีหลายสถานีเปิดขอออกอากาศโดย วปถ2 เป็นสถานีแห่งแรกที่เปิดขอออกอากาศ และเป็นสถานีเดียวที่ยังนำขอเปิดออกอากาศมาถึงปัจจุบัน โดยเปิดขอออกอากาศเป็นประจำทุกวันอาทิตย์ เวลา 10.00-12.00 น. ในรายการพื้นบ้านล้านนา โดยมีนายสว่าง สิงห์ไกรราช เป็นผู้ดำเนินรายการ จากการติดตามฟังขอที่ออกอากาศในรายการพบว่าเพลงขอเรื่องที่น่าสนใจออกอากาศส่วนใหญ่เป็นเพลงขอเก่าที่ขอโดยช่างซ่อมรถเก่า ที่บันทึกเพลงขอเหล่านี้เมื่อประมาณ 30-50 ปีที่ผ่านมา เช่น พ่อจันทร์ดี บ้านสามหลัง พ่อแก้วตาไหล แม่คำน้อย แม่ขันแก้ว แม่แก้วลูน แม่บัวผัน พ่อปิ่นแก้ว พ่อศรีมา เป็นต้น นอกจากนี้จะมีเพลงขอที่ขอโดยช่างซ่อมยุคปัจจุบันที่มีชื่อเสียง เช่น แม่บัวซอน ถนอมบุญ พ่อเรวัติ ร้องให้ลึก พ่อครูดวงจันทร์ วิโรจน์ บุญศรี รัตนัง แม่แสงเอ๋ย สุริยะมล แม่ลำจวน เมืองพร้าว เป็นต้น เรื่องที่น่าสนใจนำมาเปิดขอมีหลายเรื่องด้วยกัน เช่น ขอเรื่องประวัติครูบาศรีวิชัย ขอเรื่องปู่เฒ่าสอนหลาน ขอเกี่ยวไผ่ ขอเรื่องน้ำท่วม ขอเรื่องพระเจ้าสิบชาติ ขอเรื่องเจ้าสุวัตร-นางบัวคำ ขอเรื่องหงส์หิน เป็นต้น นอกจากนี้ในช่วงหน้าเทศกาลประเพณีสำคัญของเชียงใหม่ก็มีการเปิดเพลงขอที่เกี่ยวข้องกับประเพณีเหล่านั้น เช่น ขอปีใหม่เมือง ขอदानก้วยสลาก ขอขึ้นบ้านใหม่ ขอบวชลูกแก้ว ขอปอยข้าวสังข์ เป็นต้น สำหรับสถานีอื่น ๆ พบว่าไม่ได้นำขอมาเปิดออกอากาศตลอดแต่จะมีการนำมาเปิดในบางช่วง หรือในวันสำคัญ เช่น เพลงขอวันขึ้นปีใหม่ นำมาเปิดออกอากาศทางสถานีวิทยุ FM 100 ในรายการมรดกล้านนา ของ คุณอุดม รังสี ในวันที่ 13 เมษายน 2544 เวลา 17.00 -17.30 น และละครขอเรื่องพลึงเสียงสร้างชาติออกอากาศในช่วงก่อนการเลือกตั้ง สส ตั้งแต่เดือน พฤศจิกายน 2543 ถึง มกราคม 2544 ทางสถานีวิทยุ FM 93.25 ทุกวันจันทร์ถึงศุกร์ เวลา 13.50-14.20 น

การขอออกอากาศทางสถานีโทรทัศน์ส่วนใหญ่เป็นการแสดงละครขอออกอากาศ สถานีที่นำขอออกอากาศทางโทรทัศน์ คือสถานีกรมประชาสัมพันธ์ ช่อง 11 ในอดีตทำการบันทึกละครขอที่ศูนย์ภาคเหนือจังหวัดลำปาง ปัจจุบันทางสถานีได้ย้ายศูนย์ของกรมประชาสัมพันธ์ช่อง 11 มาตั้งที่จังหวัดเชียงใหม่ ทำให้มีการบันทึกเทปที่ศูนย์เชียงใหม่แทน โดยคณะขอที่มานับที่ละครขอออกอากาศคือ คณะเสียงศิลป์ล้านนา มีแม่ศรีอร บ้านปางจัว (อำเภอหางดง) เป็นหัวหน้าคณะทำการขอออกอากาศทุกวันศุกร์ที่ 1 และ 3 ของเดือน ในรายการพื้นบ้านล้านนา โดยมีนายวัลลภ นามวงศ์พรหมเป็นผู้ดำเนินรายการ วัตถุประสงค์ในการนำขอออกอากาศเพื่อให้คนกลุ่มต่าง ๆ ได้มีโอกาสรู้จักการขอของเชียงใหม่และเป็นการอนุรักษ์ศิลปะการแสดงพื้นบ้านชนิดนี้ให้คงอยู่ต่อไป โดยทางภาครัฐได้ให้การสนับสนุน ให้ศูนย์ประชาสัมพันธ์จังหวัดเชียงใหม่เป็นผู้จัดรายการที่เกี่ยวข้องกับศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้าน รายการพื้นบ้านล้านนาจึงเป็นอีกรายการหนึ่งที่จัดทำเพื่อการอนุรักษ์ศิลปะการแสดงพื้นบ้านดังกล่าว

การเผยแพร่การขอลงสื่อต่าง ๆ ซึ่งมีผลให้ผู้นิยมฟังขอมีโอกาสในการฟังขอ เพิ่มขึ้นแทนการฟังขอตามงานต่าง ๆ ที่นาน ๆ ครั้งจะมีโอกาสในการฟัง ส่วนผลดีที่มีต่อการขอคือ ทำให้ช่างขอที่บันทึกคำขอลงเทป ขอออกอากาศทั้งทางวิทยุและโทรทัศน์เป็นที่รู้จักของคนทั่วไป หากช่างขอคนใดมีน้ำเสียง ดีในการขอดี่อมจะมีผู้สนใจติดต่อว่าจ้างไปขอ ซึ่งทำให้ช่างขอคนนั้นมีโอกาสไปขอในงานต่าง ๆ เพิ่มขึ้น ที่สำคัญการขอลงเทปเพื่อจำหน่าย การขอออกอากาศ ทางวิทยุและโทรทัศน์จะอยู่ได้จำเป็นต้องมีผู้ให้การสนับสนุนและมีผู้ฟัง เพราะฉะนั้นโอกาสในการขอตามงานต่าง ๆ และการขอเผยแพร่ผ่านสื่อต่าง ๆ จำเป็นต้องได้รับการสนับสนุนจากกลุ่มคนกลุ่มต่าง ๆ ทั้งผู้ฟัง ผู้ว่าจ้าง รวมทั้งผู้สนับสนุนรายการเป็นสำคัญ